

Svensk historiedidaktisk forskning

*Bengt Schüllerqvist
Högskolan i Gävle*

Svensk historiedidaktisk forskning

Vetenskapsrådet
(Swedish Research Council)
103 78 Stockholm

© Vetenskapsrådet
ISBN 91-7307-069-6
ISSN 1651-7350

Omslagsillustration: Lena Wennersten, 2005
Produktion: ORD&FORM AB, Uppsala 2005

Förord

Utbildningsvetenskapliga kommittén startade sin verksamhet i mars 2001. Uppdraget är att främja forskning av hög vetenskaplig kvalitet med relevans för lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet. Det innebär forskning om lärande, kunskapsbildning, utbildning och undervisning. På samma sätt som Vetenskaprådet i övrigt har kommittén även i uppgift att behandla forskningspolitiska frågor och arbeta med forskningsinformation.

Kommittén fördelar medel till forskningsprojekt och forskarskolor. Utöver detta stöder kommittén även forskarnätverk, arrangerar konferenser och delar ut resebidrag för att stimulera internationellt utbyte mellan forskare. Kommittén har även initierat olika översikter och kartläggningar.

För att stimulera till diskussion om det utbildningsvetenskapliga området och dess fortsatta utveckling har kommittén bett några forskare att belysa olika teman med anknytning till kommitténs uppdrag. I denna rapport ger Bengt Schüllerqvist, universitetslektor i historia och chef för lärarutbildningen vid högskolan i Gävle, en översikt av den svenska historiedidaktiska utvecklingen, såväl forskning som aktörer och miljöer. Vidare sammanfattas forskningsinsatser samt de utvecklingsarbeten som har bidragit till den svenska historiedidaktiska debatten, följt av några exempel på internationell forskning och en sammanfattning av läget för svensk historiedidaktisk forskning.

Stockholm i april 2005

Tjia Torpe
Ordförande

Ulf P. Lundgren
Huvudsekreterare

Innehåll

I. Inledning	7
Termer och begrepp i olika miljöer	7
En ämnesdidaktisk undersökning	8
Fag som produkt och fag som process	9
Historiedidaktikens arenor	10
Avgränsningar	11
Material	12
Disposition	13
II. Utvecklingen av svensk historiedidaktisk forskning	
– en översikt	14
1980–1987: Aktivitet på flera arenor	14
Svagare utveckling 1987–1996	18
Ett andra uppsving 1997–	21
Sammanfattning	26
III. Frågeställningar och resultat i svensk historiedidaktisk forskning	27
Inledning	27
Inom historieämnet	27
Inom pedagogikämnet	40
Sammanfattning	46
IV. Exempel på forsknings- och utvecklingsarbete i lärarutbildar- och museimiljöer	48
Lärarutbildares och lärares forskning och utvecklingsarbete	48
Exempel på etnografisk och museipedagogisk forskning med historiedidaktisk relevans	54
V. Några teman i internationell forskning	57
Tyskt: Bearbetningen av naziperioden, Handbuch der Geschichtsdidaktik	57
Nordiskt: Stark dansk forskningsmiljö, historiedidaktikens dilemman	56
Engelskt: Två historiedidaktiska arenor, historieundervisningens komplexitet	61
USA: Sen start, public history	64
Europeiskt: Den europeiska dimensionen	65

VII. Svensk historiedidaktisk forskning – en sammanfattning	66
Inledning.....	66
Forskning om samhälleligt historiebruk utanförundervisningsväsendet	66
Forskning om historieundervisningens betingelser	67
Forskning om undervisning och lärande i historia.....	69
Ett historiedidaktiskt fält?	71
Bilaga: Pågående avhandlingsprojekt	73
Litteratur	77
Intervjuer	92

I. Inledning

Termer och begrepp i olika miljöer

Denna undersökning genomförs på uppdrag av Vetenskapsrådets Utbildningsvetenskapliga kommitté. Kommitténs dåvarande huvudsekreterare, professorn i pedagogik Berit Askling, betonar i en skrivelse att projektansökningar till VR som avser forskning ”om lärande i olika skolämnen/discipliner hittills varit sparsamt förekommande”.¹ Detta gäller även det ”historiska området”. Därför önskar kommittén en kartläggning och en bedömning av svensk forskning om *undervisning och lärande i historia*. I den fortsatta diskussionen om uppdraget betonade jag, med min bakgrund i historieämnet, vikten av att inom uppdragets ram söka täcka in den forskning som skett under rubriken *historiedidaktik* samt kommentera även sådan forskning om *samhälleligt historiebruk* som inte direkt utgår från skolsituationen.

Det kunskapsområde undersökningen berör kan som redan framgår benämnas och betraktas ur flera olika perspektiv. Termen *undervisning och lärande* används i första hand inom pedagogiska forskningsmiljöer. Traditionellt har den utbildningsvetenskapliga forskningen i stor utsträckning bedrivits inom pedagogikämnet. Under en period var en samhällsorienterad ramfaktor- och läroplansteoretisk riktning med förankring framför allt i Stockholm och Uppsala inflytelserik inom svensk pedagogisk forskning, medan i Göteborg en psykologiskt orienterad fenomenografisk riktning dominerade.² Skillnaderna mellan dessa båda ansatser är avsevärd, och motsättningar har tidvis varit skarpa; i dag framstår motsättningarna som mindre och alternativen som fler. Vid sidan av pedagogik har vid vissa lärosäten nya utbildningsvetenskapliga ämnen inrättats – didaktik och pedagogiskt arbete. I denna text inkluderar jag dessa ämnen i termen ”pedagogiska miljöer”.

Universitetshistoriker uppfattade länge att frågor om historieundervisning inte hade någon plats bland disciplinens frågor. När Birgitta Odén, professor i Lund, i början av 1980-talet tog initiativ till att sådana teman kom upp på en

¹ Uppdragsbeskrivning, brev från Berit Askling, 2003-10-28.

² Rosengren & Öhngren (1997).

historikerkonferens talade hon inledningsvis om ”forskningsresultatens användbarhet på olika nivåer i utbildningshierarkin” och om ”överföringsproblemen” och benämnde fältet *historiepedagogik*.³ När hennes konferensinlägg publicerades (1982) användes emellertid termen *historiedidaktik*.

Historiedidaktik har sedan dess varit den gängse termen bland historiker och inom lärarutbildningsmiljöer. Den nordiska konferensserie som inleddes 1982 genomförs under rubriken *historiedidaktik*. Termen används inom hela den nordiska kretsen, och har sin bakgrund i den tyska forskningen, där *historiedidaktik* utgör en egen vetenskaplig disciplin. *Historiedidaktik* används också inom svensk lärarutbildning som beteckning på de speciella yrkesförberedande kursmomenten i utbildningen till historielärare.

Termen *historiedidaktik* står i dag även för andra påverkansprocesser än de inom utbildningssystemet.⁴ På senare tid har inom historikermiljöer termen *historiebruk* börjat användas som en övergripande term. *Historiebruk* i skolväsendet ses då som en av många former av *historiebruk*.⁵ Det omvända synes gälla för ett pedagogiskt perspektiv – *historielärande* och -undervisning utgör då exempel på forskning om lärande och undervisning. Ansatsen för denna undersökning måste vara så bred att båda dessa perspektiv inkluderas, och utan rangordning.

I uppdraget från utbildningsvetenskapliga kommittén önskade man att frågor som historia inom undervisningssystemet skulle stå i fokus. Ett sådant fokus kan ses som *historiedidaktik i snäv* mening. Vad gäller hela det utbildningsvetenskapliga området förs i dag en diskussion om en snäv eller vid tolkning. I den vida tolkningen inkluderas frågor som inte direkt berör skola och lärarutbildning.⁶ Jag skall försöka vara tydlig när jag talar om ett snävt eller ett brett perspektiv.

En ämnesdidaktisk undersökning

Min tolkningsram för kunskapsområdet betecknar jag som *ämnesdidaktisk*. I den svenska debatten har under tidigare skeden andra termer föreslagits – *fackdidaktik* och *innehållsspecifik didaktik*. Under senare år har begreppet *ämnesdidaktik* blivit det allmänt förekommande.

³ Behre & Odén (1982), s 7, 9.

⁴ Larsson (2001), s 2.

⁵ Historisk tidskrift 2002:2, Tema: *Historiebruk*.

⁶ Fransson & Lundgren (2003); Lindberg (2004).

I mitt synsätt är jag påverkad bl a av norrmännen Svein Sjøberg och Sigmund Ongstad. Sjøberg talar i sin bok *Naturvetenskap som allmänbildning – en kritisk ämnesdidaktik* (2000) om ämnesdidaktik som en bro mellan naturvetenskap och pedagogik. Han inkluderar ”alla de överväganden som är knutna till den innehållsmässiga sidan av skolans undervisning i naturvetenskapliga ämnen”.⁷ Utifrån Sjøbergs brometafor kan man säga att så fort man i någon mån är ”uppe på bron,” dvs arbetar med en fråga som i någon mån har både en innehållsaspekt och en undervisningsaspekt sysslar man med ämnesdidaktik. En viktig poäng med Sjøbergs breda definition är att den inte är normativ, utan alla teoretiska och metodiska ansatser inkluderas. Däremot är anknytningen till skolämnet för stark i Sjøbergs definition – som jag tidigare påpekat inkluderas i dag i ämnesdidaktiken även frågor om påverkansprocesser utanför utbildningssystemet. Likaså måste innehåll som inte betecknas som ”ämne” också kunna inkluderas i en bred förståelse av ämnesdidaktiken (såsom förskolans innehåll).

I en senare bok, *Fagdebattik. Fagdidaktisk införelse i centrale skolefag*, utvecklar Sjøberg sin modell.⁸ Han framhåller att en rad andra kunskapsområden, förutom det aktuella ”ämnet” och pedagogik/allmän didaktik, kan bidra till uppbyggnaden av ämnesdidaktik. Han nämner sociologi, psykologi, historia, kommunikationsteori. Men modellens centrala komponenter utgöres fortfarande av *ämne, ämnesdidaktik och pedagogik*.

Sigmund Ongstad har vidareutvecklat Sjøbergs diskussion.⁹ Han menar också att det är för snävt att uppfatta ämnesdidaktik som *ämne+didaktik*, och betonar att ämnesdidaktiken bör ses som ett eget kunskapsområde, med ”egna relationer till en rad andra vetenskapliga fält”.

Jag kommer att använda termen *historiedidaktik* för all forskning som inkluderas i undersökningen, oavsett om den publicerats i pedagogmiljö, historikermiljö eller i annat sammanhang. Jag kommer att använda mig av Sjøbergs brometafor; brofästena i undersökningen utgöres av de inom det svenska högskoleläsandet väletablerade disciplinerna historia och pedagogik.

Fag som produkt och fag som process

Sigmund Ongstad poängterar att man bör se ett *fag* både som en produkt och som en process. När ett kunskapsområde definieras, beskrivs eller praktiseras, i

⁷ Sjøberg (2000).

⁸ Sjøberg (2002).

⁹ Ongstad (2003). Manuskript. Refereras med tillstånd av författaren.

en kursplan, lärobok, i betygskriterier, eller i undervisning, kan vi tala om *faget* som produkt.

Processperspektivet markerar att kunskapsområden inte är konstanta utan i förändring. Med en aktuell terminologi kan man säga att ämnen självfallet är sociala och historiska konstruktioner. Ongstad använder *fag* i båda fallen. Jag föredrar att använda den svenska termen *ämne* för det avgränsade och definierade (produkten), och använda termen *kunskapsområde* när diskussionen rör samhället i stort, eller innehåll i utbildningssystemet som inte fått ämnesstatus. Jag uppfattar att termen ämne i svenska språket i första hand handlar om ett kunskapsområde som i något utbildningssammanhang givits en institutionaliserad form, medan *fag* i Norge har en vidare betydelse.

I vissa perioder är *fagets* förändring särskilt hastig, skriver Ongstad och menar, som så många andra, att vi i dagsläget befinner oss i en sådan tid av snabb förändring. Med termen *omställningselementer* fäster Ongstad uppmärksamheten på nya inslag i *faget*, såsom kunskap om var det kommer ifrån, hur det kan läras, förstås, omsättas, vidareföras. Detta sker för att göra kunskapen mer användbar i det nya skedet. *Omställingen* kan bidra till att rekonstruera och omdefiniera ämnet. Med Ongstads distinktion mellan *fag* som produkt och *fag* som process kan skillnaderna mellan vissa typer av ämnesdidaktisk forskning belysas. Fenomenografisk forskning utgick från etablerade kunskapsområden, dvs ämnen såsom de definierades eller utövades av lärare, förstods eller missförstods av elever, vid en viss given tidpunkt (när undersökningen gjordes), medan läroplansforskningen i högre grad har haft ett processperspektiv. Man har då sökt beskriva hur läroplanens ämnesbegrepp har utvecklats under olika skeden. Inte sällan har processperspektivet en framtidsinriktning, en ambition att bidra till utvecklingen av ett annat ämnesbegrepp.

I denna undersökning inkluderas både forskning om *fag* som produkt och om *fag* som process.

Kartläggningens huvudfråga är: *hur har den historiedidaktiska forskningen i Sverige utvecklats? Hur ser det historiedidaktiska forskningsområdet ut i dag?*

Med termerna historiedidaktik i snäv och vid mening avses i denna rapport om diskussionen rör historia inom eller utanför utbildningssystemet. *Har forskningen främst gällt historiedidaktik i bred eller snäv mening?*

Historiedidaktikens arenor

I båda fallen finns flera *arenor*. En första distinktion kan göras mellan historieundervisning *inom högskoleväsendet och inom ungdomsskolan*. Lärarutbildningen

har därvid en mellanposition, då lärarutbildningen i Sverige är placerad inom högskolan men syftar till att förbereda processer som skall ske inom ungdomsskolan. Men termen historiedidaktik bör också kunna referera till högskoleämnet historia, som det studeras av andra än dem som skall bli lärare. *I vad mån har forskning om högskoleämnets historiedidaktik förekommit i Sverige?*

Historia och pedagogik har, utifrån Sjöbergs metafor, getts rollen som historiedidaktikens brofästen. *Hur har då den historiedidaktiska forskningen inom historia respektive pedagogik utvecklats? Hur ser relationen dem emellan ut – har projekt utvecklats där forskare inom dessa båda miljöer utvecklar kunskapsområdet tillsammans?*

Idag argumenteras för att lärarutbildningen skall vara hela lärosätets uppgift. Det är dock i sammanhanget rimligt att söka få en bild av i vilken mån forskning bedrivits av aktörer som arbetar med de kurser inom lärarutbildningen som ges under beteckningen historiedidaktik. *Hur har forskningen i anslutning till lärarutbildning utvecklats?*

Man kan också anlägga ett mer teoretiskt och socialt perspektiv på historiedidaktiken i Sverige. Den franske sociologen Bourdieu studerade relationerna mellan människor med liknande intressen och talade om olika intellektuella fält, bland dem de vetenskapliga. Han har vissa krav för att termen vetenskapligt fält skall kunna användas. Fältet måste vara autonomt i förhållande till andra fält. På fältet måste finnas värden som aktörerna tycker det är värt att strida om, såsom status på fältet.¹⁰ *En fråga att ställa i denna undersökning är om svensk historiedidaktik utgör ett vetenskapligt fält i Bourdieus mening.*

Avgränsningar

I denna kartläggning av svensk historiedidaktisk forskning har jag behövt göra flera avgränsningar. Några av dem gäller begreppet *historia*. Mitt fokus har varit ämnesdidaktisk forskning *där den historiska dimensionen varit central*. För att på ett tillfredsställande sätt inkludera all forskning där historiska aspekter ingår bland andra krävs en mer omfattande kartläggning. Jag berör i denna undersökning endast kortfattat den forskning som kan karakteriseras som *SO-didaktik*, liksom studier som rör skolans övergripande mål. Forskning kring museiverksamhet och kulturarvsfrågor berörs också endast helt översiktligt. Beträffande internationell historiedidaktisk forskning har jag valt att fokusera på några teman som jag uppfattar kan bidra till att belysa den svenska forskningens utveckling och tillstånd.

¹⁰ Bourdieu (1992); Broady (1990); Broady (1998).

Vad gäller uppdragets andra huvudbegrepp *forskning*, finns en gråzon mot utvecklingsarbeten och andra former av reflektioner utan de former av systematiska belägg och teoretisk förankring som vanligtvis krävs inom forskning. Jag har valt att nämna även vissa arbeten vars karaktär av forskning kan ifrågasättas, men som jag uppfattar har bidragit till den historiedidaktiska debatten. Mitt fokus ligger dock på större vetenskapliga undersökningar.

Material

En förutsättning för att jag under en begränsad arbetsperiod kunnat inkludera ett förhållandevis omfattande material är Hans-Olof Ericsons bibliografi *Historiedidaktik* (2002).¹¹ Ericson förtecknar alla typer av historiedidaktiska texter (med bredast möjliga definition), och inkluderar åtskilliga studentuppsatser samt dagstidningsartiklar. Ericson har haft vänligheten att sända mig en uppdaterad version av sin bibliografi från augusti 2004. Genom intervjuer, genomgångar av referens- och litteraturlistor, undersökningar av historiska och pedagogiska avhandlings- och rapportserier, sökningar på nätet och i biblioteks databasen LIBRIS, har jag endast funnit några få ytterligare titlar av svenska författare som kunnat tillföras min kartläggning.

Min egen bakgrund som historiker har gjort det lättare för mig att täcka in material publicerat i historikermiljöer än i andra forskningsmiljöer. Genom översikter av pedagogisk forskning samt intervjuer har jag sökt komplettera mina kunskaper om andra miljöer.¹²

Under arbetet med kartläggningen har jag deltagit i två konferenser, en i Oxford där forskning och utvecklingsarbete kring högskoleämnet historia behandlades, och en i Malmö där temat var historia inom svensk lärarutbildning.

Därutöver har jag gjort ett mindre antal intervjuer med några av aktörerna inom svensk historiedidaktik.¹³

¹¹ Ericson (2002), samt uppdaterad version 2004-08-18. Viktigare källor: Svensk historisk bibliografi, Artikelsök, Svensk folkbildningsbibliografi, Libris, Historie og Samfundsfag, The History Teacher, Teaching History.

¹² Bl a Åke Bjerstedt: Pedagogisk forskning i Sverige (fyra sammanställningar för perioden 1969–1986); Eklund (1995); d:o (2000).

¹³ Intervjuer har genomförts med Klas-Göran Karlsson, Hans Albin Larsson, Kenneth Nordgren, Magnus Hermansson Adler, Elisabeth Hesselors Arktoft samt Ola Halldén.

Disposition

Rapporten är fortsättningsvis disponerad på följande sätt. Den inleds med en översikt av den svenska historiedidaktiska utvecklingen, där jag tar upp såväl forskning som aktörer och miljöer. Utvecklingen tolkas i termer av tre etapper. Därefter görs en genomgång av avhandlingar och andra större arbeten. Denna struktureras utifrån vilket akademiskt ämne forskningen skett inom – historia eller pedagogik. Fokus ligger på vilka frågor som ställts, vilka svar man kommit fram till, samt vilken forskningstradition man arbetat inom. I ett följande avsnitt sammanfattar jag andra forskningsinsatser samt de utvecklingsarbeten som jag uppfattar har bidragit till den svenska historiedidaktiska debatten. Detta avsnitt följs av några exempel på internationell forskning, och då särskilt sådana som rör frågor inom vilka forskningen i Sverige är svagt utvecklad. Avslutningsvis sammanfattas läget för svensk historiedidaktisk forskning.¹⁴

November 2004

Bengt Schüllerqvist
Högskolan i Gävle

¹⁴ David Ludvigsson har varit min medarbetare i detta projekt, hjälpt mig med underlag i flera frågor, bidragit med att utveckla texten i en rad avseenden samt har varit bollplank i återkommande diskussioner. Ingrid Mossberg Schüllerqvist har läst och kommenterat utkast i olika etapper. Max Schüllerqvist har hjälpt mig med litteraturlistan. Planeringen av kartläggningen diskuterades på ett seminarium inom Forum för Ämnesdidaktik vid Högskolan i Gävle, där också ett utkast till rapport behandlades. Ett manuskript har också behandlats på ett seminarium vid Högskolan Dalarna, samt kommenterats av Peter Aronsson. Tack till er alla för era bidrag.

II. Utvecklingen av svensk historiedidaktisk forskning – en översikt

1980–1987: Aktivitet på flera arenor

Om man med historiedidaktik menar vetenskapliga studier av människors möten med historien och om man anser att sådana studier skall bedrivas tvärvetenskapligt med bidrag av historiker, samhällsvetare och pedagoger (vetenskapare och lärare) kan man lugnt slå fast att historiedidaktiken inte kommit igång i Sverige.¹⁵

Denna nedslående bild var huvudtesen i Christer Karlegårds föredrag om den historiedidaktiska forskningens status i Sverige vid den första Nordiska historiedidaktikkonferensen 1982. Karlegård gjorde jämförelser med andra länder:

Det finns inga pedagogiskt kvalificerade och skolanknutna undersökningar i stil med det engelska School Council-projektet *History 13–16*. Någon motsvarighet till den avancerade teoretiska debatt som man finner i Västtyskland sedan 15 år och som tagit sig uttryck i t ex tidsskriften *Geschichtsdidaktik* har vi inte heller. Och inte har det kommit ut någon bok så teoretiskt genomarbetad som Sødning Jensens *Historieundervisningsteori* eller finns en historielärartidskrift som *Historie og samfundsorientering* eller *Noter*, med så många goda uppsatser.

Det fanns vid konferensen en andra svensk inledare på temat ”historiedidaktikens status i olika länder”. Bengt Olsson, lektor vid Lärarhögskolan i Stockholm, och aktiv i styrelsen för Historielärarnas förening nyanserade Karlegårds bild.¹⁶ Han betonade att Historielärarnas förening i sin årsskrift under en följd av år publicerat en rad artiklar om historieundervisningens problem. Han nämnde den läroplanshistoriska forskningen i Stockholm, som han menade får relevans för förståelsen också av enskilda ämnen, de ämnesanalyser som gjorts av bl a historieämnet inom gymnasieutredningen, samt de studier som gjorts

¹⁵ Karlegård (1983), cit s 44.

¹⁶ Olsson (1983).

av historiska läromedel framför allt av Herbert Tingsten och Göran Andolf.¹⁷ Han lyfte också fram det utvecklingsarbete kring historiedidaktiska frågor som förekom vid olika lärarutbildningar, och inom vilket Karlegård själv var en drivande kraft. Men Olsson delade Karlegårds omdöme att något större ”didaktiskt språng” i utvecklingen ännu inte skett.

Min uppfattning är också att innan 1980-talet finns vid sidan av Tingstens och Andolfs studier endast enstaka mindre exempel på svensk historiedidaktisk forskning. Starten för svensk historiedidaktik kom senare än i flera andra länder. En grundlig diskussion om orsakerna till detta skulle kräva en utförligare studie än vad som ryms inom ramen för denna kartläggning. En fråga att se närmare på skulle då vara relationen mellan statsmakten och lärarna. Det första försöket att ge en samlad översikt av historielärarnas undervisningsfrågor fick i Sverige 1966 formen av en lärarhandledning, utgiven på uppdrag av SÖ, vars text var tätt knuten till kursplanen i historia, medan exempelvis den norska *Historieundervisningens inhold* från 1967 i högre grad är en forskningsbaserad studie.¹⁸ Anmärkningsvärt är också att det första större svenska historiedidaktiska arbetet utfördes av Herbert Tingsten, en aktör som stod utanför både pedagog- och historikerarenorna.

Även om Karlegård särskilt framhöll en svensk efterblivenhet ur ett internationellt perspektiv, såg han vissa positiva tecken i samtiden. Det tidiga 1980-talet innehöll flera nya aktiviteter som kunde få en historiedidaktisk bedömare att se ljus på framtiden.

Den nordiska konferensserien som inleddes 1982 fortsatte med nya möten och nya konferensrapporter publicerades (1984 och 1987).¹⁹ Vissa etablerade historiker – framför allt Birgitta Odén, historieprofessor i Lund och Göran Behre, universitetslektor i Göteborg – engagerade sig i historiedidaktiska frågor.²⁰ Odén och Karlegård tog sommaren 1982 initiativ till ett gemensamt historiedidaktiskt seminarium för Historiska institutionen i Lund och lärarutbildningen i Malmö. Karlegård arbetade med historiedidaktiska utvecklingsprojekt tillsammans med lärare i Skåne-regionen. Andra lärarutbildare som engagerade sig i historiedidaktiska frågor var bl a Ola Lindqvist i Göteborg, KG Jan Gustafsson i Kalmar och Nils Gruvberger i Jönköping.²¹

¹⁷ Tingsten (1969); Andolf (1972).

¹⁸ Ander (1966); Telhaug Oftedal (1969). En dansk motsvarighet kom 1970: Morch Skovgaard-Petersen.

¹⁹ Historiedidaktik i Norden 2 (1985) samt Historiedidaktik i Norden 3 (1988).

²⁰ Odén (1982); Odén (1983); Behre & Larsson (1982); Behre (1985).

²¹ Presenteras utförligare i avsnitt IV.

Flera pedagoger engagerade sig i aktiviteter för att utveckla en svensk innehållsrelevant pedagogisk forskning. En sådan mötesserie, med Ference Marton som samlande namn, ledde 1986 fram till volymerna *Fackdidaktik 1–3*. Inläggen i volymerna visar emellertid på den klyfta som fanns mellan metodiskt orienterade forskare, som Marton, och de samhällsorienterade, kritiskt och marxistiskt orienterade läroplansforskarna. Någon gemensam plattform för den framtida ämnesdidaktiska forskningen kunde man inte enas om.

I *Fackdidaktik* behandlas historiedidaktiska frågor i tre avsnitt (Gunilla Svingby, Christer Karlegård, Ola Halldén).²²

UHÄ låg bakom flera av de av de ämnesdidaktiska initiativen, bl a ett veckolångt seminarium på Voksenåsen i Oslo kring ”historieämnets kris”. Historiedidaktik utgjorde ett viktigt tema vid konferensen och inläggen publicerades under titeln *Historievetenskap och historiedidaktik* (Behre och Oden 1982).²³ En uppföljningskonferens förlades till Västtyskland under medverkan av flera av de ledande tyska historiedidaktikerna (Annette Kuhn, Jörn Rüsen och Joachim Rolfes), samt Nordens vid denna tid ledande historiedidaktiker, dansken Sven Sødning Jensen.²⁴ Karlegård medverkade i båda dessa konferenser och bidrog med uppsatser.

I en strävan att bidra till ämnesdidaktisk forskning kring högskoleundervisningen gavs en volym ut, redigerad av pedagogerna Lars Owe Dahlberg och Roger Säljö (1985), med översikter av internationell historiedidaktisk forskning (av Göran Behre och Ola Lindqvist).²⁵

En nordisk historisk metodkonferens – en i en lång mötesserie – hölls 1983 under det historiedidaktiskt relevanta temat *Tidsopfattelse og historiebevidsthed*.²⁶

Lärarytildarna har utgjort stommen i de svenska deltagargrupperna vid de nordiska historiedidaktikkonferenserna, tillsammans med styrelsemedlemmar inom Historielärarnas förening. Några av deltagarna under åren har i första hand haft sin gärning som universitetshistoriker (Birgitta Odén, Kristian Gerner).²⁷ Vid den tredje nordiska konferensen, som hölls i Bergen 1987, fanns flera deltagare med förankring i pedagogikämnet: Tomas Englund, Ola Halldén, Gunilla Svingby, Elisabeth Nyqvist.²⁸

²² Marton (1986). Svingbys avsnitt om historieundervisningen återfinns i del I, s 133–140, övriga i del II.

²³ Behre & Odén aa.

²⁴ Behre & Norborg (1985).

²⁵ Lindqvist (1985) och Behre (1985).

²⁶ *Tidsopfattelser og historiebevidsthed* (1985). Svenska bidrag av Ragnar Björk samt Åke Holmberg.

²⁷ Gerner (1994).

²⁸ Idag Elisabeth Hesslefors-Arktoft.

Nämnas kan ytterligare ett par volymer med reflektioner om historiebegreppet och historieundervisningen, som publicerades under denna period. Filosofen Sören Halldén skrev *Behövs det förflutna? En bok om det gåtfulla vardagslivet*, och litteraturvetaren Jan Thavenius *Liv och historia. Om människan i historien och historien i människan*.²⁹ Thavenius bok innehöll en plädering för att i historieundervisningen ge plats för såväl den lilla som den stora historien. Även etnologen Orvar Löfgren engagerade sig i historieundervisningsfrågor.³⁰

1987 publicerade Klas-Göran Karlsson, aktiv i den historiedidaktiska miljön kring Lund och Malmö sin avhandling om historieämnet i rysk och sovjetisk skola, där han utnyttjar analytiska kategorier utvecklade av Sven Sødring Jensen.³¹ Tomas Englund utvecklade i sin avhandling från 1986 ett övergripande läroplansteoretiskt perspektiv, men i avhandlingen ingår också ett avsnitt där Englund föreslår en periodisering av svensk historieundervisning. I en samtidigt publicerad översikt beskriver Englund historie- och samhällskunskapsämnenas utveckling, inom ramen för sin teoretiska ansats.³²

En mindre debatt om historiedidaktikens färdriktning uppstod vid mitten av 80-talet när Christer Öhman vid Historiska institutionen i Uppsala ifrågasatte delar av Karlegårds emancipatoriska och elevorienterade historiedidaktiska programförklaring.³³

Under dessa år utvidgade *Historielärarnas förenings årsskrift* sin historiedidaktiska bevakning. I Göteborg gjordes ett par mindre studier av elevers sätt att uppfatta historieundervisning.³⁴ Flera texter publicerades som visar på intresset för lokalhistoria och dess användning inom skolundervisning, liksom för historiskt berättande och användning av historiska romaner i undervisningen.³⁵

Sammanfattningsvis framstår perioden 1980–1987 som präglad av en dittills i Sverige okänd historiedidaktisk aktivitet inom en rad olika arenor. Aktivitet har noterats bland såväl lärarutbildare, historiker som pedagoger, och möten mellan dem förekom samt gemensam medverkan i antologier. UHÄ var en aktiv kraft bakom flera av initiativen. En bakgrund till dessa aktiviteter ligger i högskole-

²⁹ Halldén, S. (1983); Thavenius (1983).

³⁰ Löfgren (1984).

³¹ Karlsson (1987); Jensen, S. (1978).

³² Englund (1986a); Englund (1986b).

³³ Öhman (1984).

³⁴ Unenge (1984) samt Bergdahl-Bulukin (1985).

³⁵ Gruvberger & Rydén (1982). Historiskt berättande var ett huvudtema vid tredje nordiska historiedidaktiska konferensen i Bergen 1987.

reformen 1977 och de strävanden som därefter följde för att stärka lärarutbildningens forskningsanknytning.³⁶ Under perioden publicerades två avhandlingar där historieundervisningens historia belystes och teoretiska ansatser utvecklades. En nordisk konferensserie inleddes, där olika centrala historiedidaktiska teman fortlopande diskuterades. Bidrag till en diskussion om historieförståelse publicerades även utanför kretsen av historiker, lärarutbildare i historia samt pedagoger. Det såg ganska lovande ut.

Svagare utveckling 1987–1996

Det följande decenniet innebar inte någon fortsatt snabb utveckling för svensk historiedidaktisk forskning. Inga avhandlingar med historiedidaktiskt fokus tillkom.³⁷ Det historiedidaktiska seminariet i Lund/Malmö upphörde, efter en period av svagt deltagande. Försök att återuppliva seminariet ledde inte till permanent verksamhet. Ett ambitiöst försök gjordes i Linköping att starta en historiedidaktisk tidskrift, *Kronos*, men den lades ner efter några år (1988–1992).

Några särskilda tjänster för att utveckla den historiedidaktiska forskningen inrättades inte i Sverige. Ämnesdidaktisk forskning utvecklades huvudsakligen med matematik och naturvetenskap i fokus. Forskning med anknytning till lärarutbildningen var på de flesta håll i landet svag.

De nordiska historiedidaktiska konferenserna fortsatte med möten 1990, 1993 och 1996.³⁸ Men de pedagogiska forskare som deltagit i Bergen 1987 återkom inte, och några nya pedagoger med intresse för historiedidaktik dök inte upp. Med enstaka undantag deltog inte heller etablerade historiker utanför kretsen av lärarutbildare.

Flera nya aktörer deltog emellertid i de nordiska konferenserna under dessa år, och åtskilliga författare medverkade i *Kronos* under dess fyra år. Någon till-

³⁶ Se bl a förord och inledning till Marton (1986).

³⁷ Ingrid Westlunds avhandling om skolbarns tidsförståelse kan nämnas, med tanke på den utvidgning av historieämnet som förespråkas av anhängare till begreppet historiemedvetande, även om avhandlingen främst berör skolans organisation. Den presenteras utförligare i avsnitt III.

³⁸ Historiedidaktik i Norden 4, Nordisk konferens om Historiedidaktik, Kalmar 1990 (Teman: Historiska förklaringar och centrala begrepp, Samspelet mellan historia i och utanför skolan, Nordens historia i läroböckerna); Historiedidaktik i Norden 5. Nordisk conference om Historiedidaktik, Løjt 1993, (Teman: Demokrati og politisk dannelse, National, nordisk og europeisk identitet); Historiedidaktik i Norden 6. Nordisk konferens om Historiedidaktik, Tammerfors 1996. (Tema: Historiemedvetande – teori og praksis).

bakagång skedde inte i antalet publicerade historiedidaktiska artiklar.³⁹ I *Historielärarnas förenings årskrift* var framför allt Nils Gruvberger mycket aktiv med recensioner samt presentationer av utländsk historiedidaktisk forskning. Ola Halldén fortsatte sina studier av samspelet mellan lärare och elever under historielektionerna, och publicerade flera artiklar i internationella tidskrifter och antologier.⁴⁰ Pedagogen Staffan Selander skrev *Lärobokskunskap*, med exempel från läroböcker i historia (1988).⁴¹ Christer Öhman publicerade under perioden flera historiedidaktiska texter, bl a en större studie av historiskt berättande.⁴² Lars Ternér vid Institutionen för lärarutbildning i Uppsala gav ut en skrift om metoder i historieundervisningen.⁴³ När professorskandidaterna till en professur i Lund skulle provföreläsa fick de tala över ämnet historieundervisningens uppgift.⁴⁴ Det lokalhistoriska intresset, liksom det för historiskt berättande, vidareutvecklades i konferenser och uppsatser.⁴⁵ Flera doktorander inledde sina studier av samhällsligt historiebruk.

Men ändå – bilden blir ändå den av en period då utvecklingen stagnerade. I en artikel 1997 diskuterar Klas-Göran Karlsson orsaker till att den positiva utvecklingen från tidigt 1980-tal bröts. Han menar att historikernas tillfälliga intresse för historieförmedling främst hade att göra med uppfattningen om en historieämnets kris och att de under en period såg historiedidaktik som ett möjligt medel att motverka denna kris. Men den svenska professionella historikerkåren var, menar Karlsson, ointresserad av, alternativt negativ till, andra former av historieförmedling än traditionellt historievetenskapliga. Ett annat skäl till historiedidaktikens stagnation såg han, liksom Hans Albin Larsson, i vissa pedagogers (dvs företrädare för pedagogikämnet) starka inflytande över svensk skola, vilket bl a bidragit till införandet av ett SO-block där de olika ämnenas karaktär ”försvinner i ett integrerat hopkok av samhällsorienterande ämnen, i vilket historieämnet har svårt att hävda sin rättmätiga plats”.⁴⁶ Den allmänna skolutvecklingen bidrog också till att minska intresset för ämnesutveckling, menade Karlsson och Larsson.⁴⁷

³⁹ Ericson aa.

⁴⁰ Halldén, O. (1993); Halldén, O. (1994a); Halldén, O. (1994b); Halldén, O. (1997).

⁴¹ Selander (1988).

⁴² Öhman (1991); Öhman (1990); Öhman (1988).

⁴³ Ternér (1990).

⁴⁴ Edgren & Österberg (1992).

⁴⁵ Nilsson, H. (1994); Nilsson, H. (1995); Karlegård & Toftenow (1996).

⁴⁶ Karlsson (1998).

⁴⁷ Karlsson (1990); Larsson aa.

Både Karlsson och Larsson var viktiga aktörer inom Historielärarnas förening, båda skulle bli föreningens ordförande (Karlsson från 1997, Larsson efterträdde honom 2003). Deras uttalanden vittnar om en perspektivklyfta som rimligen försvårat uppkomsten av forskningssamverkan mellan historiker och pedagoger. Karlssons och Larssons polemik riktades framför allt mot Tomas Englund och Gunilla Svingby. Englund, aktiv under perioden bl a som Högskoleverkets utvärderare av svensk grundskollärautbildning, argumenterade under perioden för att ämnesdidaktik borde underordnas pedagogikämnet.⁴⁸ Englund och Svingby betonade undervisningens övergripande mål, såsom demokratifostran. Svingby utvärderade svensk SO-undervisning och var en ledande gestalt när en SO-didaktisk grupp byggdes upp i Göteborg.⁴⁹ Den starka betoningen av ett SO-perspektiv i denna miljö torde bidragit till att Göteborgsmiljön, Sveriges vad gäller ämnesdidaktiska avhandlingar klart mest produktiva miljö, fortfarande inte producerat en enda historiedidaktisk avhandling.⁵⁰

Sammanfattningsvis karakteriseras forskningen under åren 1987–1996 av en svagare utveckling. Relationerna mellan historiker, pedagoger och lärarutbildare försvagades under perioden. Huvuddelen av de fåtaliga svenska historiedidaktiska aktörerna fanns inom lärarutbildningen, en miljö inom svenskt högskoleläsande som fortsatt var extremt svag forskningsmässigt. Christer Karlegård som under en rad år var en inflytelserik aktör på arenan – svensk ledamot i arrangörgruppen för de nordiska konferenserna fram till slutet av 1990-talet – hade inte doktorerat, och var mer inriktad på utvecklingsarbete och läroboksproduktion än på egentlig forskning. Jag har inte funnit tecken på att några resurser var avsatta för att bygga upp svensk historiedidaktisk forskning, vare sig på central eller lokal nivå. Anmärkningsvärt är att den pedagog som under perioden fortsatte med egen historiedidaktisk forskning – Ola Halldén – var flitigt refererad i internationell historiedidaktisk litteratur, men förhållandevis sällan omnämnd i svensk.

Andra institutionella förhållanden kan ha bidragit till den långsamma utvecklingen. I Danmark kunde grundskolelärare inom historia och samhällskunskap samlas bakom en gemensam tidskrift, *Historie- og Samfundsfag*, medan i Sverige Historielärarnas förening och dess tidskrift riktade sig enbart till historielärare. Historielärarna kände sitt ämne hotat, och rustade sig för försvarskamp snarare än för samarbete med ämnesgrannar.

⁴⁸ Englund (1997).

⁴⁹ Svingby, Lenhals & Ekblom (1990).

⁵⁰ Schüllerqvist (2003), s 30.

Ett andra uppsving 1997–

År 1997 kom den första svenska antologi som helt ägnar sig åt historiedidaktik. Christer Karlegård och Klas-Göran Karlsson samlade inlägg från några av de ledande nordiska forskarna.⁵¹ Publiceringen på Studentlitteratur innebar att en större läsekrets fick tillgång till flera viktiga inlägg om forskningsområdet. Karlssons eget bidrag gav – förutom en diskussion av orsakerna till stagnationsperioden – en orientering i den internationella forskningen. Bernhard Eric Jensen, efter Sven Sødtring Jensens död den mest inflytelserike bland de nordiska historiedidaktikerna, bidrog med en artikel där han diskuterade begreppet historiemedvetande, relaterade det till snarlika begrepp och lade fram ett program för historiedidaktikens utveckling med historiemedvetande som nyckelbegreppet. Jensens artikel och argumentationslinje har fått stort genomslag i Sverige. I antologin medverkar även Sirkka Ahonen och Arja Virta, ledande finska historiedidaktiker, liksom Ulf Zander, då doktorand i Lund. Antologin har använts i lärarutbildningen och därigenom bidragit till att skola in en rad blivande historielärare i en förhållandevis avancerad historiedidaktisk diskussion.

Året därpå kom en ny historiedidaktisk antologi, nu från Högskolan i Jönköping.⁵² Redaktör var Hans Albin Larsson. Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander medverkade även i denna skrift. En artikel av Eva Durhán från Umeå behandlade centrala begrepp i skolämnet historia. I en stor artikel redovisade David Warren Saxe hur i det amerikanska skolsystemet de pedagogiska konjunkturen svängt mellan *Social Studies* och *Traditional History*, en diskussion med relevans för den svenska debatten om historia som ämne eller del i ett SO-block. Under de följande åren utkom från flera lärosäten antologier där ämnesdidaktiska inlägg från olika ämnen och kunskapsområden samlats, och i några av dessa fanns också historiedidaktiska texter.⁵³

Klas-Göran Karlsson verkade under perioden 1997–2003 som ordförande i Historielärarnas förening. Under denna period aktiverades föreningen som en kamporganisation för historieämnets ställning i svensk skola. Att historieämnet av politikerna nu utlovats en något starkare ställning inom gymnasieskolan kan inte enbart förklaras med denna aktivitet. Ett ökat intresse för historia i olika former bland stora delar av allmänheten torde ha bidragit. Statsministerns engagemang för Förintelsen finns också med i bilden.

⁵¹ Karlegård & Karlsson (1997).

⁵² Larsson (1998).

⁵³ Bidrag i Schüllerqvist & Lilja (1998), särskilt Simonson (1998); Larsson (2000) med bidrag som Karlsson (2000) samt Lindman Johansson (2000); Schüllerqvist & Nilsson (2001) med Schüllerqvist (2001).

År 2002 utkom ett temanummer av *Historisk tidskrift* med rubriken *Historiebruk*. Redaktör för numret var Peter Aronsson, som arbetade vid Växjö universitet, och strax skulle flytta till Linköpings universitet och dess temainstitution med inriktning Kulturarv. Två år tidigare hade Aronsson redigerat volymen *Makten över minnet*. I dess inledande artikel lyfter Aronsson fram den internationella kulturvetenskapliga forskningen om historiskt minne och historiebruk.⁵⁴ Ur ett sådant perspektiv blir svensk historiedidaktik ett litet och föga utvecklat forskningsområde. I temanumrets huvudartikel vidareutvecklar Aronsson sin argumentation för att termerna *historiekultur*, *historiebruk* och *historiemedvetande* inte bara kommer att utvidga utan även i grunden förändra historievetenskapen.⁵⁵ Väljer vi att se hans artiklar ur ett historiedidaktiskt perspektiv kan Aronssons tes tolkas som att historieämnet didaktiserats, att den klyfta som Karlsson talade om bara sju år tidigare överbryggats.

Under senare år har en markant ökning skett av större publicerade historiedidaktiska arbeten. Sture Långström, lärarutbildare i Umeå, kom 1997 med sin avhandling om läroboksförfattare, och gav några år därefter ut en studie av skolelevs kunskaper i och attityder till historia (2001).⁵⁶ 1999 kom Klas-Göran Karlsson med ett nytt större arbete om historiebruk i Sovjet, *Historia som vapen*.⁵⁷ I denna finns en omfattande inledning där Karlsson knyter an till internationell forskning och presenterar ett förslag till typologi av olika former av historiebruk. Denna typologi kan ses som ett första svenskt bidrag till historiedidaktisk teoriutveckling.

År 2001 kom tre avhandlingar i historia, som alla handlar om samhälleligt historiebruk. Åsa Linderborg skrev om socialdemokratins användning av historien för internt och externt bruk, Ulf Zander om offentliga historiedebatter, och Roger Johansson om tolkningar av Ådalshändelserna under olika perioder. Samma år publicerade Nanny Hartsmar en avhandling i pedagogik om elevers tids- och historieförståelse.⁵⁸ Ola Halldén har under perioden gett sin forskning en annan ämnesdidaktisk orientering. Exempel på historiedidaktisk diskussion i pedagogiska miljöer finnes, men synes ej ha någon större omfattning.⁵⁹

År 2003 disputerade David Ludvigsson på en avhandling om historisk dokumentärfilm, i första hand Villius och Hägers produktioner. Ludvigssons sär-

⁵⁴ Aronsson (2000b).

⁵⁵ Aronsson (2002b).

⁵⁶ Långström (1997b); Långström (2001).

⁵⁷ Karlsson (1999).

⁵⁸ Zander (2001); Linderborg (2001); Johansson, R. (2001); Hartsmar (2001).

⁵⁹ Næslund (1997) samt Utbildning och Demokrati nr 2/1997 (temanummer).

skilda fokus är de aspekter, i hans termer kognitiva, estetiska och moraliska, som historieproducenterna måste hantera i sin framställning.⁶⁰ År 2000 kom en studie av Stefan Johansson av hur historia användes i skönlitteratur under 1800-talet.⁶¹ År 2001 publicerade idéhistorikern Magnus Rodell sin avhandling om statyinvigningar och nationsformering, som även den belyste historiebruket i Sverige på 1800-talet; samma år ägnade Samuel Edquist ett kapitel i sin avhandling om hur godtemplarna kring år 1900 använt historia i byggandet av den goda svensken.⁶² Två alldeles nyutkomna avhandlingar i historia med historiedidaktisk relevans är Jan Sellings *Historiediskurs och nationalism i Tyskland 1990–2000* samt Anna Wallettes *Sagans svenskar. Synen på vikingatiden och de isländska sagorna under 300 år*.⁶³

Även inom andra akademiska ämnen publiceras studier där frågor kring historiebruk är centrala. Etnologen Lotten Gustafsson har undersökt tidslekar under Medeltidsveckan på Gotland, hur ett folkligt historieskapande i dag sätter egna upplevelser och aktiviteter i centrum. Arkeologen Bodil Petersson har studerat hur amatörer och seriösa arkeologer i olika kombinationer bygger rekonstruktioner av vikingabyar och andra forntida byggnader. Kommunikationsforskaren Bodil Axelsson har undersökt hur Alvastra klosterruin blivit ett historiskt minnesmärke och hur den på senare år har använts för ett historiskt skådespel.⁶⁴ I samtliga dessa fall har, intressant nog, ”vanligt folks” bruk av historien stått mera i fokus än i historikernas mera producentorienterade studier.

Under de senaste åren har skapandet och användandet av kulturarv växt fram som ett nytt forskningsområde. Det har lockat till sig forskare från många olika discipliner, och deras publikationer kan i många fall räknas in i historiedidaktiken. Arkeologen Ola W. Jensen har undersökt hur den antikvariska verksamheten från 1600-talet och framåt har definierat vilka fornlämningar som skall räknas som vårt kulturarv. Idéhistorikern Torkel Molin har med begreppet ”präglande praktik” fäst uppmärksamhet vid hur centrala myndigheter försökt tolka det antikvariska landskapet.⁶⁵ Annika Alzén undersökte hur industrilandskapet i Norrköping under några efterkrigsdecennier omdefinierades från en

⁶⁰ Ludvigsson (2003).

⁶¹ Johansson, S. (2000).

⁶² Rodell (2002); Edquist (2001).

⁶³ Selling (2004); Walette (2004).

⁶⁴ Gustafsson, L. (2002); Petersson (2003); Axelsson (2003). Ett exempel inom freds- och konfliktforskning är Noréen (2002).

⁶⁵ Jensen, O. W. (2002); Molin (2003).

industrirest som borde rivas till att bli ett bevarandevärdt industriarv.⁶⁶ En rad projekt pågår om exempelvis industriminnen och om museernas kulturarvs- och historieskapande verksamhet. Två viktiga forskningsmiljöer finns vid KTH (Marie Nissers forskargrupp) och vid Tema kultur och samhälle i Norrköping (Peter Aronssons och Svante Beckmans forskargrupp).

En rad mindre historiedidaktiska forskningsrapporter har publicerats under perioden. Eva Queckfeldt har redovisat undersökningar av historiestuderandes kunskaper då de inledde sina universitetsstudier i Lund. Hon fann att studenterna år 2000 hade bättre kunskaper i historia än de som började 1993, och att de lärarstuderande hade svagare kunskaper än övriga historiestuderande både 1993 och 2001.⁶⁷ Hans Albin Larsson gav 2001 ut en studie av hur skolpolitiska sammanhang har påverkat historieämnets plats i skolväsendet.⁶⁸ Per Eliasson vid Malmö högskola har publicerat historiedidaktiska arbeten med miljöhistorisk inriktning.⁶⁹ Intresset för historiskt berättande har fortsatt att resultera i publikationer.⁷⁰ En avhandling om skolelevs uppfattning av begreppen makt och samhällsförändring har publicerats vid Göteborgs universitet/Mölndal.⁷¹

Läroutbildningen har på flera håll bidragit till att mer didaktiserade historiekernmiljöer formerats. Peter Aronsson beskriver ett sådant exempel i en granskning av huvudämnet historievetenskap och lärande vid Malmö högskola.⁷²

I *Historisk tidskrift* har några historiedidaktiska inlägg av debattkaraktär publicerats.⁷³

Två större projekt och ett antal doktorander arbetar år 2004 vid historiska institutioner med historiedidaktiska frågeställningar. I ett av dem studeras Förintelsen i olika länders historieskrivning (Klas-Göran Karlsson projektledare), i ett annat skapandet av det svenska historiemedvetandet (Lars Petterson Falun/Uppsala projektledare). Båda projekten är fleråriga med en rad medarbetare.

⁶⁶ Alzén (1996).

⁶⁷ Historielärarnas förenings årsskrift 2001. I anslutning till detta kan nämnas att Cecilia Trenter är på väg att slutföra en större studie om historiestudenters syn på historisk kunskap.

⁶⁸ Larsson (2001) aa.

⁶⁹ Eliasson (2002); Eliasson (2004).

⁷⁰ Hellstrand & Lindqvist (1998) och Hellstrand (1999). Ett par inlägg i Aronsson (2000a) handlar om litteratur med historiska motiv.

⁷¹ Severin (2002).

⁷² Aronsson (2004).

⁷³ Bl a har Roddy Nilsson i två inlägg tagit upp postmodernismen och historiedidaktiken, Nilsson (1997) och Nilsson (2001). Ulrika Holgersson och Cecilia Persson skrev en artikel i *Historisk tidskrift* 2002:2 och fick svar av Bernhard E. Jensen i HT 2002:4, där de själv också replikerade.

Flera doktorander undersöker historieläromedel och annat som gäller historia i skolan, dvs placerar sig inom den snävare definitionen av historiedidaktik. Därutöver finns ett flertal doktorander som undersöker historiebruk i en vidare samhällelig kontext. Men i samtliga fall tycks begrepp som historiekultur, historiebruk, historiemedvetande och minne utgöra de teoretiska nyckelorden.⁷⁴ Kenneth Nordgren har studerat hur 11 september tolkats av en grupp invandrarungdomar.⁷⁵

Den akademiska ställningen för historiedidaktiska aktörer har stärkts. Klas-Göran Karlsson (Lund) har befordrats till professor, liksom Hans Albin Larsson (Jönköping). Lars Petterson innehar en professur vid Högskolan Dalarna i vars utlysning ämnesdidaktisk meritering framhölls. Daniel Lindmark (Umeå) innehar en professur i historia med inriktning mot lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet. Ytterligare en central forskningsmiljö finns vid Linköpings universitet/Campus Norrköping där Peter Aronsson innehar en professur med inriktning mot historiebruk och kulturarvsfrågor.⁷⁶

Sensommaren 2004 organiserades för första gången på ett drygt decennium en särskild konferens för svenska lärarutbildare i historia. Beslut togs om fortsatta sammankomster. Vid konferensen annonserades publicerandet av två nya läroböcker i historiedidaktik, en redigerad av Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander, en annan författad av Magnus Hermansson Adler (Göteborg/Mölnadal), båda med planerad utgivning under hösten 2004.⁷⁷

Märkligt nog hölls exakt samma augustidagar en annan konferens av betydelse för svensk historiedidaktik. Peter Aronsson samlade aktörer inom den breda historiebruks- och kulturarvsforskningen i Linköping/Norrköping.⁷⁸ Även om flera personer säkert hade önskat delta i båda sammankomsterna måste bara det faktum att kretsen historiedidaktiker (i vid mening) blivit så omfattande att två konferenser kunde genomföras samtidigt ses som ett av många tecken på att perioden från 1997 kan karakteriseras som ett starkt uppsving för historiedidaktisk forskning.

⁷⁴ För en mer detaljerad genomgång av pågående doktorandforskning, se bilaga 1.

⁷⁵ Nordgren (2004).

⁷⁶ Aronsson utkommer 2005 med boken *Historiebruk – att använda det förflutna* (Studentlitteratur)..

⁷⁷ Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander (red): *Historien är nu* (Studentlitteratur); Magnus Hermansson Adler: *Historieundervisningens byggstenar* (Liber).

Sammanfattning

Perioden från 1997 präglas av ett markant uppsving för historiedidaktisk forskning i historikermiljöer. Framst gäller den ökade aktiviteten samhälleligt historiebruk. Särskilt aktiva miljöer i denna forskning synes vara Lund-Malmö, Linköpings universitet/Campus Norrköping samt Uppsala universitet/Högskolan Dalarna. Även andra historikermiljöer är dock under utveckling vad gäller historiedidaktisk forskning. Forskning kring historiebruk finns i flera akademiska ämnen och med annan terminologi (inom kulturarvsforskning, etnologi, museivetenskap etc). Forskning i historiedidaktik i snäv mening har inte genomgått samma utveckling. Inom pedagogikmiljöer har en avhandling skrivits med fokus på skolans historieundervisning, och en annan med inriktning på skolelevens syn på makt och samhällsförändring. Pedagogen Ola Halldéns forskning har under senare år fått annan inriktning än historiedidaktisk.

Några historiedidaktiska projekt där pedagoger och historiker samverkar synes ej pågå. Genom konferensen i Malmö augusti 2004 har en nationell historiedidaktisk mötesform kommit till stånd, dock begränsad till historielärare inom lärarutbildningen.

III. Frågeställningar och resultat i svensk historiedidaktisk forskning

Inledning

I detta avsnitt granskas innehållet i svenska avhandlingar och andra större historiedidaktiska undersökningar. Avsnittet disponeras utifrån den inledningsvis presenterade bilden av ämnesdidaktik som en bro, i det här fallet mellan historia och pedagogik. Jag redovisar de viktigaste inslagen i forskningen inom respektive akademisk disciplin. Ett urval har gjorts, men mängden större vetenskapliga arbeten är inte större än att avhandlingar och merparten av andra större arbeten har kunnat inkluderas.

I genomgången har jag i första hand varit intresserad av vilka frågor de olika forskarna ställer och vilka svar de anser sig ha fått. Jag försöker också kort karakterisera den forskningstradition författaren arbetar inom. I vissa referat berör jag metodiska problem i texterna. Min ambition i detta avsnitt har varit att ge läsaren möjlighet att få möta de olika forskarnas frågor och svar i förhållandevis ”ren form”, även om viss bearbetning varit oundgänglig.

Inom respektive disciplin har jag valt en (viss) kronologisk ordning. Jag har också valt att mer utförligt redovisa endast ett eller ett par av de olika forskarnas större arbeten, i de fall där flera sådana förekommit.⁷⁹

Inom historieämnet

Göran Andolf

I Göran Andolfs avhandling från 1972 (Uppsala) handlar huvudfrågorna om arbetsätt och innehåll i historieundervisningen i de svenska läroverken under en lång period, 1829–1965.⁸⁰ Vad gäller arbetsätt studerade Andolf offentliga

⁷⁸ Bidragen publiceras 2005 i Peter Aronsson (red): Kulturarvens dynamik. Det institutionella kulturarvets förändringar (Linköpings universitet).

⁷⁹ Vad gäller en forskare, Klas-Göran Karlsson, har jag pga den långa tid som förflöt mellan hans avhandling och nästa större arbete valt att presentera hans forskning i två avsnitt.

⁸⁰ Andolf (1972).

debatter, inklusive lärarmöten, regelverk, läroverksredogörelser (årsberättelser) samt elevers publicerade skolminnen. I materialet framstår en undervisning dominerad av läxförhör som den vanligaste under äldre perioder. Lärarmötena rekommenderade inte elevers självständiga läsning. Lärares berättande kring en kommande läxuppgift uppfattades på 1800-talet som en pedagogisk nyhet. Materialet om arbetsformer under 1900-talet är tunt och slutsatserna vaga. I elevminnena redovisas ofta speciella egenheter hos lärarna.

Andolf genomförde en undersökning av gymnasiets läroböcker i allmän historia. En utgångspunkt för hans läroboksstudium var att eleverna påverkats av böckerna, i vissa avseenden förhållandevis kritiklöst, då de saknade kunskap om alternativa sätt att strukturera historien. Han kritiserade tidigare läroboksforskare för att inte ha arbetat systematiskt utan impressionistiskt. Han undersökte läroboksbeståndet, böckernas disposition, stoffets avvägning vad gäller olika epoker, hur orsaker till vissa större händelser förklarats, förekomst av källdiskussion, värderingar samt ger en översikt över läroboksutvecklingen i stort. Han fann att de äldsta läroböckerna var varierade och experimenterande. En lärobokskommission från 1868 fastställde normer varefter variationerna mellan olika författare blev små. Andolfs slutsats om läroböckerna var att de haft en konserverande effekt på undervisningens innehåll, och att centralstyrningen därvid varit en starkt bidragande faktor.

Hans övergripande tolkning av historieundervisning i ett skolsystem var att den visar vilken historiesyn och samhällssyn som rådde i tongivande kretsar. Historieämnet kan uppfattas som ett samhälles presentation av sig själv och Andolf fann, när han anlägger ett långt tidsperspektiv, inflytande från nyhumanism, romantik, konservatism, liberalism – historieundervingen präglas av varje periods dominerande åsikter. Andolfs avhandling är skriven i samtidens dominerande empiriska avhandlingsgenre, med en svag teoretisk markering.

Klas-Göran Karlsson

Klas-Göran Karlsson disputerade 1987 (Lund) på en avhandling om rysk och sovjetisk historieundervisning under åren 1900–1940.⁸¹ Han knöt an till Andolfs bild av historieämnet som ett samhälleligt självporträtt. Han använde en mer utarbetad analysmodell, dansken Sven Sødning Jensens kategorier (1978) av historieundervisning, och prövar om denna kan användas i en analys av hur den ryska och sovjetiska historieundervisningen utvecklats. Karlssons fann att på 1930- och 40-talen återkom i Sovjetunionen den ”klassiska” undervisningsteori

⁸¹ Karlsson (1987) aa.

som dominerade under tsartiden. Karlsson såg redan under sen tsartid tendenser till – i Jensens termer – objektivistisk och formell historieundervisning, dvs sådan undervisning som betonade inläring av färdigheter (såsom källkritik). Hur starka dessa inslag hann bli innan revolutionen ger Karlssons material inte ett tydligt svar på.⁸² Den sovjetiska 1920-talsundervisningen hade, menade Karlsson, starka inslag av det Jensen kallar kategorial undervisning med betoning av värdeutgångspunkter och centrala begrepp. Karlsson såg också användning av vad Jensen (efter Klafke) kallar exemplariska undervisningsprinciper. Under sent 1920-tal och under 1930-talet fick den stalinistiska epokens historieundervisning allt mer av den klassiska undervisningens mönster.

Karlssons tolkningsram har funktionalistiska inslag. Det första förändringskedet tolkade han som att en klassisk historieundervisning inte kan lösa de dilemman som ett modernt samhälle ställs inför,⁸³ medan han för Stalinepoken framhållit behovet av inre stabilisering och idealiserade bilder av relationen individ-folk-stat. Den stalinistiska klassicismen hade betydligt stabilare förutsättningar än den tsaristiska, skriver Karlsson, och med ett nytt stort fosterländskt krig kunde den stalinistiska historieundervisningen tillföras ytterligare stoff i klassicismens och patriotismens tjänst.⁸⁴

Christer Öhman

Christer Öhman har arbetat dels vid Historiska institutionen vid Uppsala universitet, dels på Institutionen för lärarutbildning i Uppsala. Öhman tog i mitten av 1980-talet en debatt med Christer Karlegård om dennes historiedidaktiska program och menade bl a att Karlegård ställde för långtgående krav på att historieforskning skulle ha en omedelbar användning. Öhman argumenterade för att historisk kunskap har ”ett egenvärde, på samma vis som alla andra ämnen varigenom vi skaffar oss kunskap om den verklighet vi lever i”.⁸⁵ Men Öhman delade Karlegårds uppfattning att ett stort aktuellt problem var att historieundervisningens utformning ofta var problematisk (”tråkig”). Öhman intresserade sig särskilt för frågor kring historiskt berättande och knöt an till den tyska diskussionen om berättelsen som en grundform för mänskligt vetande. I en större studie av den historiske romanförfattaren Georg Starbäck inspirerades Öhman av Sven Södring Jensens didaktiska program där skönlitteraturen ger

⁸² Aa sid 241

⁸³ Aa sid 238

⁸⁴ Aa sid 246

⁸⁵ Öhman (1984).

... andra möjligheter för eleverna att leva sig in i mänskliga öden i det förgångna och på det viset uppfatta ett sammanhang mellan den stora och den lilla historien.⁸⁶

Öhman visade dock på det problematiska när Starbäck utnyttjar genrens möjligheter och utöver det han vet genom forskningen tillfogar sådant som han menar "kunde ha inträffat". Då ger han inte alls en fördjupad bild av den historiska verkligheten, det kan vi tydligt se så här efteråt när tiden gått och perspektiven klarnat, menar Öhman. Starbäck broderar vidare utifrån sina egna antaganden som senare visat sig vara felaktiga.⁸⁷ I en annan studie diskuterade Öhman begreppsbildning och förklaringar i historieundervisningen.⁸⁸ Öhman har varit aktiv som läroboksförfattare samt författare av historieböcker för barn.

Sture Långström

År 1997 disputerade Sture Långström på *Författarröst och Lärobokstradition* (Umeå). Det är den första och, som jag uppfattar det, hittills enda avhandling av en författare som definierar sitt forskningsområde som *historiedidaktik*. Långström arbetade som lärarutbildare i historia vid Umeå universitet inom en särskild lärarutbildningsinstitution. Långströms studieobjekt var läroboksförfattarna och deras arbetssätt. Han fann – i motsats till sina hypoteser – att rekryteringen av läroboksförfattare skett förhållandevis slumpartat och att något egentligt lagarbete med en utarbetad didaktisk och innehållslig samsyn knappast förekommit när flera författare samverkat om en bok. Långström delar Andolfs slutsats att lärobokssystemet har en konserverande effekt.

I en tidigare uppsats diskuterade Långström olika kvalitéer i ett urval av läroböcker utkomna under efterkrigstiden.⁸⁹ Han granskade böckerna utifrån vilka personer som nämns och finner att män och socialdemokrater helt dominerade – inga kvinnor och ingen oppositionspolitiker är namngiven i hans material. Hans studerade vilka platser som beskrevs och fann att ett markant stockholmsperspektiv dominerade. Han undersökte vad som uppfattades som problem och fann att ekonomiska perspektiv dominerade, medan politiska frågor som inte är av ekonomisk art knappast behandlades. Långström fann att böckerna är

⁸⁶ Öhman (1991) sid 11.

⁸⁷ Aa sid 182.

⁸⁸ Öhman (1990) aa.

⁸⁹ Långström (1997a).

skrivna så att läsarna knappast kan förstå den moderna politiska utvecklingen i Sverige. Han undersökte i vad mån författarna gör kopplingar till skönlitteraturen och fann att sådana referenser helt saknades, trots att en rekommendation om ämnesintegrering och om utnyttjande av litteraturen i historieundervisningen togs av SÖ redan 1956, och trots den diskussion som förekommit om berättande i historieundervisningen.

År 2001 gav Långström ut en undersökning av ungdomars syn på historia och historieundervisning.⁹⁰ Det är en uppföljning till den svenska delen i en stor europeisk undersökning, *Youth and History*.⁹¹ Långström framhöll att vi vet alldeles för lite om effekterna av undervisning och hur eleverna upplever den i olika ämnena.⁹² Han har ett stort, slumpmässigt urval ur grundskolans årskurs 9 och gymnasiets årskurs 3.⁹³ Långströms resultat bekräftar i flera avseenden den bild som den tidigare undersökningen gav (och som genomfördes 1995). Han fann att flertalet elever ser historieämnet som viktigt och givande, och att de flesta har en positiv syn på sin historielärare. På frågan om vilket sätt att möta historien som eleverna tycker bäst om ligger läroböcker långt ner på listan, medan bio, historiska faktaprogram, museer, historiska platser och andra vuxna (än läraren) som berättar får flest svar. Långström fann att elevernas kunskap om historisk tid – mätt i förmågan att placera olika händelser eller processer i tidsordning – är klart bättre, på varje delfråga, än de svar som redovisades i undersökningen 1995. Han fann att framtidsbilden, särskilt den av Sverige, genomgående är ljusare bland ungdomarna år 2000 än 1995, men att intresset bland dem för politik fortfarande är mycket lågt (om än något högre än 1995). Långströms tolkning av sin undersökning är att det finns ett betydande glapp mellan hur eleverna vill ha undervisningen och den i skolorna vanligen förekommande uppläggnings av lektionerna.

⁹⁰ Långström (2001) aa.

⁹¹ Angvik & Nielsen (1999). Svenska bidrag skrevs av Christer Karlegård och Eva Durhán (Umeå). Karlegård redovisar förekomst av patriotism och nationalism medan Durhán undersöker hur den nordiske historieläraren framträder i materialet. Durhán fann bl a att lärarna i Sverige i mycket stor utsträckning har en historiesyn där ekonomiska och materiella faktorer ses som drivkrafter för den historiska utvecklingen. Karlegårds bedömning av sin undersökning är att "under den nordiska ytan hotar vid mitten av 1990-talet ingen nationalistisk ungdomsrevolt", s 101.

⁹² S. 19.

⁹³ Sammanlagt drygt 1200 elever svarade på enkäten.

Klas-Göran Karlsson

Klas-Göran Karlsson fortsatte sina studier av sovjetsamhällets historiebruk och kom 1999 med en bok som sammanfattade två treåriga projektstudier: *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetsamhällets upplösning 1985–1995*.⁹⁴ Karlsson argumenterade för att den traditionella historieförståelsen har varit alltför snäv. Han menade att vid sidan av en historievetenskap med sanningssökande som kriterium bör en forskning kring aktörers historiemedvetande utvecklas, där kriterierna snarare är relevans och upplevelser.⁹⁵ I denna studie knöt Karlsson an till en tradition från Nietzsche och söker utveckla en typologi av olika former av historiebruk. Karlsson identifierade vetenskapligt, existentiellt, moraliskt och ideologiskt bruk samt icke-bruk.⁹⁶ Dessa bruk svarar, menar Karlsson, mot olika mänskliga behov, utnyttjas av olika brukargrupper och har olika funktion i samhället.

Karlsson öppnar för möjligheten att fler kategorier kan behöva identifieras, men menar att för hans studie av historiebruket i Sovjetunionen och dess efterföljarstater är typologin tillräcklig.⁹⁷ Karlssons fokus ligger denna gång inte enbart på makthavare, och han lyfter bl a fram ett moraliskt bruk, återupprättelsens historiebruk, som bärs upp av ”indignationen i folkdjupet”; händelser som förträngts av tidigare makthavare lyfts fram i en förändrad samhällssituation.

Det finns hos Karlsson en normativ diskussion värd att ytterligare problematisera – om funktion och dysfunktion, bruk och missbruk. Han skiljer sålunda mellan ett utvecklat samhälleligt historiemedvetande, som han menar har en grundläggande betydelse för möjligheterna att utveckla och vidmakthålla ett modernt demokratiskt samhälle, och ett mytologiskt historiemedvetande, byggt på

... absolutistiska föreställningar, som skapar ett slags historiens tyranni och bidrar till att människor och samhällen upprepar tidigare generationers misstag.

Hans avslutande förhoppning är att man inom det nya ryska samhället kan utveckla

⁹⁴ Karlsson (1999) aa.

⁹⁵ Aa 53. Karlsson utgår i sitt historiemedvetandebegrepp från Bernhard Eric Jensen.

⁹⁶ Aa s 57.

⁹⁷ Aa s 61.

... ett historiemedvetande som kan förklara Lenin och Stalin utan att förlåta dem, som kan försona människor med sin historia utan att leda dem att ovillkorligt förkasta eller acceptera den och som kan ge de forna sovjetmedborgarna ett egenvärde mellan öst och väst, mellan extrem underkastelse under ett auktoritärt styre och en lika extrem individualisering.⁹⁸

Under 2001 disputerade tre historiker på avhandlingar som handlar om historiebrosk i ett samhällsperspektiv, Åsa Linderborg, Ulf Zander och Roger Johansson. Särskilda avsnitt som behandlar undervisningsfrågor finns dock hos Zander och Johansson. Linderborg kommenterar utbildningsfrågor helt kort vid några tillfällen. Dessa historiebrosksavhandlingar har alla en inriktning på historiebroskets produktions- eller konstruktionssida, inte reception/lärande.

Åsa Linderborg

Åsa Linderborg utgår i sin undersökning av socialdemokratins historieskrivning dels från en tolkning av den socialdemokratiska historieskrivningens funktion som bygger på Gramscis hegemonibegrepp, dels från en uppsättning empiriska frågor.⁹⁹ Hennes Gramscibaserade tolkning ger henne svaret att förekommande föreställningar om en socialdemokratisk hegemoni i det svenska samhället är felaktiga. I stället har socialdemokratien infogat sin folkhemsidéologi i en större borgerlig (socialliberal) hegemoni. Utifrån en sådan förståelse blir de empiriska kapitlen illustrationer till hur socialdemokraterna arbetat för att medverka i denna borgerliga hegemoni.

Betraktad som empirisk undersökning finns emellertid en rad frågor och svar. Linderborg undersöker och finner att socialdemokratins historieskrivning i stor utsträckning haft en intern funktion och bl a syftat till att neutralisera opposition inom arbetarrörelsen mot den ledning som kontrollerade historieskrivningen. Hon finner att socialdemokratien inte varit historielös, utan under hela perioden har använt historieskrivningen aktivt. Det historiemedvetande som förmedlats av socialdemokratien har byggt på två komponenter: historieromantik och utvecklingsoptimism. Den konservativa historieromantiken tonar dock efter hand bort, av Linderborg tolkat som orsakat av ”samhällets allmänna demokratisering och historievetenskapens utveckling”. Linderborg finner i sena

⁹⁸ Aa s 283.

⁹⁹ Linderborg (2001).

tiders fackföreningshistoriker mer av erkännande av motsättningar inom arbetarrörelsen. Hon visar att 1970-talets marxistiska våg inte fick något egentligt genomslag i den socialdemokratiska partihistoriken. Hon menar att i jämförelse med norska forskare har de svenska i högre grad visat följsamhet mot och även anammat den socialdemokratiska historieskrivningen. Vid sidan av den i boken dominerande hegemonitolkningen finns en mer generell tolkning, nämligen den att det är en universell härskarteknik att anspela på historien och traditionen för att legitimera sina egna politiska ambitioner.

Ulf Zander

Ulf Zander har också ett långt perspektiv och dessutom ett mycket brett – han behandlar i princip alla former av offentligt historiebruk under hela 1900-talet. Hans huvudfråga är hur olika grupper förmedlar och producerar historia.¹⁰⁰ Varför ser vi vissa samband i historien och inte andra? Särskilt fokuserar han på hur centrala begrepp och föreställningar med anknytning till den svenska historien sprids och varför de vinner popularitet.

Zanders tolkningsram utgår i hög grad från Klas-Göran Karlssons. I likhet med denne uppfattar han att historia fungerar på tre nivåer, som fakta, som tolkning och som medvetandefenomen, och han utgår från Karlssons uppsättning av historiebruk.

Zander finner att historiebruket i Sverige påverkats ibland av yttre, internationella faktorer, ibland av inre. De inre har varit av politiskt, av kulturellt och av historievetenskapligt slag.¹⁰¹ Han uppfattar sekelskiftets nationalism som en magnet som drog till sig reaktioner från så gott som alla i offentligheten. Diskussionen handlade om vilket historiebruk (där historiskt måleri utgjorde en viktig del) som bäst skulle uppfylla nationalistiska mål, inte om målen i sig.

Första världskriget blev ett incitament till föreställningen om ett svenskt utanförskap, och det andra världskriget cementerade en sådan föreställning, menar Zander. Mellankrigstiden präglades både av tillbakablickande traditionalism och av framtidsoptimism – den senare kulminerade vid Stockholmsutställningen. Efter andra världskriget förlorade de nyckelsymboler som förknippats med äldre historia (framför allt kungarna Gustav Vasa, Gustav II Adolf och Karl XII) mycket av sin ställning, och fokus riktades allt mer mot bönder, arbetare och kvinnor, som dessförinnan varit bortglömda eller negligerade i historieskrivningen. Parallellt fanns en trend mot att prioritera moderna tider, och äldre

¹⁰⁰ Zander (2001) s 15-20.

¹⁰¹ Aa s 460-464.

svensk historia användes alltmer som negativ kontrast till efterkrigstidens framgångsrika samhälle. Det senaste decenniet har inneburit en förändring, eftersom välfärdsstaten inte längre ses som något entydigt gott och framgångsrikt. I stället finner Zander exempel på vad Karlsson kallar moraliskt historiebruk, dvs att glömda eller förträngda inslag i folkhemshistorien lyfts fram, såsom steriliseringsdebatten, och kritik mot regeringens agerande under andra världskriget. Det växande intresset för äldre historia tolkar Zander som ett existentiellt behov av exotism.

Zander prövar nya underkategorier och mellankategorier till Karlssons former av historiebruk. Ett politiskt historiebruk handlar, menar Zander, om att utnyttja enskilda händelser i det förflutna (München, Koreakriget osv) som retoriska exempel. Han delar upp det politiska bruket ytterligare i ett ideologiskt-politiskt, ett nationalistiskt-ideologiskt och demokratiskt-ideologiskt, och inför även ett pedagogiskt och ett kommersiellt bruk.

Zander polemiserar mot ett objektivistiskt historiebruk. Historiska fakta menar han får sin mening endast om ett samband etableras till nutiden och ”det vetenskapliga bruket av historia inte representerar någon högre nivå av historisk förståelse” (”nivån är bara en annan”).

Zander behandlar även hur debatten kring skolämnet historia förts i samband med statliga skolutredningar.

Roger Johansson

Roger Johansson har valt en annan ansats än Linderborg och Zander. Han utgår från en enda specifik historisk händelse, en historieproduktionens fallstudie, och studerar hur detta exempel brukats av olika aktörer och i olika kontexter. Han studerar Ådalshändelsen 1931 i historieskrivningen och hans målsättning är att göra den process synlig där produktion och förmedling av historia äger rum.¹⁰²

Johanssons utgångspunkt är i högre grad än Linderborgs och Zanders begreppshistorisk. Han utgår från Koselleck, som menar att vissa politiskt laddade händelser inte är något vi lämnar bakom oss i vår vandring genom livet utan tar med oss för att tolka en framtid som vi bara tycker oss kunna skönja. Vissa händelser får ett starkt symbolvärde genom att de förmår svara mot vårt behov av att se mening och sammanhang i en verklighet som annars kan framstå som ogenomtränglig och fragmentarisk.¹⁰³

¹⁰² Johansson, R. (2001) s 29.

¹⁰³ Aa s 27

Avhandlingens analytiska kategorier är Ådalen som bild, som berättelse och som begrepp. Reinhart Koselleck, Bo Strååth, Raphael Samuels, Margaret R Somers, Peter Burke, E P Thompson och Bernhard E Jensen hör till de författare som påverkat Johanssons perspektiv. Resultatet av undersökningen bekräftar den premiss Johansson haft – att Ådalen varit en stor och relevant händelse. Han finner att inom socialdemokratin dominerade en kommunistkritisk tolkning av händelserna, som Per Albin Hansson etablerade i strid med sina rivaler om makten över partiet i samband med Ådalshändelserna. Denna tolkning ifrågasattes av vänstern omkring år 1968. Den alternativa bilden blev då att socialdemokraterna glömt lärdomarna från Ådalen, och att folkhemmet förts i kamp mot högern. När Ådalsmonumentet invigdes år 1981 hade socialdemokraterna närmast sig vänsterns ståndpunkt och använde Ådalen riktat mot högern. Arbetsgivarnas roll lyftes fram och kommunisternas tonades ned.

I Per Albiniansk historieskivning stod begreppet Ådalen för en kommunistisk händelse och ingick i en större berättelse med budskapet att man inte får handla alltför egoistiskt utan måste ha samhällsutvecklingens bästa för ögonen.

I högerns berättelse om Ådalen var det också kommunisterna som utgjorde hotet, men budskapet var att man alltid måste ge akt på kommunister och utoparlamentariska aktörer.

Den socialdemokratiska vänsterns och kommunisternas berättelse var annorlunda: Ådalen var ett resultat av högerns försök att bryta sönder den svenska arbetarrörelsen vid 30-talets ingång. Borgerligheten stod i vägen för folkhemmet, var antimodern, det är budskapet.

Hans Albin Larsson

Hans Albin Larson undersökte i en studie från 2001 historieämnets utveckling under perioden efter 1950. Hans tolkningsram är Bourdieus och kampen mellan intellektuella om tolkningsföreträdet. Han studerade förändringar i historieämnets ställning, de bakomliggande skolpolitiska strukturerna och synen på historieämnet hos beslutsfattare.¹⁰⁴

Larsson finner att historieundervisningens omfattning i svensk skola har minskat avsevärt vid två tillfällen – den första när grundskolan infördes och den andra under 1990-talet. Historieämnet i sig har sällan stått i förgrunden i debatten. Ändå har resultatet av processen blivit detsamma som om riksdagen fattat ett beslut om att avskaffa skolundervisning i historia, menar Larsson. Olika faktorer har under olika perioder samverkat och överlappat. Vid grundskolans

¹⁰⁴ Larsson (2001) s 9.

genomförande minskade historieämnet på grund av att det inte ansågs fylla en tillräckligt positiv funktion för forandet av en modern demokrati. Skolpolitiken har dominerats av en strävan mot sammanhållna klasser och enhetsskola. För ledande forskare inom pedagogämnet har ämnesundervisningen uppfattats som ett hinder för en strävan till en demokratisk skola för alla. När marknadstänkande och besparingskrav slog igenom sågs skolan som en kommunal utgiftspost. I en kommunal kontext sågs ämneskompetens och ämnesundervisning som fördyrande faktorer. Förvaltningar som Skolöverstyrelsen och Skolverket har inte sett något värde i att slå vakt om historieämnet, menar Larsson. Lärarnas ämnesidentitet har urlakats. Det har saknats en kraftsamling mot en process som egentligen ingen önskade. Larsson menar att bland de professionella historikerna har funnit ett ointresse för skolan, som stärkts av meritvärderingssystemet inom akademien. Sammantaget menar han att historieämnet skurits ned, undan för undan, utan en genomtänkt strategi, så att man kan tala om att man kastat ut barnet med badvattnet utan att märka det.¹⁰⁵

David Ludvigsson

David Ludvigsson disputerade 2003 (Uppsala) på en studie av historisk dokumentärfilmsproduktion. Han ser sin huvudfråga, hur historia används i historiska dokumentärfilmer, som en aspekt av den större frågan – hur historia brukas i det moderna samhället.¹⁰⁶ Han analyserar utvecklingen av den svenska historiekulturen i stort, och de professionella historikernas roll inom denna. Ludvigssons tolkning är att i takt med att historikerkåren professionaliserats har ett behov av andra historieförmedlare ökat.

Han studerar därefter i ett exempel på sådan historisk mediaproduktion Hans Villius och Olle Hägers historiska TV-dokumentärer. Ludvigsson fann att de för att bli framgångsrika har haft att balansera olika typer av hänsyn. Dessa hänsyn analyserar Ludvigsson i termer av *cognitive considerations*, *moral considerations* och *aesthetic considerations*. Han visar hur dessa aspekter i varierande grad har påverkat olika produktioner. Producentens sätt att hantera balansgången diskuteras i termer av förhandling (negotiation).

Ludvigsson finner att i Villius och Hägers produktion har de kognitiva aspekterna haft en större plats än vad tidigare forskning om genren uppfattat. Han betonar emellertid att de kognitiva, moraliska och estetiska faktorerna viktas olika beroende på producentens intressen, de normer och värderingar som råder i produktionskontexten, och mediets specifika krav.

¹⁰⁵ Aa s 92-106.

¹⁰⁶ Ludvigsson (2003) s 17.

Peter Aronsson

När Peter Aronsson år 2002 var redaktör för *Historisk tidskrift*, de akademiska historikernas ledande tidskrift, gav han ut ett temanummer under rubriken *Historiebruk*. Såväl genom själva handlingen att utge ett temanummer med detta ämne som i sin argumentation i dess huvudartikel, markerade Peter Aronsson historieämnets förändring i historiedidaktisk riktning. Han prövar tankegången att denna förändring inte enbart innebär en vidgning av historikernas forskningsfält, utan att den utgör inledningen till ett mer genomgripande paradigmskifte.¹⁰⁷

Historiekultur, historiebruk och historiemedvetande är tre begrepp som kommer att förändra historievetenskapen genom att historisera den vetenskapliga praktiken och placera den i en bredare historiekultur, menar Aronsson. *Historiekultur* kan definieras som artefakter, ritualer, sedvänjor och påståenden med referenser till det förflutna, vilka erbjuder möjligheter att binda samman dåtid, nutid och framtid. *Historiebruk* är de processer då delar av historiekulturen aktiveras för att forma bestämda meningsskapande och handlingsorienterade helheter. *Historiemedvetande* är de uppfattningar om sambandet mellan dåtid, nutid och framtid som styr, etableras och reproduceras i historiebruket. Ett visst urval av historiekulturen iscensätts i ett historiebruk och formerar ett historiemedvetande. De begreppshistoriska kategorierna *erfarenhetsrum* och *förväntningshorisont* låter sig väl förenas med begreppet historiemedvetande. Kunskap om och berättelser om det förflutna skapar möjligheter för vissa föreställningar om framtiden.

Aronsson menar att de historiekulturella formerna är många, och att de har en synkron, kommunikativ dimension och en diakron, narrativ. I enlighet med Ricoeur hävdar Aronsson att all historia måste vara narrativ – med en bred definition av begreppet. Ett meningsfullt historiebruk vill något, är projekt- och handlingsinriktat, och innehåller ofta en hänvisning till historiens riktning. Aronsson menar att historiemedvetandet kan ha fyra enkla grundformer som han betecknar som *Framsteget*, *Guldåldern*, *Inget nytt under solen*, samt *Allt är ständigt nytt*.

Aronsson ger både inomvetenskapliga och utomvetenskapliga förklaringar till förändringar i historiebruket. Det kalla krigets låsta strukturer och vardagslivets stadiga framsteg i välfärdsstaten samverkade till att avhistorisera samtidsförståelsen. Detta ändrades under seklets avslutande decennier – murens fall var en faktor, en alltmer utbredd uppfattning om den statliga politikens otillräcklighet en annan. Bristen på politiska utopier bidrog till ett ökat intresse för att skriva

¹⁰⁷ Aronsson (2002).

om historien. Och, framhåller Aronsson, i dag skrivs historien om, av allt fler aktörer på allt fler arenor, i och utanför etablerade institutioner.¹⁰⁸ Historiekulturens former är oändliga – ceremonier, kulturarvsrörelser, forskningsprogram om andra världskriget, skolundervisning och kompassamtal.

Förutom ett historiserande av allt större delar av verkligheten uppfattar Aronsson att historievetenskapens expansion inneburit ett fördjupat intresse för det individuella, för förståelse, för beskrivningar, för berättande. Förklaringar har inte längre samma centrala roll inom historievetenskapen. Aronsson ser inflytande från konstruktivistisk vetenskapsteori, *linguistic turn*, attackerna på *de stora berättelserna*, postmodernism, den diskursiva metoden och ett förnyat intresse för strukturella tolkningar som bidragande orsaker till ett dagsläge präglad av metodisk pluralism. Alternativa formuleringar är *praktisk postmodernism* eller en *mer socialt uppfattad vetenskaplighet*. Detta är en bakgrund till ett inom historiedisciplinen allt tydligare intresse för historieskrivningens samhällsfunktioner och för det faktum att det mesta av historieskrivning och historiebruk sker/utövas utanför de akademiska disciplinerna. Detta intresse syntes tydligt vid Världshistorikerkongressen i Oslo 2000.¹⁰⁹ Även inom andra discipliner finns ett växande intresse för konstruktioner av historiebilder: antropologi, arkeologi, etnologi, idéhistoria, ekonomisk historia och nya ämnen som museivetenskap, i nya forskarskolor.

Aronsson pekar på många obesvarade frågor och behovet av en omfattande empirisk forskning: Hur väsentligt är det som historiekulturen fångar? Utformas det i det privata en annorlunda historiekultur, som berör andra sidor hos människan? Vilka former av historiebruk kan urskiljas och hur hänger de samman?

Arbetsfördelningen mellan vetenskapliga discipliner, mellan civila och kommersiella aktörer, mellan undervisande institutioner och kulturarvsvårdande myndigheter är i gungning, menar Aronsson. Utvecklingen för historieämnets del kan beskrivas som en breddning av historiedidaktiken, eller som ett bestämt fokus inom kulturvetenskapen. Men utvecklingen rymmer också, menar Aronsson, en radikalare potential, en paradigmförskjutning för historievetenskapen.

¹⁰⁸ Aa s 191–192

¹⁰⁹ Proceedings (2000).

Inom pedagogikämnet

Tomas Englund

Tomas Englund sökte i sin avhandling *Curriculum as a Political Problem* (1986a) utarbeta en modell för utbildningens roll i demokratiska och kapitalistiska samhällen ”med fokus på den roll utbildningssystemet får för de grupper som utbildningssystemet förbereder för underordnade arbetsuppgifter”.¹¹⁰ Innehållsligt är det medborgarskapsundervisningens utveckling som utgör Englund huvudintresse. Historieämnet ägnar han ett kort avsnitt i avhandlingen, men en mer omfattande beskrivning och diskussion i ett samtidigt publicerat, kronologiskt upplagt arbete (*Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900-talet, 1986b*).

Framställningen är starkt styrd av Englunds teoretiska perspektiv. Han arbetar inom en övergripande marxistisk historieförståelse (feodalism–kapitalism) med fyra (idealtypiska) utbildningsideal utarbetade inom amerikansk Dewey-tradition (progressivism–rekonstruktivism kontra dels perennialism, dels essentialism), samt svensk läroplansteoretisk tradition.¹¹¹ Englund bygger i det senare fallet på Ulf P Lundgrens arbeten och föreställningen att bakom varje läroplan finns vissa grundläggande principer, en läroplanskod, olika för över- och underklass.¹¹² Englund ställer sig frågan om lika tydliga läroplanskoder kan preciseras för ett gemensamt skolsystem i ett

... formellt demokratiskt samhälle, där olika sociala krafter i enlighet med rådande styrkeförhållanden och i samspel med rådande tradition etc kan påverka utbildningen, exempelvis läroplanens utformning.¹¹³

Englund formulerar dock en sådan, som han betecknar som en *medborgerlig läroplanskod*, där han ger samhörigheten och det ömsesidiga beroendet mellan människor den centrala rollen.¹¹⁴ Svaret på hans huvudfråga blir att skolsystemet präglas av spänningar mellan å ena sidan en strävan till integration av arbetarklassen och å andra sidan en strävan till förändring (förbättring) av arbetarklassens ställning i samhället.

¹¹⁰ Englund (1986a) s 16; Englund (1986b) s 3.

¹¹¹ Englund (1986b) s 54-55; Englund (1986a) kap 7.

¹¹² Lundgren (1979) m fl arbeten.

¹¹³ Englund (1986b) s 10.

¹¹⁴ Englund (1986b) s 13.

Historieundervisningen har enligt Englund genomgått tre historiska etapper. Dessa betecknar han som

- *Patriarkalisk historieundervisning* (vilket likställs med Sven Sødtring Jensens klassiska *undervisning*),
- *Det vetenskapligt-rationella perspektivets historia* (jfr Jensens objektivistiska) som Englund finner i svensk grundskola från 1962 och i de efterföljande gymnasiala skolreformerna.
- Historieundervisning under en period av *tendenser till en demokratisk utbildningskonception*.¹¹⁵

Om Andofs avhandling kan ses som exempel på en empiristisk tradition, med svag markering av teoretiska positioner, utgör Englunds dess motsats där ”historiska studier är ... underordnade ett explicit teoretiskt perspektiv” och där ”education can only be understood when we know for what society and for what social position the children are being educated”.¹¹⁶

Ingrid Westlund

Med dagens breda historiemedvetandebegrepp i åtanke bör Ingrid Westlunds *Skolbarn av sin tid. En studie av skolbarns upplevelser av tid* (Linköping 1996) inkluderas i kartläggningen, även om boken, när den skrevs, knappast räknades till forskning kring ”lärande i historia”. Westlunds huvudfråga är hur barn upplever tid och hon analyserar den tidssocialisering som barnen påverkas av i skolan. Hennes empiriska material utgörs av uppsatser där barn reflekterar över tidsbegreppet.

Hennes resultat är att barn – om de får möjlighet – kan reflektera och skriva om abstrakta och filosofiska fenomen, och att barnen kan rikta kritik mot och ge alternativ till den organisation som råder i skolan. Westlund tolkar barnens svar som exempel på den civilisationskritik som ofta förekommer i litteraturen om tidsbegreppet – en önskan om att bruket av tid skall få mer ”mänskliga” dimensioner. Hon pläderar utifrån distinktionen mellan objektiv (kollektiv) tid och subjektiv (inre) tid för arbetsformer i skolan som lämnar mer utrymme åt elevernas inre tid. Avhandlingens fokus ligger mer på sättet att organisera undervisningen än på undervisningens innehåll. Westlund betonar vikten av att forskningen i framtiden i högre grad skall ske utifrån ett barnperspektiv.¹¹⁷

¹¹⁵ Englund (1986a) s 299-303; se även Englund (1997).

¹¹⁶ Englund (1986b) s 4, samt Englund (1986a) baksidestext.

¹¹⁷ Westlund (1996) s 206.

Nanny Hartsmar

Nanny Hartsmar disputerade i Lund år 2001 på avhandlingen *Historiemedvetande. Elevers tidsförståelse i en skolkontext*. Hartsmar utgår liksom tidigare Westlund från tidsforskning inom olika akademiska fält, men knyter via begreppet historiemedvetande tidsfrågorna till historieundervisningen. Hon undersöker i vad mån historiemedvetandebegreppet – i huvudsak enligt Bernhard E Jensens definition – fått genomslag i undervisningen. Ett sådant historiemedvetande berör inte bara dåtid utan i hög grad även nutid och framtid, individens hela livssituation. I perspektivet betonas att ”människans egen historia, den lilla historien, hör samman med den historia som vi alla är en del av, den stora historien”. Hartsmar arbetar med en dikotom modell vad gäller förekomst av alternativa undervisningsstrategier – en som hon kallar *historieundervisning som kulturförmedling*, och förknippar med objektivistisk historieuppfattning, kronologi och epokstudier, en annan som hon kallar *historieundervisning som problemlösning, aktivt lärande och demokratifostran*, där vikt läggs vid källkritisk förmåga, olika förklaringsgrunder och perspektiv. Hartsmar tydliggör sin egna sympatier för den andra av dessa.

Efter en genomgång av tidsforskning, inklusive Piaget och den kritiska diskussion som följt vad gäller hans uppfattning om barns förmåga att tillgodogöra sig tidsbegrepp, genomför Hartsmar en empirisk studie där material utgörs av styrdokument, elevuppsatser (17 st) samt intervjuer (26 elever och 7 lärare). Hon söker utröna det moderna historiemedvetandebegreppets genomslag i läroplan och undervisning.

Vad gäller måldokumentet finner Hartsmar dem oklara och inkonsekventa, bl a i det avseendet att små barn skall arbeta med de längsta tidsperspektiven, samtidigt som dessa barn i matematiken inte arbetar med så stora tal som man på en tidslinje måste hantera när man diskuterar jordens uppkomst, de första människorna etc. Hon uppfattar att den svenska skolan fortfarande präglas av en Piaget-tradition som säger att en bestämd mognad behövs för att barn skall förstå tidsbegreppet och att man därför väntar på mognaden och inte bedriver egentlig undervisning med små barn. Men, menar hon, en tidsförståelse kommer inte av sig själv, utan eleverna måste mer aktivt utmanas av läraren.

Hartsmar är i stor utsträckning kritisk mot den undervisning hon ser spår av. Hon finner i sina intervjuer med små barn om stenåldern att resultatet blivit en ”fortidsgröt” där man rör ned allt möjligt från ”förr” och blandar och ger. Hon tar avstånd från ”den neurotiska galoppen genom historien”.¹¹⁸ Hon finner att ”konventionen styr vad som behandlas ... att det inte finns någon genomtänkt

¹¹⁸ Hartsmar (2001) s 191.

plan för vad det är i historiemedvetandet som man vill utveckla”.¹¹⁹ Eleverna i de olika skolorna var inte vana vid att reflektera över varför man arbetade med ett visst innehåll. Av tidsdimensionerna behandlades i undervisningen uteslutande dåtid. Den stora historien länkas sällan samman med den lilla historien, menar hon.

Dessa slutsatser stämmer med Hartsmars tidigare studier, liksom med den nationella utvärderingen (Svingby 1990) och resultaten från Youth and History-projektet. Även i dessa studier uppfattades historia som något som rör det förflutna.

Hartsmars forskningsansats kan ses som läroplanskritisk i den tradition som hennes handledare Gunilla Svingby argumenterat för, där olika skolämnena i stor utsträckning utvärderas utifrån deras förmåga att realisera skolans övergripande mål, samt i vad mån de utgår från elevernas livsvärldsfrågor.¹²⁰ I positionen ingår att läro- och kursplanerna borde ha konsekvent grund i ett progressivistiskt eller rekonstruktivistiskt utbildningstänkande. Avhandlingen blir på så sätt en argumentation för ett annat historieämne, som inte i lika hög grad som dagens baseras på kompromisser mellan olika synsätt, utan ett ämne som antar en mer konsekvent emancipatorisk och demokratibefrämjande målsättning.

Ola Halldén

Ola Halldén, professor i pedagogik vid Stockholms universitet, publicerade under en tioårsperiod en rad texter om undervisning och lärande i historia, i flera fall i internationella antologier, konferensrapporter och tidskrifter. Halldéns forskning citeras också flitigt i den internationella forskningen. På senare år arbetar han med andra ämnesområden inom ett övergripande intresse för inläring och begreppsförändring. Han har empiriskt arbetat med klassrumsobservationer, elevintervjuer och studier av elevers skriftliga prestationer.

De frågor han ställt är bland andra: Vad utgör en inlärningsuppgift i historieundervisning? Hur uppstår missförstånd i historieundervisningen? Vilka alternativa tolkningsramar har eleverna som bidrar till missförstånden? Skiljer sig verkligen historieundervisning från undervisningen i naturvetenskap så mycket som tidigare forskning velat framhålla? Ligger inte skillnaden i hög grad i det vetenskapliga ämnets struktur, snarare än i undervisningens? Hur uppfattar elever historia och historieundervisning?

¹¹⁹ Aa s 238.

¹²⁰ Svingby (1995).

Vad gäller forskningstraditioner positionerar sig Halldén i en nyligen publicerad artikel (2002) både mot läroplansforskningen (Dahlöf och Lundgren) och mot den sociokulturella tolkningsinriktningen (Säljö), vilka han menar intar reduktionistiska positioner när de uttalar sig om undervisning och lärande. I det första fallet används faktorer på samhällelig och ekonomisk nivå för att förklara fenomenet i undervisningsprocessen, i det senare perspektivet reduceras individen till den situation hon verkar i.¹²¹ Halldén själv arbetar i en Piagetinspirerad tradition, där ansatsen betecknas som ett intentionellt konstruktivistiskt perspektiv och forskningsfrågan kan formuleras: Hur ny information tolkas i förhållande till redan etablerade referensramar och hur ny kunskap konstrueras.¹²²

I en tidig studie följde Halldén en serie lektioner i en svensk gymnasieklass.¹²³ Han fann att objektet för undervisningen, undervisningsuppgiften, var oklarare i historieundervisningen än inom naturvetenskapsämnena. Hos naturvetarna finns alltid en uppgift av något slag, ett problem som skall lösas. Halldéns tolkning var att i historieundervisningen är uppgiften ofta förståelsen av en berättelse som läraren bygger upp i ett samtal med eleverna.

Berättelsen syftar till en viss poäng, och förståelsen av denna poäng kan sägas utgöra undervisningsuppgiften.

I den studerade lektionen bidrog i stort sett alla elever med svar. Denna kollektiva tankegång kan betraktas som den inlärningsuppgift som läraren ger eleverna.¹²⁴ Eleverna skall följa stegen i denna kedja och när de gör det når de den förståelse av det aktuella skeendet som läraren ser som önskvärd. Samtalslektioner av detta slag var, enligt en tidigare undersökning, vanliga i svenska gymnasieklasser.¹²⁵

Halldén studerade de skrivnings svar som gavs i slutet av lektionsserien, och fann att få elever kunde beskriva den övergång från ett ståndssamhälle till klassamhälle som var lärarens poäng, inlärningsuppgiften.

Halldén fann stöd för tankegången att det finns förlopp i historieundervisningen där man kan tala om en fast struktur och en inre logik, liknande den inom naturvetenskapen. Det är, menade han, en empirisk fråga hur ofta undervisningen ges en sådan struktur. Väsentligt är att skilja på ämnesspecifika

¹²¹ Halldén, O. (allHH2002) s 57-58.

¹²² Halldén, O. (2002). Citat s 63.

¹²³ Halldén, O. (1986). Även Halldén (1994a).

¹²⁴ Halldén (1986) s 162.

¹²⁵ Johansson, M. (1981).

egenskaper i respektive akademiska ämnen och egenskaper som ämnet får i den form det presenteras för eleverna. De ämnesspecifika egenskaperna är närmast ett problem för läroplanskonstruktörerna, menade Halldén. En annan slutsats var att elever i historieundervisning har svårt att förstå och tillgodogöra sig inlärningsuppgifter. Halldén har vidareutvecklat denna fråga genom att studera elevernas alternativa tolkningsramar.¹²⁶

I en uppsats diskuterar Halldén i termer av *utslätning*, dvs att det som stannar hos eleverna efter undervisningen ofta blir en allmän förklaring, inte den speciella förklaring som läraren försökte bygga upp.¹²⁷ Halldén menar att när det blir stor detaljrikedom i undervisningen tappar eleverna riktningen, och hamnar lätt i sidospår. Ur lärarens perspektiv finns således en konflikt, ett retoriskt dilemma. Antingen väljer man en förenklad bild som eleverna lätt förstår eller en bredare orientering som blir fragmentarisk och därmed oförståelig. Varje genomförd undervisning blir i någon mån en kompromiss mellan dessa ytterligheter. Problemet blir ännu svårare om skolan skall presentera olika historiesyner.

En tankegång som Halldén utvecklat i flera uppsatser är att det ofta föreligger en undervisningsparadox i historieundervisningen.¹²⁸ De olika delarna i ett resonemang blir bara begripliga om man förstår hela frågeställningen. Gör man det blir frågorna självklara.

But such bits and pieces can have no meaning if there is nobody of knowledge to give them meaning. There must already be a cognitive structure into which these bits of information can be assimilated, and in order to solve the paradox we must assume that the structure is in flux.¹²⁹

Ett sätt att hantera paradoxen bör vara, menar Halldén, att i undervisningen pendla mellan olika abstraktionsnivåer – metanivå, begreppsnivå och data-nivå.¹³⁰

Roland Severin

Roland Severin disputerade 2002, efter sin pensionering som lärare i SO-didaktik vid Göteborgs universitet/Mölndal. Hans avhandling heter: *Dom vet vad dom talar om. En intervjustudie av elevers uppfattningar av begreppen makt*

¹²⁶ Halldén, O. (1994a).

¹²⁷ Halldén, O. (1988).

¹²⁸ Halldén, O. (1994b).

¹²⁹ Aa s 34.

¹³⁰ Halldén, O. (1994a) s 199 samt (1994b) s 43.

och *sambällsförändring*. Sådana frågor ingår i hög grad i vad som nu allt oftare betecknas som *historiemedvetande*.

Severin ser sin forskningsansats som en blandning av fenomenografi och sociokulturell teori. Avhandlingen bygger på 24 entimmes intervjuer med 16-åringar.

Severin uppfattade ungdomarnas svar som förhållandevis kvalificerade och filosofiska: Makt är människans villkor. Det hör till livets förutsättningar. Alla kämpar för makt i olika avseenden och på olika nivåer. Makt kan aldrig delas lika helt och fullt. Det finns god makt och dålig makt. Dålig makt handlar om våld för att nå sina mål.

Vad gäller social förändring fann han följande mönster bland ungdomarnas uppfattningar: Människan är orsak till social förändring, genom sin nyfikenhet, lättja och önskemål om ett bättre liv. Kunskap, teknologi, media, pengar och politik är viktiga redskap för förändring. Viktigast är kunskap. Forskning har lett till omfattande förändringar, liksom nya sätt att tänka om barns uppfostran och kvinnors situation.

Severin uppfattar ungdomarnas svar som en förhållandevis medveten samhällsteori. Han såg inga väsentliga könsskillnader i svaren.¹³¹

Sammanfattning

Några slutsatser kan dras:

- Det sammanlagda antalet större forskningsinsatser är inte särskilt omfattande, varken inom historieämnet eller pedagogik.
- De flesta större arbeten har producerats inom ämnet historia.
- Merparten av dessa, särskilt de som skrivits under senare år, handlar inte om historia inom utbildningssystemet utan om samhälleligt historiebruk.
- Bland forskare med förankring inom historia finns ett huvudintresse för historiebrukets produktionssida. Långströms uppföljning till *Youth and History* utgör den enda större receptionsstudien bland historikerna.
- Det har funnits ett förhållandevis stort intresse för läromedelsforskning. Utöver de författare som redovisats i denna genomgång finns ytterligare några som bedrivit forskning kring läroböcker i historia.¹³²
- Det har inte funnits något stort intresse bland pedagoger eller i pedagogiska

¹³¹ Det finns ytterligare arbeten som med dagens breda definition av historiemedvetande kan räknas som historiedidaktisk forskning, men som inte gjorde det i sin samtid. Bjurvall (1987) är en sådan.

¹³² Förutom tidigare nämnda bl a Mellin (1990).

miljöer för forskning om ”lärande och undervisning i historia”, oavsett vilken innebörd som än läggs i begreppet historia. Halldéns serie av studier är det stora undantaget. Han representerar en forskningsinriktning som inte synes ha haft starkt genomslag i Sverige. När andra etablerade pedagoger som Englund och Svingby har engagerat sig i frågor som berör historiedidaktik är det i första hand utifrån ett intresse för läroplanens övergripande mål, såsom demokrati och medborgarfostran. Hartsmar arbetar med ett snarlikt kunskapsintresse. Severins kunskapsintresse är inte heller i första hand den historiska dimensionen, även om hans undersökning visar på delar av det som i dag betecknas som historiemedvetande (hos skolungdomar).

- Endast ett exempel har hittats på projekt där historiker och pedagoger samverkat. Dock finns några avhandlingar med handledare ur olika miljöer.
- De större undersökningar som gjorts kan betecknas som teoretiskt och metodiskt splittrade – studierna bygger i föga utsträckning på varandra, och innehåller inte särskilt mycket kritik av varandra, utan relateras i första hand till annan forskning.

IV. Exempel på forsknings- och utvecklingsarbete i lärarutbildar- och museimiljöer

Lärarutbildares och lärares forskning och utvecklingsarbete

Christer Karlegård var under en lång period den mest aktiva aktören på den svenska historiedidaktiska arenan. Han deltog i alla större historiedidaktiska konferenser under tidigt 1980-tal, och publicerade bidrag i de antologier som dessa konferenser ledde till.¹³³ I Behres och Odéns antologi var Karlegårds titel ”Historiedidaktik – något för Sverige?” (1982). I den följande konferensen, förlagd till Bochum i dåvarande Västtyskland, presenterade han det samarbete han drev från lärarutbildningen i Malmö, dels med Historiska institutionen i Lund, dels med skolor i Skåne-regionen. I de av Ference Marton redigerade volymerna *Fackdidaktik* skrev han under temat ”Varför historia? Historiedidaktikens kärnfrågor”. I den första nordiska konferensrapporten skrev Karlegård förutom om historiedidaktikens status i Sverige även en artikel om emancipatorisk historieundervisning. I de konferensvolymerna som fortsättningsvis gavs ut var Karlegård under hela sin livstid en flitig medarbetare.¹³⁴ Efter hand engagerade han sig särskilt för historiskt berättande.¹³⁵

Karlegård bidrog till att tysk historiedidaktik introducerades i Sverige, framför allt den emancipatoriska riktning som bl a Annette Kuhn företrädde. I sin diskussion om historiskt berättande utgick han från Jörn Rüsen, Sven Sødning Jensen samt engelsmannen John Fines. Tillsammans med Klas-Göran Karlsson gav han ut den första svenska antologin om historiedidaktisk forskning och undervisning (1997a). I dess inledningskapitel ger Karlegård och Karlsson en översiktlig bild av det internationella forskningsläget och konstaterar

¹³³ Behre & Odén (1982); Behre & Norborg (1985).

¹³⁴ Medarbetare i *Historiedidaktik i Norden* 1–6.

¹³⁵ Karlegård (1997).

att det finns begreppsliga svårigheter när man skall jämföra utvecklingen i olika länder.¹³⁶ Karlegård och Karlsson menar att bidragen i rapportserien *Historiedidaktik i Norden* vittnar om den splittring och oklarhet som rått och (1997) rådde i fråga om historiedidaktikens innebörd, uppgift och arbetsfält i förhållande till historiefilosofi, historievetenskap, pedagogik och metodik.

Karlegård gav ut läroböcker för blivande historielärare där han översiktligt behandlar en rad teman och lämnade förslag till undervisningsuppläggning.¹³⁷ Han arbetade med de svenska delarna av den europeiska *Youth and History*-undersökningen och publicerade ett avsnitt om inslag av nationalism och patriotism.¹³⁸

Karlegård tog redan i slutet på 1970-talet initiativ till historiedidaktiska utvecklingsarbeten som drevs tillsammans med lärare i Skåne. En rad skrifter gavs ut i en serie betecknad som utvecklingsarbete och fältförsök med titlar som "Varför historia?"(1985), "Mina rötter. Historiekandidater vid lärarhögskolan i Malmö reflekterar över sitt ursprung"(1985), "Blir det som det blir – eller en historia om människans strävan efter frigörelse"(1986), "Berätta magistern, berätta" (1996). Han publicerade bidrag i *Historielärarnas förenings årsskrift* samt den särskilda skriftserie som historielärarna ger ut – *Aktuellt om historia* ("Att studera förortens historia – vid Lindeborgsskolan i Malmö").¹³⁹

Han deltog i flera debatter och intog tydliga positioner. I sitt bidrag till Martons Fackdidaktikvolym kritiserar han Martons position, och valde att orientera sig mot de historievetenskapliga institutionerna.

Martons skildring av ämnesmetodisk forskning är en inventering som främst redovisar forskning producerad inom pedagogiska institutioner. Den övertygar mig inte om att den pedagogisk–psykologiska vetenskapen som den ser ut nu, är en bättre bas för svensk ämnesdidaktik än vad den rena ämnesteoretiska vetenskapen kan bli.¹⁴⁰

¹³⁶ Karlegård och Karlsson (1997a).

¹³⁷ Karlegård (1991); Karlegård (1992). Marton (1986), vol. II, s 142.

¹³⁸ Karlegård (1999).

¹³⁹ Aktuellt om historia (1996) 4-5.

¹⁴⁰ Marton (1986), s 142.

I en debatt med Christer Öhman angrep han de ideal han uppfattade dominerade vid de historiska institutionerna:

Det lärarideal som den analytiska historien står för gör att dessa lärare inte vill ta på sig att bli fostrare i skolan ... Jag menar att historikernas intresseinriktning och deras objektivistiska syften inte överensstämmer särskilt väl med läroplanens mål, vilket bl a har en normativ innebörd ... Objektivismen är alltså för kort i rocken i förhållande till skolans mål. Den leder också till pedagogiska problem.¹⁴¹

Karlegård var fil lic i historia och disputerade aldrig. Hans texter kan sällan betecknas som forskning i snäv mening, men Karlegård spelade under en lång period en viktig roll som historiedidaktisk organisatör, inspiratör och debattör.

Nils Gruvberger, lärarutbildare i Jönköping, var under en lång period en annan mycket aktiv aktör inom svensk historiedidaktik. Han var en flitig skribent i *Historielärarnas förenings årskrift*, där han under många år förestod recensionsavdelningen, samt skrev egna recensioner och översikter av historiedidaktisk forskning i andra länder.¹⁴² Han deltog i en rad nordiska konferenser och genomförde själv flera mindre historiedidaktiska studier. I uppsatsen ”Varför historia i grundskolan?” jämförde han läroplaner i historia i Sverige, Danmark och Norge.¹⁴³ Han prövade användbarheten av Sødring Jensens modell, men fann att svenska läroplanstexter i så hög grad är kompromisstexter att det är svårt att tydligt fastställa vilka motiv som gäller. Gruvberger fann också inkonsekvenser beträffande formuleringar om innehåll och mål. I jämförelse ansåg han att danska läroplaner var mer innehållsrika och sammanhängande än de svenska, och den offentliga danska debatten kring historieundervisningen visade att historieundervisningen i Danmark uppfattats som mer angelägen och kontroversiell. Motiven bakom den norska läroplanstexten i historia går inte heller att utläsa utifrån texterna, menar Gruvberger. Till den fjärde nordiska konferensen i historiedidaktik genomförde Gruvberger en undersökning av hur de nordiska grannländerna behandlats i folkskolans och grundskolans läroböcker sedan mitten av 1800-talet. Hans bedömning är att trots nedskärning i textvolymen har en kvalitativ förbättring skett vad gäller det nordiska stoffet, särskilt i

¹⁴¹ Historielärarnas förenings årskrift 1983-84 sid 42-43.

¹⁴² Ex. Gruvberger (1985b); Gruvberger (1986).

¹⁴³ Gruvberger (1985a).

de böcker som skrivits för mellanstadiet.¹⁴⁴ Gruvberger ser en viktig orsak till en svensk historiedidaktisk eftersläpning i att svenskar inte utbildas i både sitt ämne och pedagogik som sker i bl a England. Den svenska debatten har därför blivit ofruktbar och ofta handlat om gräl om vad didaktik egentligen innebär.¹⁴⁵

KG Jan Gustafsson var under en lång period lektor vid lärarutbildningen i Kalmar. Han medverkade med texter till flera av de nordiska konferenserna, och har även publicerat historiedidaktiska reflektioner i andra former.¹⁴⁶ I flera texter betonar han att akademiska studier i historia föga förberett honom för den typ av medvetandeforskning han önskar genomföra.

Gustafsson betonar betydelsen av upplevelser i den privata sfären för utvecklingen av ens eget historiemedvetande ("farmors kök"). I en longitudinell studie sökte han studera styrkan i en grupp elevers historiemedvetande. Han fann ett samband mellan detta och hemmiljön.¹⁴⁷ Styrkan i föräldrarnas historiemedvetande, särskilt mödrarnas, är av betydelse för barnens, framhåller Gustafsson.

Det finns hos Gustafsson en tvekan inför vad han ser som ett pågående försök att omvandla ett lärarhantverk till vetenskap, samtidigt som han önskar bidra till en praxisnära forskning som skulle kunna bidra till att utveckla lärarutbildningen. I Gustafssons historiemedvetandebegrepp finns inslag av livsförståelse, visdom, historien som något heligt, inslag som inte kan vara lätta att operationalisera i en studie.¹⁴⁸

Bo Andersson vid Göteborgs universitet har arbetat med historiedidaktiska frågor dels inom lärarutbildningen, dels inom ramen för ett Centrum för värdegrundsfrågor. I en studie har även Andersson försökt följa utvecklingen av historiemedvetandet bland lärarstuderande. Andersson ställde den öppna frågan "vad betyder historia för dig", och såg i sin studie hur svaren förändrades mellan tre undersökningstillfällen. Anderssons tolkning utgår från föreställningen om att man kan tala om ett mer och ett mindre avancerat historiemedvetande, där det avancerade i högre grad är holistiskt, orienterat mot den aktuella läroplanen, och uppfattar lokalhistoria liksom historia underifrån samt ämnesintegrerade studier som något centralt. Då sådana bedömningar också synes ha ingått i den undervisning som förekom mellan undersökningstillfällena, kan Anderssons

¹⁴⁴ Gruvberger (1990).

¹⁴⁵ Historiedidaktisk tidskriftsöversikt, s 88-90 i Historielärarnas förenings årsskrift 1995-96.

¹⁴⁶ Historiedidaktik i Norden 1-4, 6, Gustafson, KG & Holdar (1976).

¹⁴⁷ Gustafson, KG (1997), cit s 219.

¹⁴⁸ Gustafson, KG (1990); Gustafson (1997).

studie ses som ett försök att mäta effekter av (egen) undervisning, och han fann en påverkan i den önskade riktningen. Vid ett tredje tillfälle, då ingen ytterligare historieundervisning förekommit, fann Andersson att inslag av empati och holism i historiemedvetandet stärkts än mer, vilket han tolkar som effekter av annan didaktisk undervisning inom utbildningen.¹⁴⁹ Andersson har i övrigt bl a genomfört undersökningar kring förståelsen av revolutioner samt lokalhistoria. Han har samlat dessa uppsatser samt ytterligare några bidrag i en antologi *Undervisning i historia i skolan. Något om historiedidaktikens teori och praktik*.¹⁵⁰ Andersson har även redigerat en volym uppsatser om ämnesdidaktik och värdegrundsfrågor.¹⁵¹

Bert Mårald, lärarutbildare i Luleå diskuterar i en uppsats presenterad vid en nordisk konferens hur Norrland behandlas i traditionella och aktuella läromedel, universitetshandböcker och avhandlingar.¹⁵² Bristen på norrlandsperspektiv ser Mårald som ett didaktiskt problem då historieundervisningen har en identitetsskapande funktion.

Mats Sjöberg var under 1988–1992 redaktör för tidskriften *Kronos*, ett ambitiöst försök att skapa ett forum för en svensk historiedidaktisk diskussion, knutet till lärarutbildningen i historia vid Linköpings universitet. Under tidskriftens fem år publicerades en rad mindre artiklar, debattartiklar, forskningsrapporter. Sjöberg själv bidrog bl a med en artikel där han betonade historiedidaktikens komplexitet, och vikten av att historieundervisningen inte utgår enbart från historia som kunskapsmassa eller från historia som sätt att nå kunskap, inte heller bara från en upplevelseorienterad undervisningsstrategi eller en mer abstrakt strategi utan från en

... oscillerande historiepädagogik, en medveten, planerad och långsam rörelse, en pendling mellan närhet och distans, mellan det lilla och det stora, mellan det konkreta och det abstrakta, mellan narration och analys, mellan känsla och intellekt, mellan logik och fantasi, mellan baklänges och framlängesperspektivet ...¹⁵³

¹⁴⁹ Andersson (1997).

¹⁵⁰ Andersson, Caspersson & Hermansson Adler (2001).

¹⁵¹ Andersson (2002).

¹⁵² Mårald (1990).

¹⁵³ Sjöberg (1991), cit s 23.

Magnus Hermansson Adler bidrog till artikelsamling från Göteborgs universitet med en intressant case study om ett större undervisningsförsök kring Förintelsen.¹⁵⁴ Hermansson Adler diskuterade vilka olika kunskaper som kan utvinas ur ett undervisningsupplägg – värdegrundaspekter, ämnesdidaktiska frågor samt ämne-teoretiska aspekter.

Åke Hellstrand och *Ola Lindqvist*, lärarutbildare i svenska respektive historia vid Göteborgs universitet (Mölndal), har gett ut två volymer om den historiska berättelsen i undervisningen med lärare och blivande lärare som målgrupp, där en rad olika undervisningsmodeller presenteras.¹⁵⁵ Lindqvist, under flera år ordförande i Historielärarnas förening, skrev även om utvecklingen inom engelsk historiedidaktik och påtalade det svaga svenska intresset för studier av hur elever tänker om historia och uppfattar historiska begrepp.¹⁵⁶

SO-didaktik

Vad gäller kunskapsområdet SO-didaktik, inom vilket historiska aspekter ingår, har en rad mindre undersökningar publicerats, såsom: Carin Jörgel-Löfström (1995): *Nya erfarenheter i SO-undervisningen. Exempel från klassrum*, Sven-Åke Selander (1999 red): *SO-ämnena i barnens livsvärld*, Stellan Lindqvist och Gunnar Hyltegren (1995): *Att utveckla elevers tänkande – en teoretisk praktika för samhällsorienterande ämnen*. Exempel på utvärdering av SO-undervisning är Gunilla Svingby m fl (1990) *Omvärldskunskap SO, Bakgrund, Beskrivning av undervisning, Fostran till demokrati*. Gränsen mellan historia och samhällskunskapsämnet är delvis flytande, särskilt om man utgår från historiemedvetandebegreppet. Forskningen i samhällskunskapsdidaktik är också begränsad. Exempel är dock Folke Vernersson (1999): *Lärares didaktiska arbete. En studie av grundskollärares uppfattningar av den egna undervisningen i samhällskunskap*, Lars-Erik Bjessmo (1994): *Elevers samhällsbild* samt Agneta Bronäs (2000): *Demokratins ansikte: en jämförande studie av demokratibilder i tyska och svenska samhällskunskapsböcker för gymnasiet*. Samhällskunskap som skolämne diskuteras av Agneta Bronäs och Staffan Selander (2002). Två projekt som rör elevers medborgarfostran behandlas i Tomas Englund (2004 red): *Skillnad och konsekvens*.

¹⁵⁴ Hermansson Adler (2001).

¹⁵⁵ Hellstrand & Lindqvist (1998); Hellstrand (1999).

¹⁵⁶ Lindqvist, O. (1985) samt Lindqvist, O. (1992); även Lindqvist, O. (1997).

Exempel på etnografisk och museipedagogisk forskning med historiedidaktisk relevans

Jan Garnert gav 1994 ut boken *I dialog med historien. Om samtid och sjöfartshistoria i skärgårdsbyn Marum*, där han argumenterade för en historisk folkmodell utifrån ett lokalt livsvärldsperspektiv, ett sätt att se på historien som han ställde mot en akademisk ”forskarmodell”. Han betonade vikten av en lokalt inriktad historisk kulturforskning. I dagens historiedidaktiska terminologi pekade Garnert på former av lokalt historiemedvetande och visade på förekomsten av en lokal historisk periodisering (före och efter strandningen av en val på ön).¹⁵⁷

Under de tio år som gått sedan Garnert publicerade sin bok har flera etnografiska studier behandlat historiekulturen. År 1997 kom Bengt-Erik Borgströms avhandling *Cherished Moments* som, utifrån deltagande observation i författarens hembygd, analyserade hur befolkningen i Anundsjö socken utanför Örnsköldsvik förhöll sig till det förflutna.¹⁵⁸ År 2002 kom Lotten Gustafssons avhandling *Den förtrollade zonen*. Gustafsson har genom observation och många intervjuer studerat hur människor på olika sätt har använt sig av det förflutna vid Medeltidsveckan på Gotland. Hon betonar särskilt att inslaget av lek, möjligheten att klä ut sig och låtsas vara någon annan, drar människor till medeltidsveckan.¹⁵⁹ Utöver de nämnda avhandlingarna har, under de senaste åren, ett flertal svenska och nordiska etnologer intresserat sig för hur det förflutna fascinerar människor i nuet. Detta intresse har resulterat i antologin *Historien in på livet* (2002) där Garnert, Gustafsson och flera andra forskare medverkar.¹⁶⁰

Museipedagogisk forskning (i vid mening) kan ha ett kunskapsintresse som liknar lärarutbildningens, att analysera och utveckla praxis. En rad forsknings- och utvecklingsarbeten som rör museiverksamhet har genomförts de senaste åren, däribland såväl avhandlingar, mindre undersökningar, rapporter från utvecklingsprojekt som läromedel. Exempel är Håkan Karlsson och Björn Nilsson: *Arkeologins publika relation. En kritisk granskning*, och Jonas Grundbergs avhandling *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag. En introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik*. Två publikationer från Kalmar läns museum är Tina Lindström m fl: *Magiska tidsresor med 6–9 åringar. Rapport*

¹⁵⁷ Garnert (1994).

¹⁵⁸ Borgström (1997).

¹⁵⁹ Gustafsson, L. (2002).

¹⁶⁰ Eriksen, Garnert, Selberg (2002).

från nationell försöksverksamhet 1999–2000, samt Helen Eklund m fl: *Historiska rollspel med tonåringar. Rapport från nationell försöksverksamhet 1999–2000*.¹⁶¹

Ett projekt skall jag särskilt kommentera då det – i två etapper – genomfördes i samverkan mellan historiker och pedagoger. Den första studien gällde en upplevelsedag samt ett rollspelsarrangemang vid Kalmar läns museum.¹⁶² I en andra studie undersöktes olika arrangemang vid Fotevikens museum och vikingareservat, Medeltidsveckan på Gotland samt Jamtli historieland.¹⁶³ Två volymer har publicerats. Historikern Peter Aronsson har tillsammans med Erika Larsson varit redaktörer till båda rapporterna, i det första fallet tillsammans med pedagogen Per Gerrevall. I den första studien diskuteras bl a ”vad som egentligen blir kvar” efter rollspelsövningar och upplevelsedagar. Museipersonal har ambitionen att minnet av upplevelse och rollspelsdagarna skall följa barnen under deras skolgång, bidra till att stärka intresset för historia, och bilda en viktig referenspunkt för konstruktionen av elevernas historiemedvetande. Det är en hög ambition, påpekar rapportförfattarna, och frågan ställs om det som ”stannar kvar” hos barnen efter deltagande över huvud taget går att mäta. Ett större underlag och en uppföljning under lång tid ses som förutsättningar för en sådan studie. En slutsats som dras är att samverkan mellan skola och museum i olika avseenden är outvecklad, och att de didaktiska möjligheter som finns därför inte tas tillvara. I den andra studien poängterar forskarna att det föreligger ett betydande glapp mellan de effekter producenterna eftersträvat och det som deltagarna får ut. Även i denna studie påpekas den potential som ligger i ett fördjupat samarbete skola–museum. För- och efterbearbetning av rollspelsdagarna krävs om man vill nå längre än till en rolig händelse. Forskarna studerar även i vad mån upplevelsedagarna leder till annat lärande än specifikt historiskt.¹⁶⁴

Sammanfattning

Det har inom miljöer med nära anknytning till lärarutbildningen gjorts en rad mindre historiedidaktiska studier och utvecklingsarbeten. I flera fall ligger dessa studier tätt på den egna undervisningen och visar preferenser för den egna undervisningens uppläggning. Undersökningarna bygger i föga utsträckning på var-

¹⁶¹ Karlsson & Nilsson (2001); Grundberg (2000). Exempel på pedagogiskt material är Friman (1996); Lärarhandledningar för besök vid Gamla Uppsala utgivna av Riksantikvarieämbetet, Uppsala kommun och Uppsala universitet, 2003; Tina Lindström (2001); samt Eklund (2001).

¹⁶² Aronsson, Gerrevall & Larsson (2000).

¹⁶³ Aronsson & Larsson (2002).

¹⁶⁴ Aa s 251.

andra, och har oftast genomförts av en enda aktör. Historiedidaktiska aspekter, särskilt sådana som inkluderas i dagens breda definition av historiemedvetande, kan också förekomma i litteratur som i första hand behandlar andra skolämnen än historia. Någon grundlig genomgång av dessa har inte varit möjlig inom ramen för denna kartläggning.

Under senare år har en rad studier med historiedidaktisk relevans publicerats inom arkeologi, etnologi m m. Exemplet från museiforskningen visar på en väg att nå en mer generell problematisering, nämligen studier genomförda av flera forskare med olika ämnesbakgrund. Insatser för att introducera utländsk forskning har gjorts, men har i förhållandevis ringa omfattning lämnat spår i de svenska empiriska studierna.

V. Några teman i internationell forskning

Tyskt: Bearbetningen av naziperioden, Handbuch der Geschichtsdidaktik

En förhållandevis tidig utveckling av en tysk historiedidaktik, och de former den fick, anses ha sin grund i de problem som fanns i Västtyskland efter kriget att hantera en historia där naziperioden och Förintelsen ingick. Historiedidaktik utvecklades tidigt till ett eget akademiskt ämne, med institutioner och professorer. Denna akademiska historiedidaktik hade emellertid begränsade relationer till lärarutbildningen. Den tidiga historiedidaktiska utvecklingen gällde framför allt norra Västtyskland, där den historiedidaktiska miljön var vänsterorienterad. Anette Kuhn var särskilt drivande bakom kravet på en emancipatorisk historieskrivning.¹⁶⁵ Men den kanske viktigaste aktören på den tyska scenen är historieteoretikern Jörn Rüsen. Han har under de senaste decennierna givit ut en rad böcker som sammantaget konstruerar en teori om historiekulturen. I nyckelverket *Historische Orientierung* (1994) diskuterar han historiens betydelse för att ange riktning för det handlande subjektet och dess självförståelse.¹⁶⁶ Enligt Rüsen har historien en stor roll att spela för moderna människor. Det leder honom vidare till att betona att historikerna har ett moraliskt ansvar för att hjälpa sina medmänniskor till självförståelse. Han beskriver processen sålunda: människorna upplever ett behov av historisk orientering, historikerna måste lyssna till människornas behov, formulera dessa behov som teorier och frågor, genomföra undersökningar och slutligen uttrycka resultaten i framställningar (berättelser) som människorna kan ta till sig. När människorna kan ta berättelserna till sig kommer det i sin tur att generera nya frågor.

De nordtyska historiedidaktikerna gick 1978 samman och gav ut en historiedidaktisk handbok, inte ett sammanhållet arbete men väl en mycket välmatad antologi. Man såg historiedidaktikens kärnfråga som ”att studera det historiska medvetandets utseende (Gestalt), tillkomst och funktion i samhället” och historiedidaktikens viktigaste områden som

¹⁶⁵ Rüsen (1987); Rüsen (2000); Gruvberger (1986); Nybom (1988).

¹⁶⁶ Rüsen (1994); jfr Rüsen (2004).

- historia som livsvärld
- historia som vetenskap
- historia i didaktisk reflexion
- historiedidaktik och läroplansutveckling
- historia i undervisning
- historieundervisning som institution
- historia bland andra ämnen
- historieläroplanutveckling

1985 kom en ny upplaga av handboken och då hade *historia i offentligheten* blivit en ny underavdelning.¹⁶⁷

Nordiskt: Stark dansk forskningsmiljö, historiedidaktikens dilemma

Redan när de nordiska konferenserna i historiedidaktik inleddes 1982 kunde man konstatera att dansk forskning befann sig i en annan position än den svenska. År 1963 hade Dansk Lærershøjskole inrättats. År 1982 fanns där sex vetenskapliga medarbetare inom historieavdelningen, som särskilt sysslade med forskning inriktad mot folkskolans historieundervisning. Via två tidskrifter kunde historiedidaktisk forskning kommuniceras och debatt föras med en bredare publik.¹⁶⁸ Forskningen var starkt påverkad av den tyska historiedidaktiken och Frankfurtskolan, och hade i stor utsträckning en normativ inriktning.¹⁶⁹

De danska aktörerna har haft inflytelserika roller vid de nordiska konferenserna, i det tidiga skedet *Sven Sødring Jensen*, och under senare år *Bernhard Eric Jensen*. Sven Sødring Jensens typologi för historieundervisning fick stort genomslag, bl a i Klas-Göran Karlssons avhandling, och Sven Sødring Jensen var även en nordisk introduktör av narrationsforskningen. Bernhard Eric Jensen skrev till konferensen i Kalmar 1990 uppsatsen ”Historie i og uden for skolen. Fordrer temaet et historiedidaktiskt paradigmskift?” som tillsammans med hans uppsats om historiemedvetandebegreppet och dess konsekvenser i antologin från 1997 är två av de texter som under senare år kanske haft störst inverkan

¹⁶⁷ Bergmann, Kuhn, Rösen, Schneider (1985).

¹⁶⁸ Dansk historielærerforening för lärare i folkskolan gav ut *Historie og Samfundsfag*, medan Föreningen för gymnasie och HF-lärare i historia gav ut *Noter om historie og undervisning*.

¹⁶⁹ Jensen & Skovgaard Nielsen 1983.

på svensk historiedidaktik. I en artikel från 2001 varnade *Bernhard E Jensen* för en historiedidaktik som ligger för nära det akademiska ämnet historia. Han ser en fara för en undervisning som bygger på en diffusionsmodell, där vetenskapsämnet dominerar även på andra arenor än den vetenskapliga, och pläderar istället för utvecklingen av en *historiemedvetandets grammatik och pragmatik*, med målsättningen att utveckla ett mer kritiskt, reflekterat och ansvarsmedvetet historiemedvetande hos allmänheten.¹⁷⁰

En gren av den danska historiedidaktiska forskningen har undersökt den populära historieförmedlingen. En antologi från 1993 undersökte hur medierna framställt det förflutna, och innehåller flera receptionsstudier, dvs studier av hur medierna påverkat människors historiemedvetande.¹⁷¹ År 1995 valde det danska forskningsrådet att satsa sex miljoner på projektet *Humanistisk historieförmedling – i komparativ belysning*. Bernhard Eric Jensen från Dansk Lærerhøjskole och Claus Bryld från Roskilde universitetscenter ledde projektet inom vilket elva volymer publicerades. Tolv medarbetare stod bakom den avslutande rapporten, *At formidle historie – vilkor, kendetegn, formål* (1999).

En bakgrund till den omfattande och starka danska historiedidaktiska forskningen är den tidiga kraftsamlingen på Dansk Lærerhøjskole, numera Dansk Pedagogisk Universitet (DPU), där institutionella förutsättningar gavs för att bygga upp en stark historiedidaktisk forskningsmiljö, förutsättningar som fortfarande saknas i Sverige.¹⁷²

Flera norska ämnesdidaktiker har, som inledningsvis framhållits, haft inflytande över den svenska förståelsen av didaktik, dock i mindre utsträckning historiedidaktiker än inom andra ämnesområden. Norsk koordinatör i den nordiska historiedidaktikkretsen var i många år *Magne Agnvik* från Bergen, en av de huvudansvariga bakom det stora europeiska projektet *Youth and History*. Han har efterträtts av *Ole Svein Stugu*, Trondheim. I en huvudartikel till den senaste nordiska konferensen, i Selfoss på Island 2002, såg Stugu historiedidaktiken som ett kunskapsområde fyllt av dilemman.¹⁷³ Gränslandet mot beslätade kunskapsområden är stort och oklart, och det är stora skillnader mellan hur aktörer på fältet anser att det skall definieras, vilka teman och problemställningar som skall räknas som viktiga och legitima, skriver Stugu. Tidigare fanns en konsensus att historiedidaktiken var knuten till historieundervisningen och

¹⁷⁰ Artiklarna finns tillsammans med andra i Jensen, B. E. (1994); Jensen, B. E. (2001). Stencil.

¹⁷¹ Ladegaard (1993).

¹⁷² Andra viktiga aktörer och texter är bl a Nielsen (2002); Poulsen (1999).

¹⁷³ Stugu (2004).

skolan som institution. I dag bryts enigheten redan när man börjar tala om vad man menar med *historia*. Här går den stora skillnaden mellan dem som ser historia som *faget om fortida* och de som inkluderar nutid och framtid. Det mest fruktbara är därför inte att diskutera definitioner, menar Stugu, utan att undersöka vad historiedidaktiker faktiskt gör och därifrån försöka få en bild av det historiedidaktiska landskapet.

Stugu ser den stora skiljelinjen gå mellan *historiefagsdidaktik* och *historiebevissthetsdidaktik*. Historieämnesdidaktiken tar forskningsämnet historia som utgångspunkt och letar efter metoder att anpassa ämnet efter elevernas förutsättningar. Historiemedvetenhetsdidaktiken försöker bygga upp en historieundervisning efter människors vardagsuppfattningar av historiska förlopp. Utvecklingen har gått i flera etapper. I ett första skede betraktades elevernas värld utanför skolan som en form av störning för den institutionaliserade inläringen. I nästa etapp började man intressera sig för vad störningen bestod av. Därifrån gick man in i frågorna om elevernas totala socialisering. I ett sista skede ifrågasätts skolans hegemoniska roll i utformningen av historiemedvetandet.

Parallellt med denna utveckling inom historiedidaktiken finns ett starkt ökande intresse bland forskare i andra discipliner för sådant som ingår i historiekulturen. Denna rörelse har med inspiration från *linguistic turn* utmanat etablerade förståelseformer och paradig. Historiens roll som identitetskapare, minnespolitik och minnesplatser har blivit viktiga begrepp och *Public History* har blivit ett eget och starkt växande forskningsfält.

Historiedidaktikken står kort sagt som en janus på gränsen mellan skolen og det omkringliggende samfund og vender sitt ene ansigt utover mot den kulturen som former elevernes priære historiebevissthet, den andre mot skolefaget og det praksisfelt fagdidaktikken i utgangspunktet har vært ment å skulle levere teori for.¹⁷⁴

I dag är det angeläget att det inte byggs staket mellan de olika delområdena utan att historiedidaktiken kan behålla sin karaktär av öppet fält, framhåller Stugu. Historiedidaktikens dilemman kan sammanfattas som:

1. Huvudförankring: Faghistoriskt, kulturfag eller pedagogik?
2. Forskningsfelt eller praksisfelt?
3. Kulturen allmänt eller klassrummet som huvudintresse?
4. Skal skolefaget ta utgangspunkt i historiemedvetenheten eller i ämnesförståelsen?

¹⁷⁴ Stugu aa s 2.

5. Fortidsorientering eller samtidsorientering? Deskriptivt eller normativt?
6. Kritik og konstruktion?
7. Multiperspektivitet og det liberala dilemmat.¹⁷⁵

Sirkka Ahonen har under en följd av år varit Finlands nordiska historiedidaktiska koordinator. Hennes avhandling (1990) skiljer sig från de flesta nordiska då den utgår från den Piaget-inspirerade forskning som utvecklades i England på 1970-talet som reaktion på behaviorismen.¹⁷⁶ I ett följande skede påverkades riktningen av Vygotsky och Bruner, och kom att spela stor roll som teoretisk grund för den engelska *New History*-rörelsen. Den filosofiska bakgrunden är analytisk i motsats till den tyska moraliska och spekulativa (och innehållsorienterad). *New History* argumenterade för historia som färdighetsämne, med träning i källkritik och kritisk tänkande. Denna kognitiva traditions betoning av *domän-specifik kunskap* innebär bl a en problematisering av strävanden till ämnesintegrering. Möjligheterna för eleverna att lära sig de domän specifika begreppen försvagas när flera kunskapsområden integreras.¹⁷⁷ Två nyare historiedidaktiska avhandlingar i Finland är Leo Pekkalas, som disputerade 1999 på en studie om hur de nordiska länderna skildrats i engelska historieläroböcker, samt Pilvi Tostis, som disputerade 2003 på en studie av historiemedvetande i Bosnien efter kriget.¹⁷⁸

Engelskt: Två historiedidaktiska arenor, historieundervisningens komplexitet

I England finns två arenor för *History Education*, den ena med orientering mot skola och lärarutbildning, den andra mot undervisning i det akademiska ämnet historia.

Beträffande den första arenan finns en forskningsbaserad litteratur sedan åtminstone 1960-talet. På den andra arenan har forskningsbaserad litteratur publicerats först under de senaste åren. Genom statligt initiativ har under senare

¹⁷⁵ Stugu sammanfattad av Ongstad aa. En ambitiöst tidigt norskt arbete är Bøe & Hauge (1984). Ett teoretiskt arbete av en art som saknas i Sverige utgörs av Eikeland (1999). Tre sätt att undervisa kring en viss händelse beskrivs i Reinertsen (1996).

¹⁷⁶ Ahonen (1990).

¹⁷⁷ Ahonen (1990).

¹⁷⁸ Pekkala (1999); Tosti (2003).

är årliga konferenser kring universitetens historieundervisning organiserats, konferenser som på grund av bristen på liknande möten lockat till sig forskare även från USA, Kanada, Australien, Nya Zeeland (och Sverige).¹⁷⁹

På båda dessa arenor utgår man från ett snävare historiebegrepp, och den i Tyskland utvecklade termen historiemedvetande saknas i de flesta sammanhang. Däremot förekommer diskussion om elevers och studenters förförståelse av och attityder till historia, vilket leder till frågor som medför ett närmande till diskussionen om historiemedvetandebegreppet. Elevernas förståelse och deras attityder ses som historieundervisningens råmaterial, det som skall utvecklas, ges ett mer kvalificerat innehåll.

I den engelska forskningen – både hos skolhistorieforskare (såsom Chris Husbands m fl) och inom forskningen om den akademiska undervisningen (Alan Booth och Paul Hyland) finns en betoning av *historieundervisningens komplexitet*.¹⁸⁰ Denna position uppfattar jag dels som ett resultat av en forskning som i högre grad än den svenska sysslat med undervisningssituationen och lärandet, dels som en strävan att övervinna en tidigare skarp motsättning, som lett till ett mycket starkt engagemang från politiker och media. Genombrottet för *New History* med dess betoning på färdigheter ledde till ett våldsamt motstånd från politiskt konservativt håll, som i svenska termer kunde beskrivas som en kunskapsrörelse.¹⁸¹ I dag synes en ambition från forskarnas sida vara att undvika att åter hamna i en sådan polariserad situation, och man undviker att ställa *historia som innehåll* mot *historia som färdighet*.

På båda de brittiska historiedidaktiska arenorna framhålls att *lärande* är undervisningsprojektets syfte. På båda arenorna betonas att undervisning kan bli bättre om lärarna tar del av forskningsresultat, och att man måste ha ett holistiskt synsätt hellre än att satsa på lösryckta undervisningselement. Undervisning är en *scholarly* verksamhet av samma komplexitet och kvalitet som forskning. I den engelska litteraturen finns också ett ställningstagande mot de forskningsrapporter som byggs upp på en retorisk position mot ”dåliga” lärare. Sådana studier når som regel endast fram till förhållandevis grova metodförslag, som inte kan få särskilt stor acceptans hos de lärare som redan vet att skolverkligheten är mer komplex än så.¹⁸²

¹⁷⁹ Ludvigsson, Schüllerqvist & Ågren (2005).

¹⁸⁰ Husbands, Kitson & Pendry (2003); Booth & Hyland (2000).

¹⁸¹ Phillips (2000); se även Lindqvist, O. (1985).

¹⁸² Husbands, Kitson & Pendry (2003) s 144.

Ytterligare en aspekt av *undervisningens komplexitet* som kommit ur den engelska forskningen är dess betoning av att *inre* mål för historieundervisningen – där kunskaperna uppfattas ha ett egenvärde – och *yttre* mål – historiekunskapernas bruksvärde utanför studiemiljön – inte står i konflikt med varandra.¹⁸³ En rad yttre mål för historieundervisning utgör kvalitéer som är användbara i yrkesliv och samhällsliv, ingår i medborgarkunskapen och är efterfrågade av många arbetsgivare.

Forskning om små barns historieförståelse är ett område med lång tradition i England. Utgångspunkten var Piaget-inspirerad forskning, som efterhand utmanades och överskreds. Ledande forskare i denna tradition har varit Martin Booth och Denis Shemild, liksom Peter Lee and Rosalyn Ashby.¹⁸⁴ Hilary Cooper har i flera publikationer diskuterat små barns historiska lärande.¹⁸⁵ London Institute of Education är ett centrum med bl a forskning om progression vad gäller empati, utvecklingen av barns tysta förståelse i de tidiga skolåren. Resultaten pekar på att progressionen inte är stadig och stegvis, att elever kan hoppa över ”etapper” och uppvisa andra skillnader i sin inläring, ibland förmodligen relaterade till kulturell bakgrund.¹⁸⁶ Det finns i England också ett intresse för vad som på svenska skulle kallas specialpedagogiska aspekter på historieundervisning, dvs historiskt lärande hos barn med särskilda inlärningsproblem.¹⁸⁷ Forskningen har lett till en rik kunskap om hur barn utvecklar en successivt mer komplex förståelse av historiebegrepp och hur dessa begrepp förhåller sig till konstruktionen av historia.¹⁸⁸

John Philip har studerat den utbildningspolitiska processen, en historiedidaktisk forskning med statsvetenskaplig orientering.¹⁸⁹ Användning av IT i samband med undervisning i historia är ett annat intresseområde i engelsk forskning.¹⁹⁰

¹⁸³ John Slater, refereras i Husbands, Kitson & Pendry (2003) s 29

¹⁸⁴ Husbands, Kitson & Pendry (2003).

¹⁸⁵ Cooper (1995); Cooper (2000). En av få svenska texter som diskuterar historieundervisning för små barn är Lindqvist, G. (2000).

¹⁸⁶ Husbands, Kitson & Pendry (2003) s 27.

¹⁸⁷ Cunnah (2000).

¹⁸⁸ Husbands, Kitson & Pendry (2003) s 28-29.

¹⁸⁹ Phillips (1998); även Phillips (2000).

¹⁹⁰ Haydn (2000); Philips aa. Översiktsarbeten om engelsk historiedidaktik utöver ovannämnda bl a: Husbands (1996); Bourdillon (1994) och senare; Haydn, Arthur & Hunt (1997); Pendry et al. (1998); Arthur och Phillips (2000) samt Booth (2003).

USA: *Sen start, public history*

Under de senaste åren har intresset för historiedidaktik vuxit markant i USA. Detta har tolkats som resultatet av tre separata utvecklingstendenser. En betecknas som den *kognitiva revolutionen*, en förändring av inlärningsforskningen till fokus på lärande som meningsskapande.¹⁹¹ Man framhåller att engelsmännen var tidigare ute med kognitiv forskning men att den amerikanska forskningen nu utvecklats snabbt. Forskning kring lärares historiedidaktiska arbete är svagare utvecklad. Brophy och VanSledright, ser arbete med utförliga fallstudier som en väg att utveckla en större förståelse för hur lärare faktiskt arbetar (i motsats till metodiska råd utifrån mager empiri).¹⁹² Sam Wineburg har bl a studerat vad erfarna historiker gör när de tänker historiskt, för att få grepp om det specifika i historisk förståelse.¹⁹³ Amerikanska forskare organiserade tillsammans med spanska kolleger ett internationellt nätverk kring kognitiv forskning som bl a resulterade i en antologi från en större konferens i Madrid 1992.¹⁹⁴ Arrangörerna av en senare stor konferens där ledande amerikaner och européer medverkade har lagt sig vinn om en stark representation från olika discipliner med förutsättningar att bidra till utvecklingen av historiedidaktisk forskning – psykologer, pedagoger, historiker m fl.¹⁹⁵

En andra trend har i USA liksom i Europa handlat om förändringar inom historiedisciplinen. Förändringarna handlar både om att historieforskningen har vidgats till nya områden och om en växande medvetenhet om att historieskrivning är en maktfråga – vem bestämmer i ett samhälle, vilken historisk kunskap skall gälla?¹⁹⁶ Sammantaget har även detta lett till ett uppsving för historiedidaktisk forskning.

En tredje skäl till uppsvinget för amerikansk historiedidaktisk forskning gäller public history, dvs intresset för samhällligt historiebruk. Forskningen har varit omfattande och bl a publicerats i tidskrifterna *The Public Historian*, *Radical History Review* och *Perspectives*. En betydande del av forskningen är genomförd utifrån ett radikalt politiskt perspektiv. En tidig antologi, *Presenting the*

¹⁹¹ Stearns, Seixas & Wineburg (2000), se Introduction.

¹⁹² Brophy & VanSledright (1997).

¹⁹³ Wineburg (2001).

¹⁹⁴ Carreto & Voss (1994).

¹⁹⁵ Stearns, Seixas & Wineburg (2000). Ett amerikanskt arbete kring IT-användning och historia är Staley (2003).

¹⁹⁶ Se Stearns, Seixas & Wineburg (2000).

Past (1986), är indelad i tre avdelningar: (1) *Packaging the Past: Mass Culture and Historical Consciousness*, (2) *Professionalizing the Past: Reflections on Applied History*, och (3) *Politicizing the Past: Toward a People's History*. Under den första rubriken följer sig studier av historiska romaner, barnböcker och dramaproduktioner; under den andra studier av museiinstallationer och andra former av tillämpad historia; och under den tredje studier av och rapporter om olika historia underifrån-projekt. Den amerikanska public history-forskningen har likheter med den svenska historiebruksforskningen, men den förra har i större utsträckning haft ett emancipatoriskt ideal. Ett viktigt amerikanskt bidrag från senare år är Roy Rosenzweigs och David Thelens bok *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life* (1998), som redovisar en undersökning baserad på drygt 800 intervjuer med vuxna amerikaner om deras förhållande till det förflutna. En omfattande undersökning av detta slag av allmänhetens historiemedvetande saknas i andra länder.¹⁹⁷

Europeiskt: Den europeiska dimensionen

Under senare år har forskning om en europeisk identitet och dess förhållande till olika nationella identiteter blivit ett tema på en europeisk arena. I antologin *History for Today and Tomorrow. What does Europe Mean for School History*, redigerad av ordföranden för de europeiska historieläraarnas samarbetsorganisation EUROCLIO, holländskan Joke van der Leeuw-Rood, behandlas europatemat med bidrag från många länder – dock ej Sverige.¹⁹⁸

Sammanfattande kommentar

Även från en begränsad internationell genomgång framträder en omfattande historiedidaktisk forskningsarena, med flera spår som inte är särskilt väl utvecklade i Sverige, bl a kognitiv forskning, forskning kring små barns lärande, klassrumsstudier, specialpedagogisk historiedidaktisk forskning, forskning som utgår från lärandets komplexitet, forskning om IT och historieundervisning samt forskning om den europeiska dimensionen. På en internationell arena tycks möten kunna förekomma mellan forskare med bakgrund i såväl historia som pedagogik. Det finns institutionella skillnader mellan olika länders skolsystem och historieundervisningens plats däri, som gör att jämförelser mellan forskningsresultat måste göras med viss försiktighet.

¹⁹⁷ Rosenzweig & Thelen (1998).

¹⁹⁸ Leeuw-Rood (2001).

VII. Svensk historiedidaktisk forskning – en sammanfattning

Inledning

Den internationella litteraturen ger flera ingångar till hur man kan strukturera det historiedidaktiska fältet. Den engelska litteraturen har fokus på undervisningsfrågor, medan den tyska historiedidaktiska handboken har historia som undervisning som en bland många kategorier. Norrmannen Stugu pekar på historiedidaktikens många dilemman.

Jag ställde inledningsvis frågan om forskningen haft en snäv eller en bred inriktning, och kommer därför inledningsvis att strukturera sammanfattningen utifrån denna dimension. Jag vill dock göra ytterligare en distinktion, den mellan forskning om betingelser för undervisning och lärande samt forskning som direkt handlar om undervisning och lärande. Till betingelserna hör skolpolitik, läroplaner, kursplaner, läromedel, historieläroplaner, skolan som arbetsmiljö, dess organisationsformer m m. Alltså får vi tre kategorier:

- Forskning om samhälleligt historiebruk utanför utbildningsväsendet
- Forskning om betingelser för historieundervisning
- Forskning om undervisning och lärande i undervisningsämnet historia

För alla tre kategorierna är det rimligt att skilja mellan forskning om historiebrukets produktionssida och dess receptionssida. Kategoriseringen kan hjälpa oss att se var huvudfokus i forskningen ligger.

Forskning om samhälleligt historiebruk utanför undervisningsväsendet

Det stora framsteget för svensk historiedidaktisk forskning under senare år har skett inom samhälleligt historiebruk. Med Klas-Göran Karlssons *Historia som vapen* 1999 inleddes en period med förhållandevis omfattande forskning om historiens samhälleliga roll. I denna forskning ingår teoretiska arbeten med bl a bidrag till begreppsutveckling för området, historiografiska ansatser, samt flera empiriska studier. Karlsson har bidragit med en uppsättning kategorier för his-

toriebruk, som också använts i en studie av Zander. Aronsson har givit förslag till definitioner av centrala begrepp och deras relationer. Större empiriska studier har gjorts av historiebruket under Sovjetstatens upplösning (Karlsson 1987), den svenska socialdemokratins historiebruk (Linderborg 2001), svenska offentliga historiedebatter (Zander 2001) och bruket av Ådalsbilder hos olika aktörer (Johansson 2001). Ludvigsson har undersökt produktionen av historiska dokumentärer. Ett viktigt bidrag från Ludvigsson (2003) är betoningen av producentens behov av att balansera olika aspekter – kognitiva, moralisk-ideologiska och estetiska – vilket understryker historieförmedlingens komplexitet.

Karlsson och Zander försöker placera olika brukare i idealtypiska kategorier – vetenskapligt bruk, existentiellt, moraliskt och ideologiskt. Deras problem att hålla fast vid avgränsade kategorier kan belysas med Ludvigssons resultat: bruket sker sällan i renodlad form. Johansson analyserar svenska bilder av händelserna i Ådalen 1931 dels utifrån var olika berättare lägger ansvaret för händelserna, dels utifrån de större berättelser om svensk historia som han uppfattar att Ådalsberättelserna ingår i. Linderborg visar att historieskrivningen hos en organisation som socialdemokratiska partiet i stor utsträckning har ett internt bruk, och att historieskrivningens funktion därför kan tolkas som en strävan att skapa en subkulturell identitet.

Forskningen har haft tydligt fokus på de mäktigas historiebruk. Detta kan uppfattas som en variant på en traditionell form av politisk historia. Trots diskussionerna om vardagslivets historiemedvetande finns få studier av det som Garnert kallade historiska folkmodeller. Vissa receptionsstudier har genomförts av etnologer, som Gustafsson. Historikernas studier handlar genomgående om historiebrukets produktionssida.

Under senare år har anknytningen till den internationella forskningen inom området stärkts. Sammantaget har forskningen bidragit till en fördjupad bild av den historiska dimensionens samhälleliga roll som ger ett gott utgångsläge för framtida forskning.

Forskning om historieundervisningens betingelser

Läroplaner, kursplaner och läroböcker är exempel på historieprodukter som fungerar som undervisningens betingelser. Sammantaget har forskning om betingelserna utgjort en stor del av svensk historiedidaktisk forskning fram till de senaste åren, då historiebruksforskningen blivit dominerande. Ett skäl till detta intresse för betingelser kan vara att denna empiri låter sig studeras med traditionella metoder. Det gäller även historieundervisning i förfluten tid. His-

toriker är vana att studera skriftliga dokument, och läroplaner och läroböcker är sådana texter. Problematiskt blir det dock om man utifrån forskning om betingelser gör starka antaganden om det som händer i klassrummet, och i elevernas lärande, eftersom man ju inte forskar om just detta.

Andolf (1972) visade att när en statlig granskning infördes försvann experimenterandet i de historiska läroböckerna. Hans tolkning är att läroböcker därefter haft en konserverande effekt på undervisningens innehåll, och att centralstyrningen varit en bidragande faktor. Andolf redovisar explicit ståndpunkten att eleverna påverkas starkt av läroböckerna. Sture Långström finner också att läroboksproduktionen i Sverige fått konservativa drag, men relaterar detta inte enbart till den statliga styrningen utan också till undervisningstraditioner i skolan. Han är dock noga med att påpeka att vi vet föga om historieundervisningsverkligheten.¹⁹⁹ En rad andra författare har bidragit till historieläroboksforskningen. Tingstens analys av patriotismens roll i svenska och internationella läroböcker framstår fortfarande som ett av de viktigaste bidragen.

Dansken Sven Sødring Jensens typologi från 1978 fick stort inflytande på den tidiga svenska läroplansforskningen. Det var en typ av strukturell analys som passade in i dåtidens marxistiskt influerade samhällsvetenskapliga forskning. Tomas Englund placerade Jensens kategorier i en historisk utvecklingsmodell där utvecklingen gick från patriarkalisk undervisning via ett objektivistiskt skede till undervisning för demokrati. Englund talade om en selektiv tradition där ett kronologiskt och ett nationellt perspektiv utgjorde centrala inslag. Denna tradition bars upp av såväl samhälleliga som skolbundna krafter, menade Englund. Han uppfattade att förändringar av historieämnet är svåra att genomföra. I en översiktsartikel finns emellertid hos Englund en oklarhet om han talar om historieämnet i läroplaner eller syftar på genomförd undervisning.²⁰⁰ Mer tydligt problematiserande blir Englund vad gäller relationen mellan läroplaner å ena sidan samt praxis å den andra när han diskuterar undervisningen i samtiden:

Det står således helt klart att det med formuleringarna beträffande exempelvis historieämnet inte medföljer några givna konsekvenser för undervisningens bedrivande. Det är exempelvis flera olika sätt att betrakta (historie)undervisningens form och innehåll som gör anspråk på att vara den ”riktiga” Lgr80-tolkningen, det egentliga realiserandet av en demokratisk konception.²⁰¹

¹⁹⁹ Långström (1997b), s 225.

²⁰⁰ Terminologiskt växlar Englund mellan att tala om ”ämnets” och om ”undervisningens”, Englund (1997).

²⁰¹ Aa 50-56.

Bilden av en tredelad historieundervisningshistoria framträder även hos andra författare. Norrmannen Kjeldstadli bygger i en bok, översatt till svenska, också på Jensen, men väljer att som tredje undervisningsteori, utvecklad på 1960- och 70-talen, lyfta fram *den metodiska undervisningsteorin*, en färdighetsorienterad riktning.²⁰² Denna undervisningsmodell fördes i England fram i termer av *New History*.

Hans Albin Larsson har studerat historia i den skolpolitiska debatten under efterkrigstiden. Han refererar till Bourdieus perspektiv av maktkamp på de kulturella fälten. Jag delar hans uppfattning att det är fruktbart att också ta in sådana aspekter när man ska förstå olika ämnens plats i skolväsendet. Min bild är också den att utformningen av den svenska historiedidaktiska arenan i stor utsträckning kan förstås utifrån spänningar mellan historiker och pedagoger.

Forskning om undervisning och lärande i historia

I uppdraget från VR ingick i första hand en kartläggning av forskning om undervisning och lärande i historia. Att beteckna detta forskningsområde som historiedidaktikens tomma rum är kanske att ta till i överkant. Men svensk forskning med denna inriktning är högst begränsad. Ola Halldéns klassrumsstudier utgör ett viktigt bidrag till den hittills mycket begränsade forskningen inom detta område. Halldén kunde utnyttja resultat från annan ämnesdidaktisk forskning för att ställa frågor till historieundervisningen och bli en visa på lärarnas problem att kommunicera historielektionens inlärningsuppgift och elevernas stora svårigheter att förstå lärarnas lektionspoäng i de vanliga samtalslektionerna. Halldéns forskning bygger på ett förhållandevis begränsat empiriskt material. Det är beklagligt att hans forskning i så liten utsträckning utnyttjas för vidare studier.

Ett par studier har undersökt elevers tidsuppfattning. Hartsmars bedömning är att lärare inte aktivt utmanar elevers tids- och historieuppfattning. Hon menar att det i svenska skolor finns en utbredd Piaget-inspirerad uppfattning, som säger att det inte är meningsfullt att lägga ner energi på att utveckla små barns tids- och historieuppfattning, en ståndpunkt som forskare och lärare i England sedan länge övergivit. Ett annat resultat från Hartsmars studie, att det breda historiemedvetandebegreppet ännu inte fått genomslag i svensk skolun-

²⁰² Kjeldstadli (1998).

dervisning, förvånar inte, då det är först under de allra senaste åren som en mer utbredd uppfattning börjat utvecklas om hur begreppet skall definieras.

Både Halldén och Hartsmar har studerat förhållandevis små grupper. *Youth and History*-studien samt en uppföljning som Sture Långström gjort ger förhållandevis omfattande data på en mycket aggregerad nivå. Tidigare studier har pekat på elevers svaga kunskaper om och intresse för historiska händers tidsföljd. Långström menar dock att skoleleverna i detta avseende visade tydligt förbättrade resultat år 2000 än fem år tidigare. Finns förändringar i undervisningen som kan förklara denna skillnad? Har ett växande samhälleligt historieintresse fått genomslag även hos skolungdomar? Det är angeläget att dessa undersökningar kompletteras med andra som kan ge djupare förståelse av skolungdomars och lärares historieförståelse.

Forskningen om historiedidaktik i snäv mening har till allra största delen gällt ungdomsskolan. Endast enstaka exempel finns på undersökningar av lärarutbildning samt av högskoleundervisning i historia i övrigt.

Merparten av de texter som rör undervisningsmetoder i historia har skett i former av utvecklingsarbeten, fallbeskrivningar och ofta inte i sådana former att de kan betecknas som egentlig forskning. Det synes angeläget att infoga sådana undersökningar i ett större projekt där egenskaper hos olika undervisningsansatser bryts mot varandra, såsom i den ovan refererade amerikanska studien av Brophy och VanSledrights.²⁰³

En faktor av betydelse för den långsamma utvecklingen av praxisorienterad historiedidaktisk forskning torde ha varit en skepsis som vissa utövare av den inflytelserika läroplansteoretiska forskningen hade mot studier av elevuppfattningar om ett visst ämnesinnehåll. Sådana studier uppfattades som ett ”s sofistikerat konserveringsinstrument för en traditionell ämnesuppfattning och/eller positivistisk kunskapsteori”.²⁰⁴ Inte heller en ledande gestalt i den första generationen av historiedidaktiker inom lärarutbildningen som Christer Karlegård uppfattade historiedidaktikens *hur-frågor* som särskilt intressanta. Han ville se att man först löste frågan *varför historia*.²⁰⁵ Utifrån en tolkning av läroplanen (och ämneskonstruktionen) som en social och historisk produkt och resultatet av kompromisser mellan olika intressen och behov blir denna fråga aldrig löst på något entydigt sätt. Frågan kommer alltid att ställas och svaren växla. Men medan läroplaner diskuteras och revideras pågår fortlöpande undervisning,

²⁰³ Brophy & VanSledright (1997).

²⁰⁴ Englund och Svingby i Marton (1986) vol. I, s 98.

²⁰⁵ Karlegård i Marton (1986) vol. III, s 138, 148.

vars utformning under olika skeden forskningen inte gett någon utförlig bild av, och ett lärande som forskningen endast lämnat fragmentariska rapporter om. Vi behöver både studier av praxis och kritiska ansatser som kan bidra till nya ämneskonstruktioner. Den engelska forskningens betoning av undervisningens komplexitet synes vara en rimlig utgångspunkt för framtida praxisnära forskning.

Ett historiedidaktiskt fält?

Undersökningens huvudfråga är den svenska historiedidaktiska utvecklingen och dess läge idag. Om den historiedidaktiska forskningen har utvecklats under senare år, i vilken mån uppfattar då dagens forskare att historiedidaktik utgör ett eget forskningsområde? Kan man tala om historiedidaktik (och dess utövare) som ett eget vetenskapligt fält i Bourdieus mening? Svaret är nej. Bourdieu ser bl a fältets autonomi, förekomsten av specialiserade aktörer, debatter och strider om gemensamma värden (såsom maktpositioner) som förutsättningar för att man skall kunna tala om ett vetenskapligt fält. Den vetenskapliga debatten inom svensk historiedidaktik är svag. Historiedidaktiska aktörer har i stor utsträckning orienterat sig mot andra arenor (i första hand historia och pedagogik). Internationell historiedidaktisk forskning har i alltför liten utsträckning använts för att generera kvalificerade frågor och forskningsansatser.

Först nyligen har ett tydligt historiedidaktiskt intresse börjat växa fram bland professionella historiker men då i första hand för frågor kring samhälleligt historiebbruk, inte undervisning och lärande i historia. Bland svenska pedagoger synes med få undantag frågor kring lärande av den specifikt historiska dimensionen inte ha väckt något större intresse. Andra ämnesdidaktiska områden har uppfattats som mer intressanta. Lärare i historiedidaktiska kurser inom lärarutbildningen har i stor utsträckning saknat forskningsresurser och ofta endast genomfört mindre studier, inte sällan i nära anslutning till den egna undervisningen. Forskningen har fram till helt nyligen sällan bedrivits i större projekt, och inte i form av samverkan mellan utbildningsvetenskapligt intresserade historiker och pedagoger intresserade av historiskt lärande. Den forskning som genomförts har i alltför liten omfattning byggt på tidigare forskning. Tjänster med ansvar för historiedidaktisk forskning har inte inrättats, och inte heller någon särskild historiedidaktisk forskarutbildning. Att något specifikt historiedidaktiskt fält då inte uppstått bör knappast framstå som överraskande.

Den historiebbruksforskning som genomförts vid flera historiska institutioner, och även i andra miljöer under senare år innebär emellertid att en djupare förståelse för historiebbrukets samhälleliga roll håller på att utvecklas, och det

utgör en viktig positiv betingelse för framtida svensk historiedidaktisk forskning. Något ökat intresse för forskning kring undervisningsprocessen och lärandet kan man dock inte se vid de historiska institutionerna. Av den hittills genomförda svenska forskningen med denna inriktning är det i första hand Ola Halldéns undersökningar som gett intressanta resultat och som bör utnyttjas i kommande forskning. Fortfarande vet vi mycket lite om hur undervisning och lärande i historia går till. En starkare knytning till anglosaxisk forskning kan påskynda utvecklingen inom detta angelägna område. De breda historiedidaktiska forskningsprojekt som drivs av kvalificerade aktörer med olika vetenskaplig bakgrund, som Christer Karlegård efterlyste i början på 1980-talet, saknas fortfarande.

Bilaga: Pågående avhandlingsprojekt

Niklas Ammert (historia, Högskolan i Kalmar) arbetar på ”Historiemedvetande – en plattform för värdegrunden?”. Studien undersöker huruvida svensk historieundervisning under den senaste fyrtioårsperioden har gett uttryck för eller försökt utveckla elevers historiemedvetande och deras förståelse för värdefrågor. Ammert studerar också ett eventuellt samband mellan elevers historiemedvetande och förståelsen för värdefrågor.

Cecilia Axelsson (historia, Växjö universitet) arbetar på ”Museet och verkligheten – en didaktisk undersökning av historieförmedlingen på Svenska Emigrantinstitutet”. Studien syftar till att analysera historieförmedlingen i ett offentligt rum – i utställningarna och den pedagogiska verksamheten riktad mot skolan vid Svenska Emigrantinstitutet i Växjö. Axelsson undersöker hur bilden av massutvandringen till Nordamerika används i arbetet med att förstå nutiden. Hon undersöker användandet av strukturerande principer som klass, kön och etnicitet, samt hur värdegrundsfrågor och demokratifrågor används.

Erik Axelsson (historia, Uppsala universitet) arbetar på ”EU-debattens historia. En jämförande undersökning av historieanvändning i norsk och svensk EU-debatt 1990–94”. Syftet är att genom komparation av de politiska debatterna kring EU-medlemskap i Sverige och Norge svara på frågor dels om det förflutnas roll och funktion i det offentliga politiska samtalet, dels om de föreställningar om det förflutna som debatten avspeglar och är en del av. Undersökningen omfattar såväl debatt i massmedia och riksdagsdebatt, som mer utförliga debattinlägg i form av tidskriftsartiklar, artiklar i antologier och böcker.

Ainur Elmgren (historia, Lunds universitet) arbetar på ”Finsk skuld, svenskt svek – Sverige som hotbild, förebild och motbild i Finland 1918–1939”. Han undersöker ursprunget till finska föreställningar om Sverige som Finlands ”eviga” motpol och t o m fiende. Dessa föreställningar förmedlades på 1920- och 30-talet av en politisk och akademisk elit som använde sig av press, litteratur och även skolundervisning. Studien behandlar frågor kring nationalism och identitet, men även historiebruk och historieförmedling.

Anna Eskilsson (Tema Q, Linköping universitet) arbetar på ”Hembygdsföreningar berättar om platsens förflutna”. Studien undersöker hur hembygdsföreningar i Östergötland under efterkrigstiden har använt (och använder) det förflutna för att berätta om platsen där de verkar. Vad består berättelsen av?

Hur konstrueras berättelsen? Vem berättar den? etc. Undersökningen skall också belysa frågan varför det förflutna används och hur och varför betydelsen av det förflutna har varierat över tid. Det empiriska underlaget utgörs av hembygdsförningarnas protokoll, lokalhistoriska publikationer/produktioner och hemsidor, samt observationer och intervjuer.

Jan Fredrikson (ekonomisk historia, Uppsala universitet/Högskolan Dalarna) arbetar på "Industrikulturarv på hjul". Han studerar den från 1960-talet starkt expanderande rörelsen av umgänge med industrisamhällets kvarlevor, som tar sig uttryck i restaurering och bevarande av äldre bilar och motorcyklar. Fenomenet studeras både som en ny industriell nisch, och som ett uttryck för medvetna och omedvetna överväganden när det gäller frågor om bevarandets vad, hur och varför.

Jörgen Gustafson (historia, Uppsala universitet) arbetar på "Bilderna av Sveriges historia i läromedel 1930–2000". Studien syftar till att belysa hur skilda värdehierarkier rörande bl a klass, kön och etnisk tillhörighet befästs eller ifrågasätts i läromedlens historieförmedling. Historiesyner betraktas och behandlas som ideologier, som i sin tur studeras ur ett samhälleligt maktperspektiv. Studien ingår i projektet "Hur skapas ett historiemedvetande?"

Johan Hansson (historia, Umeå universitet) arbetar på "Kvalitativ historieundervisning för alla". Studien undersöker olika elevgruppers möjligheter att lyckas i den svenska skolans historieundervisning och i vilken mån deras lärare kan påverka dessa möjligheter. Undersökningen omfattar fyra klasser på olika skolor där elevgrupperna har varierande bakgrund. Eleverna och deras lärare skall följas under tre år mellan åk 7 och åk 9.

Janne Holmén (historia, Uppsala universitet) arbetar på "Bilderna av Sovjet och USA i Norge, Sverige och Finland under det kalla kriget". Han jämför bilden av Sovjet/Ryssland och USA i läroböcker i historia, geografi och samhällskunskap från Norge, Sverige och Finland under perioden 1930–2004. Syftet är att undersöka hur de tre ländernas utrikespolitik under det kalla kriget påverkade bilden av supermakterna. Läroböcker ges officiell sanktionering och kan därför anses representera en slags "officiell historiesyn". Också gransknings- och godkänningsproceduren för läroböcker undersöks.

Per-Ola Jacobson (historia, Växjö universitet) studerar Vilhelm Moberg som historiker och hans betydelse för allmänhetens historiemedvetande. Jacobson har (tillfälligt) avbrutit sin studie.

Martin Karlsson (Mitthögskolan/Umeå universitet) arbetar på en studie om vilka filmer som visats i skolan under efterkrigstiden. Han utgår från AV-centralernas uthyrning.

Kyrre Kverndokk (Tema Q, Linköpings universitet) arbetar på ”Den som glemmer historien må leve den om igjen. 2. verdenskrig som opplevelsesbasert historiefremføring til ungdom”. Studien undersöker minnesproduktion och kunskapsöverföring med anknytning till förintelsen och koncentrationslägren. Empiriskt utgår den från den norska stiftelsen Hvite busser til Auschwitz, som genomför dokumentationsresor till koncentrationslägren med norska ungdomar. En central fråga är hur ungdomarna kopplar upplevelserna på resan till det komplex av värderingar som presenteras för dem.

Erika Larsson (historia, Växjö universitet/Högskolan på Gotland) studerar bruket av historia på Jamtli historieland och på Medeltidsveckan på Gotland. Hon undersöker dels besökernas motiv för att besöka respektive arrangemang/anläggning, dels vilka bilder av det förflutna som besökarna har. Hon intresserar sig bl a för vilka normer som tycks gälla för besökarna och arrangörerna rörande autenticitet.

Ingemar Lindaräng (Tema Q, Linköpings universitet) arbetar på ”Ett jubileum i tiden. Birgittajubileet 2003 i historia och nutid”. Syftet är att undersöka det senaste Birgittajubileets funktion i förhållande till tidigare Birgittajubileer och samtidens historiekultur och samhällsförändringar. Fokus ligger på aktörernas motiv, budskap, maktrelationer, nätverksbygge och vad som förverkligas.

Johanna McElwee (engelska, Uppsala universitet) studerar lärande och utbildning i amerikanska historiska romaner.

Kenneth Nordgren (historia, Karlstads universitet) skriver på en avhandling med tre delstudier, en om historiebruk i diasporan, hur en minoritetsgrupp brukar historien för att definiera sin situation; en andra om hur ungdomar med utländsk bakgrund med hjälp av historiska referenser skapar meningsfulla berättelser och en tredje om den mångkulturella skolan som arena för historia.

Carina Renander (historia, Malmö högskola) arbetar på ”Arn mellan fiktion och historia. En tvärvetenskaplig analys av Jan Guillous historiska romanserie som historieförmedling.” Studien undersöker textens historiesyn, samt analyserar vilka litterära grepp författaren använder i sin gestaltning av medeltiden för att aktivera läsarens historiemedvetande. Slutligen analyserar den hur romanserien har ingått i svensk historiekultur.

Johan Samuelsson (ekonomisk historia, Uppsala universitet) undersöker hur gamla industrier omdefinieras till att bli kulturarv.

Anna Torgrimsdottir (historia, Göteborgs universitet) arbetar på en studie om historiska museiutställningar på Island.

Mikael Tossavainen (historia, Lunds universitet) analyserar det israeliska historiemedvetandet i förhållande till Förintelsen. Empiriskt fokuserar han på den israeliska pressens efterkrigstida representationer av Warszawaghettopproret.

Han är verksam inom projektet ”The Holocaust and European Historical Culture”.

Johan Wickström (religionshistoria, Uppsala universitet) arbetar på ”Våra förfäder woro hedningar. Fornskandinavisk religion och myt i den svenska folkskolans pedagogiska texter 1842–1962”. Studien undersöker hur fornskandinavisk religion och myt ideologiskt användes i folkskolan, dvs hur ideologiska narrativ om det förflutna klassificerar, hierarkiserar och diskriminerar i etniskt, socialt och genusmässigt hänseende.

Johanna Widenberg (historia, Uppsala universitet) arbetar på ”Fäderneslandets antikviteter. Historiebruk och integrationssträvanden i den svenska antikvariska verksamheten 1590–1720”. Sverige var ett av få länder i det tidigmoderna Europa som byggde upp en antikvarisk (fornforskande) organisation inom statsförvaltningen. Avhandlingen handlar om hur de statstjänande antikvarierna, genom att inventera, tolka och berätta om runstenar och forntida gravar på olika sätt bidrog till den etniska och territoriella integrationsprocessen i det svenska riket under perioden 1590–1720.

Johan Öhman (historia, Lunds universitet) arbetar på ”The Holocaust in Ukrainian Historical Culture”, en historiekulturell studie över hur Förintelsen representeras i ukrainska historieläroböcker. Särskild tonvikt läggs vid hur denna representation förändrats från 1991 och framåt, vilka effekter som influenser och påtryckningar från Nordamerika och Europa har haft på utformningen. Vidare studeras hur för Förintelsen karaktäristiska representationer har färgat av sig på representationer av den ukrainska svältkatastrofen 1932–1933 som nu etiketteras som ”Den ukrainska Förintelsen”.

Litteratur

- Ahonen, Sirkka (1990): *The Form of Historical Knowledge and the Adolescent Conception of It*. Helsingfors: University of Helsinki, Dept of Teacher Education, Research report nr 80.
- Alzén, Annika (1996): *Fabriken som kulturarv: frågan om industrilandskapets bevarande i Norrköping, 1950–1985*. Stockholm: Symposion.
- Ander, Gunnar (1966): *Att undervisa i historia på gymnasiet*. Stockholm: SÖ-förlaget.
- Andersson, Bo (1997): ”Historiemedvetande hos lärarkandidater före och efter en kurs: en fallstudie”, i *Historiedidaktik i Norden 6* (Tammerfors 1996). Köpenhamn: Danmarks Lärarhögskola, s 239–265.
- Andersson, Bo (2002 red): *Lärande dialoger. Ämnesdidaktiska perspektiv*. Göteborg: Göteborgs universitet, Centrum från Värdegrundsfrågor, Rapport 3.
- Andersson, Bo, Caspersson, Sigvard och Hermansson Adler, Magnus (2001): *Undervisning i historia i skolan. Något om historiedidaktikens teori och praktik*. Göteborg: Göteborgs universitet, IPD-rapporter 2001:09.
- Andolf, Göran (1972): *Historien på gymnasiet. Undervisning och läroböcker 1820–1965*. Uppsala: Uppsala universitet, Stud Hist Ups 44.
- Angvik, Magne och Nielsen, Van Oluf (1999 red): *Ungdom og historie i Norden*. Bergen–Sandviken: Fagbokforlaget.
- Aronsson, Peter (2000a red): *Makten över minnet. Historiekultur i förändring*. Lund: Studentlitteratur.
- Aronsson, Peter (2004): *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur.
- Aronsson, Peter (2000b): ”Historiekultur i förändring”, i Peter Aronsson, red, *Makten över minnet. Historiekultur i förändring*. Lund: Studentlitteratur, s 7–33.
- Aronsson, Peter (2004): *Huvudämnet historievetenskap och lärande – historiebruket i den nya lärarutbildningen vid Malmö högskola*. Malmö: Malmö högskola, Rapporter om utbildning nr 7.
- Aronsson, Peter (2005 red/i tryck): *Kulturarvens dynamik. Det institutionella kulturarvets förändringar* (Linköpings universitet).
- Aronsson, Peter, Gerrevall, Per och Larsson, Erika (2000 red): *Att resa i tiden. Mål och medel i mötet mellan museum, skola och elever*. Växjö: Växjö universitet, Centrum för kulturforskning, Rapport nr 1.

- Aronsson, Peter (2002): "Historiekultur, politik och historievetenskap i Norden", i *Historisk tidskrift* nr 2, s 189–208.
- Aronsson, Peter och Johansson, Lennart (2003 red): *Monument och minnesmärken i Varend och Sunnerbo*. Växjö: Kronobergs hembygdsförbund.
- Aronsson, Peter och Larsson, Erika (2002 red): *Konsten att lära och viljan att uppleva. Historiebruk och upplevelsepedagogik vid Foteviken, Medeltidsveckan och Jamtli*. Växjö: Växjö universitet, Centrum för kulturforskning, Rapport nr 1.
- Arthur, James och Phillips, Robert (2000): *Issues in History Teaching*. London och New York: Routledge.
- Axelsson, Bodil (2003): *Meningsfulla förflutenheter: Traditionalisering och teatralisering i en klosterruin*. Linköping: Linköpings universitet, Tema Kommunikation.
- Behre, Göran (1985): "Historiedidaktik. Ett internationellt panorama", i Dahlgren, Lars Owe och Säljö, Roger, red, *Didaktik i högskolan. Exempel från biologi, historia och omvårdnad*. Stockholm: UHÄ/FoU, skriftserie nr 5, s 137–168.
- Behre, Göran och Larsson, Reidar (1982): "Problemorienterade studier", i Behre, Göran och Odén, Birgitta, utg, *Historievetenskap och historiedidaktik*. Lund: Liber Förlag/Universitetsforlaget, s 30–39.
- Behre, Göran och Norborg, Lars-Arne (1985 red): *Geschichtsdidaktik, Geschichtswissenschaft, Gesellschaft*. Bericht eines Seminars von swedisher Universitäts- und Hochschulamt auf der Ruhr-Universität Bochum, in 1983 veranstaltet. Stockholm: UHÄ.
- Behre, Göran och Odén, Birgitta (1982 utg): *Historievetenskap och historiedidaktik*. Lund: Liber Förlag/Universitetsforlaget.
- Bergdahl-Bulukin, Ewa (1985): *Stenåldersliv. En undersökning av grundskoleelevers uppfattning om förhistorien*. Göteborg: Göteborgs universitet, Arkeologiska skrifter.
- Bergmann, Klaus, Kuhn, Anette, Rüsen, Jörn och Schneider, Gerhard (utg 1985): *Handbuch der Geschichtsdidaktik*. Düsseldorf: Schwann.
- Bjerstedt, Åke (1981): Pedagogisk forskning i Sverige: en sexårsbibliografi till: forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1975–1980. *Studia psychologica et paedagogica. Series altera 57*. Lund: Liber-Läromedel/Gleerup
- Bjerstedt, Åke (1984): Pedagogisk forskning i Sverige : en treårsbibliografi: forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1981–1983. *Utbildning och utveckling 16:2*.

- Bjerstedt, Åke (1987): *Pedagogisk forskning i Sverige: en treårsbibliografi till: forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1984-1986. Studia psychologica et paedagogica. Series altera 86.* Stockholm: Almqvist & Wiksell International
- Bjerstedt, Åke (1990): *Pedagogisk forskning i Sverige : bibliografi. 5, Forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1987-1989. Studia psychologica et paedagogica. Series altera 98.* Stockholm: Almqvist & Wiksell International
- Bjessmo, Lars-Erik (1994): *Elevens samhällsbild.* Stockholm: HLS förlag.
- Bjurvall, Christer (1987): *Framtidsföreställningar. Analys och tolkning av 900 elevers uppsatser och semantiska skattningar.* Malmö: Lärarhögskolan i Malmö.
- Björk, Ragnar (1985): "Historikern som tidskrivare", i *Tidsopfattelser og historiebevidsthed.* Oplæg fra den 18. Nordiske fagkonference i historisk metodelære i Ølken 26–29 august 1983. Studier i historisk metode XVIII. Århus: Antikva, s 26–38.
- Booth, Alan (2003): *Teaching History at University. Enhancing Learning and Understanding.* London: Routledge.
- Booth, Alan och Hyland, Paul (2000 red): *The Practice of University History Teaching.* Manchester: Manchester University Press.
- Borgström, Bengt-Erik (1997): *Cherished Moments: Engaging with the past in a Swedish parish.* Stockholm: Stockholm studies in anthropology, nr 40.
- Bourdieu, Pierre (1992): *Texter om de intellektuella.* Stockholm: Brutus Östlings förlag.
- Bourdillon, Hilary (1994 red): *Teaching History.* London och New York: Routledge in ass. with the Open University.
- Broady, Donald (1990): *Sociologi och epistemologi.* Stockholm: HLS förlag.
- Broady, Donald (1998): "Inledning", i Broady, Donald, red, *Kulturens fält.* Göteborg: Daidalos, s 11–26.
- Bronäs, Agneta (2000): *Demokratins ansikte: en jämförande studie av demokratibilder i tyska och svenska samhällskunskapsböcker för gymnasiet.* Stockholm: Studies in educational sciences, nr 29.
- Bronäs, Agneta och Selander, Staffan (2002): "Samhällskunskap som skolämne", i Falkevall, Björn och Selander, Staffan, red, *Skolämne i kris.* Stockholm: HLS, Stockholm Library of Curriculum Studies, vol 10, s 75–83.
- Brophy, Jere och VandSledright, Bruce (1997): *Teaching and Learning History in Elementary Schools.* New York: Columbia University, Teachers College Press.

- Bryld, Claus mfl (1999): *At formidle historie – vilkor kendetegn, formål*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Bøe, Jan Bjarne och Hauge, Kolbjørn (1984): *Barn og Historie. Undervisningsteorier i historiefaget og barns forhold til historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carreto, Mario och Voss, James (1994): *Cognitive and Instructional Process in History and the Social Sciences*. Hilldale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Cooper, Hilary (1995): *History in the Early Years. Teaching and Learning in the First Three Years of School*. London och New York: Routledge
- Cooper, Hilary (2000): ”Primary School History in Europe: a staple diet or a hot potato?”, i Arthur, James och Phillips, Robert, red, *Issues in History Teaching*. London och New York: Routledge, s 159–174.
- Cunnah, Wendy (2000): ”History Teaching, Literacy and Special Educational Needs”, i Arthur, James och Phillips, Robert: *Issues in History Teaching*. London och New York: Routledge, s 113–124.
- Durhán, Eva (1999): Historieläraren i Norden – en översikt, s. 171–186 i; Magne Angvik och Vagn Oluf Nielsen (red) *Ungdom og historie i Norden*, Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Edgren, Lars och Österberg, Eva (1992 red): *Ut med historien. Sju historiker om historieundervisningens uppgifter idag*. Lund: Studentlitteratur.
- Edquist, Samuel (2001): *Nyktra svenskar: Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879–1918*. Uppsala: Uppsala universitet, Stud Hist Ups 200.
- Eikeland, Halvdan (1999): *Historieundervisning, historiebevissthet og politisk dannelse: Teori og praksis hos Karl-Ernst Jeismann og Anette Kuhn. En sammenliknende studie av historiedidaktiske konseptioner hos to sentrale vest-tyske didaktikere i perioden 1972–1987*. Trondheim: NTNU, Pedagogisk institutt.
- Eklund, Harald (1995): *Pedagogisk forskning under en femårsperiod. En studie av innehåll och forskningsmönster i svenska doktorsavhandlingar under åren 1988–1992*. Linköping: Linköpings universitet, LiUPEK-R181.
- Eklund, Harald (2000): *Svenska doktorsavhandlingar i pedagogik åren 1993–1997. Ämnesområden och forskningsmönster. En uppföljningsstudie*. Linköping: Linköpings universitet, LiU-PEK-R 216.
- Eklund, Helen m fl (2000): *Historiska rollspel med tonåringar. Rapport från nationell försöksverksamhet 1999–2000*. Kalmar: Kalmar läns museum.
- Eliasson, Per (2002 red): *Miljön har en historia från Skanör till Kiruna. Miljöhistoria i svenska skolor*. Malmö: Malmö högskola, Rapporter om utbildning nr 8.
- Eliasson, Per (2004 red): *Learning from Environmental History in the Baltic Countries. The Baltic Sea Project*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

- Englund, Tomas (1986a): *Curriculum as a Political Problem. Changing Educational Conceptions with Special Reference to Citizenship Education*. Lund: Studentlitteratur.
- Englund, Tomas (1986b): *Sambällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900-talet*. Del I och II. Uppsala: Uppsala universitet, Pedagogisk forskning i Uppsala nr 65–66.
- Englund, Tomas (1997): ”Undervisning som meningserbjudande”, i Michael Uljens, red, *Didaktik – teori, reflektion och praktik*. Lund: Studentlitteratur, s 120–145.
- Englund, Tomas (2004 red): *Skillnad och konsekvens. Mötet lärare–studerande och undervisning som meningserbjudande*. Lund: Studentlitteratur.
- Ericson, Hans-Olof (2002): *Historiedidaktik. Kronologisk bibliografi*. Jönköping: Jönköping University Press.
- Eriksen, Anne, Garnert, Jan och Selberg, Torunn (2002 red.): *Historien in på livet: Diskussioner om kulturarv och minnespolitik*. Lund: Nordic Academic Press.
- Falkevall, Björn och Selander, Staffan (2002 red): *Skolämne i kris*. Stockholm: HLS, Stockholm Library of Curriculum Studies, vol 10.
- Fransson, Karin och Lundgren, Ulf P (2003): *Utbildningsvetenskap – ett begrepp och dess sammanhang*. Stockholm: Vetenskapsrådet, Rapport nr 1.
- Friman, Helena (1996): *Morfars hus. Om att se det förflutna*. Stockholm: Almqvist och Wiksell.
- Garnert, Jan (1994): *I dialog med historien. Om samtid och sjöfartshistoria i skärgårdsbyn Marum*. Stockholm: Sjöhistoriska museet, rapport 29.
- Gerner, Kristian (1994): ”Historia, myt och identitet i det nya Europa. Erfarenheter från det gamla Östeuropa”, i *Historiedidaktik i Norden 5* (Løjt 1993). Köpenhamn: Danmarks lärarhögskola, s 71–100.
- Grundberg, Jonas (2000): *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag, en introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik*. Göteborg: Göteborgs universitet, Arkeologiska skrifter nr 33.
- Gruvberger, Nils (1995-96): Historiedidaktisk tidskriftsöversikt, s. 88-90. *Historielärarnas Förenings Årsskrift*. Historielärarnas förening. Bromma
- Gruvberger, Nils (1985a): ”Varför historia i grundskolan?”, i *Historiedidaktik i Norden 2*. Frederiksberg: Köhlert, s 81–90.
- Gruvberger, Nils (1985b): ”Vad kan och bör didaktiken ge historielärarna”, i *Historielärarnas förenings årsskrift 1984–85*, s 47–54.
- Gruvberger, Nils (1986): ”Historieundervisning i den västtyska skolan”, *Historielärarnas förenings årsskrift 1985–86*, s 134–145.

- Grubberger, Nils (1990): "Våra nordiska grannländer i folkskolans och grundskolans läromedel sedan mitten av 1800-talet", i *Historiedidaktik i Norden 4*. Kalmar: Högskolan i Kalmar, s 323–330.
- Grubberger, Nils och Rydén, Josef (1982): *Lokalhistorien i skolan. Hembygdsliv i klassrummet. En bok om hembygdsrörelsen och skolan*. Karlskrona.
- Gustafson, KG Jan (1990): "Historiemedvetande och hemmiljö", i *Historiedidaktik i Norden 4*. Kalmar: Högskolan i Kalmar, s 214–226.
- Gustafson, KG Jan (1997): "Att lyssna i skymningen", i *Historiedidaktik i Norden 6*. (Tammerfors 1996). Köpenhamn: Danmarks Lärarhögskola, s 203–238.
- Gustafson, KG Jan och Holdar, Carl Gustav (1976): *På jakt efter en hembygd*. Stockholm: LTs förlag.
- Gustafsson, Lotten (2002): *Den förtrollade zonen: Lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nora: Nya Doxa.
- Halldén, Ola (1986): "Hur etableras elevers inlärningsuppgifter?", i Ference Marton, red, *Fackdidaktik vol II*, Lund: Studentlitteratur, s 153–174.
- Halldén, Ola (1988): "Om elevers förståelse av historieundervisning", i *Historiedidaktik i Norden 3* (Bergen 1987). Malmö: Malmö lärarhögskola, s 146–153.
- Halldén, Ola (1993): "Learners Conception of the Subject Matter Being Taught. A Case from Learning History", i *International Journal of Educational Research*, nr 3.
- Halldén, Ola (1994a): "Constructing the Learning Task in History Instruction", i Carreto, Mario och Voss, James, ed., *Cognitive and Instructional Processes in History and the Social Sciences*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, s 187–200.
- Halldén, Ola (1994b): "On the Paradox of Understanding History in an Educational Setting", i Leinhardt, Gaea, Beck, Isabel L & Stainton, Catherine, eds, *The Teaching and Learning in History*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, s 27–46.
- Halldén Ola (1997): "Conceptual change and the Learning of History", i James Voss, ed., Explanation and understanding in learning history (special issue) *International Journal of Educational Research*, 27 (10).
- Halldén, Ola (2002): "Om att förstå, missförstå och inte förstå. Ett intentionellt perspektiv på inlärningsituationen", i Strömdahl, Helge, red, *Kommunicera naturvetenskap i skolan – några forskningsresultat*. Lund: Studentlitteratur, s 57–74.
- Halldén, Sören (1983): *Behövs det förflutna? En bok om det gåtfulla vardagslivet*. Stockholm: Liber.

- Hartsmar, Nanny (2001): *Historiemedvetande: Elevers tidsförståelse i en skolkontext*. Malmö: Studia psychologica et paedagogica, nr 155.
- Haydn, Terry (2000): "Information and Communications Technology in the History Classroom", i Arthur, James och Philips, Robert, eds, *Issues in History Teaching*, London: Routledge, s 98–112.
- Haydn, Terry, Arthur, James, och Hunt, Martin (1997): *Learning to Teach History in the Secondary School. A Companion to School Experience*. London: Routledge.
- Hellstrand, Åke (1999): *Den historiska berättelsen i undervisningen del 2*. Stockholm: Dialogos.
- Hellstrand, Åke och Lindqvist, Ola (1998): *Den historiska berättelsen i undervisningen del 1*. Stockholm: Dialogos.
- Hermansson Adler, Magnus (2001): "Elevers resa i Tredje riket. Att främja lärande vid undervisning om Förintelsen", i Andersson, Bo, Caspersson, Sigvard och Hermansson Adler, Magnus, *Undervisning i historia i skolan. Något om historiedidaktikens teori och praktik*. Göteborg: Göteborgs universitet, IPD-rapport 9, s 119–144.
- Hermansson Adler, Magnus (2004): *Historieundervisningens byggstenar – grundläggande pedagogik och ämnesdidaktik*. Stockholm: Liber.
- Historiedidaktik i Norden* (1983): Nordisk konferanse om Historiedidaktik, Kungälv 1982. Bergen: Bergens lærerhøgskole.
- Historiedidaktik i Norden 2* (1985): Nordisk conference om Historiedidaktik, Tvärminne 1984. Frederiksberg: Köhlert.
- Historiedidaktik i Norden 3* (1988): Nordisk konferens om Historiedidaktik, Bergen 1987. Malmö: Malmö lärarhögskola.
- Historiedidaktik i Norden 4* (1990): Historiska förklaringar och centrala begrepp, Samspelet mellan historia i och utanför skolan, Nordens historia i läroböckerna, nordisk konferens om Historiedidaktik. Kalmar: Högskolan i Kalmar.
- Historiedidaktik i Norden 5* (1994): Demokrati og politisk dannelse, National, nordisk og europeisk identitet, nordisk conference om Historiedidaktik, Løjt 1993. Köpenhamn: Danmarks lærarhögskola.
- Historiedidaktik i Norden 6* (1997): Historiemedvetande – teori og praksis. Nordisk konferens om Historiedidaktik, Tammerfors 1996. Köpenhamn: Danmarks lærarhögskola.
- Historiedidaktikk i Norden 7* (2000): Bruk og missbruk av historien. Nordisk konferens om historiedidaktik 1999. Trondheim: NTNU, PPU serien nr 11.
- Historiedidaktikk i Norden 8* (2004). Trondheim: NTNU, Skriftserie fra Institutt fra historie og klassiske fag, nr 45.

- Historisk tidskrift* (2002). Tema: Historiebruk, nr 2.
- Historielärarnas Förenings Årsskrift 1942-2004*. Historielärarnas förening. Bromma
- Holmberg, Åke (1985): "Historiemedvetande och tidsuppfattningar", i *Tidsuppfattelser og historiebevidsthed*. Oplæg fra den 18. Nordiske fagkonference i historisk metodelære i Ølken 26–29 august 1983. Studier i historisk metode XVIII. Århus: Antikva, s 95–107.
- Holgersson Ulrika och Persson, Cecilia (2002): "Historieförmedling mellan solidaritet och autonomi. Kritiska synpunkter på några historiedidaktiska frågor", i *Historisk tidskrift* nr 2, s 323–332; replik s 637–642 i *Historisk Tidskrift* 2002:4.
- Husbands, Chris (1996): *What is History Teaching? Language, Ideas and Meaning in Learning about the Past*. Buckingham: Open University Press.
- Husbands, Chris, Kitson, Alison och Pendry, Anna (2003): *Understanding History Teaching. Teaching and Learning about the Past in Secondary Schools*. Maidenhead och Philadelphia: Open University Press.
- Jensen, Bernard E (1994): *Historiedidaktiske sonderinger, bind 1*. Köpenhamn: Danmarks Lærerhøjskole, Institut for historie og samfundsfag.
- Jensen, Bernard E (2001): "En offensiv historiedidaktik – baggrund, kendetegn, opgave", bidrag till konferensen Fackdidaktikk på offensiven, Agder, Norge 2001. Stencil.
- Jensen, Bernard E (2002): "Historiedidaktik og faghistorie på kollisionskurs", i *Historisk tidskrift* nr 4, s 631–636.
- Jensen, Ola W. (2002): *Forntid i historien: En arkeologihistorisk studie av synen på forntid och forntida lämningar, från medeltiden till och med förupplysningen*. Göteborg: Göteborgs universitet, Gotarc nr 19.
- Jensen, Sven Sødring (1978): *Historieundervisningsteori*. Köpenhamn–Oslo: Christian Ejlers forlag.
- Jensen, Sven Sødring och Skovgaard Nielsen, Henrik (1983): "Historiedidaktisk forskning i Danmark", i *Historiedidaktik i Norden 1*. (Kungälv 1982). Bergen: Bergens lærarhøgskola, s 16–26.
- Johansson, M (1981): "Ämnesanalys i historia och samhällskunskap för gymnasieutredningen", i Ds U 1981:16, *Ämnesanalyser för gymnasieutredningen* del 4. s 65–149.
- Johansson, Roger (2001): *Kampen om historien. Ådalen 1931, sociala konflikter, historiemedvetande och historiebruk 1931–2000*. Stockholm: Hjalmarsson och Högberg.
- Johansson, Stefan (2000): *En omskriven historia: Svensk historisk roman och novell före 1867*, Uppsala: Uppsala universitet, Stud Hist Ups 193.

- Jörgel-Löfström, Carin (1995): *Nya erfarenheter i SO-undervisningen. Exempel från klassrum*. Stockholm: Bonnier utbildning.
- Karlegård, Christer (1983): "Historiedidaktikens status i Sverige I", i *Historiedidaktik i Norden 1* (Kungälv 1982). Bergen: Bergens lærerhøgskole, s 44–47.
- Karlegård, Christer (1991): *Undervisa i svensk historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlegård; Christer (1992): *Undervisa i nordisk och allmän historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlegård, Christer (1996): Att studera förortens historia – vid Lindeborgsskolan i Malmö, s. 4-5. *Aktuellt om historia*. Organ för Historielärarnas förenings årskrift.
- Karlegård, Christer och Toftenow, Hans (1996 red): *Berätta, magistern, berätta!* Malmö: Lärarhögskolan i Malmö, Rapporter om utbildning nr 7.
- Karlegård, Christer (1997): "Den historiska berättelsen", i Karlegård, Christer och Karlsson, Klas-Göran, red, *Historiedidaktik*. Lund: Studentlitteratur, s 140–162.
- Karlegård, Christer (1999): "Unga patrioter", i Agnvik, Magne och Nielsen, Vagn Oluf, red, *Ungdom og historie i Norden*. Bergen–Sandviken: Fagbokforlaget, s 79–102.
- Karlegård, Christer och Karlsson, Klas-Göran (1997 red): *Historiedidaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlegård, Christer och Karlsson, Klas-Göran (1997a): "Inledning", i Karlegård, Christer och Karlsson, Klas-Göran, red, *Historiedidaktik*. Lund: Studentlitteratur, s 5–16.
- Karlsson, Håkan och Nilsson, Björn (2001 red): *Arkeologins publika relation. En kritisk granskning*, Göteborg: Bricoleur.
- Karlsson, Klas-Göran (1987): *Historieundervisning i klassisk ram. En didaktisk studie av historieämnets målfrågor i den ryska och sovjetiska skolan 1900–1940*. Lund: Dialogos.
- Karlsson, Klas-Göran (1990): "Historiestudier mellan integrationsformler och kunskapsrörelseideal", i *Kronos* 1990:1, s 13–24.
- Karlsson, Klas-Göran (1998): "Till alla HLF-medlemmar!", i *Historielärarnas förenings årsbok 1997/98*, s 9–10.
- Karlsson, Klas-Göran (1999): *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985–1995*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Karlsson, Klas-Göran och Zander, Ulf (2004 red): *Historien är nu. Introduktion till historiedidaktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlsson, Per Arne (2000): "Hur utveckla en "verksamhetsnära" historiedidaktisk forskning?", i Larsson, Hans Albin, red, *Den reflekterade medborgaren*. Jönköping: Jönköping University Press, s 39–48.

- Kjeldstadli, Knut (1998): *Det förflutna är inte vad det en gång var*. Lund: Studentlitteratur.
- Ladegaard, Claus (1993 red): *När medierna spinder historiens tråd*. Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- Larsson, Hans Albin (1998 red): *Historiedidaktiska utmaningar*. Jönköping: Jönköping University Press.
- Larsson, Hans Albin (2000 red): *Den reflekterade medborgaren*. Jönköping: Jönköping University Press.
- Larsson, Hans Albin (2001): *Barnet kastades ut med badvattnet. Historien om hur skolans historieundervisning närmast blev historia. Aktuellt om Historia 2001:2*. Bromma: Historielärarnas förening.
- Leeuw-Roord, Joke van der (2001 red): *History for Today and Tomorrow. What Does Europe Mean for School History*. Hamburg: Edition Körber-Stiftung.
- Lindberg, Owe (2004): *Utbildningsvetenskap och utbildningsvetenskaplig forskning – några europeiska nedslag*. Stockholm: Vetenskapsrådet, Rapport 2004:1.
- Linderborg, Åsa (2001): *Socialdemokraterna skriver historia. Historieskrivning som ideologisk maktresurs*. Stockholm: Atlas.
- Lindman Johansson, Marita (2000): ”Historieämnet i skolan. En analys av debatten sedan 1940”, i Larsson, Hans Albin, red, *Den reflekterade medborgaren*. Jönköping: Jönköping University Press, s 49–64.
- Lindqvist, Gunilla (2000): *Historia som tema och gestaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, Ola (1985): ”Den historiedidaktiska debatten i England”, i Dahlgren, Lars Owe och Säljö, Roger, red, *Didaktik i högskolan. Exempel från biologi, historia och omvårdnad*. Stockholm: UHÄ/FoU Skriftserie nr 5, s 169–189.
- Lindqvist, Ola (1992): ”Striden om historieundervisningen. Metodikdebatten under tre årtionden”, i *Historielärarnas förenings årskrift 1991–92*, s 84–86.
- Lindqvist, Ola (1997): ”Från kejsardöme till tredje riket. Om historieböckerna under Weimarrepubliken”, i *Historielärarnas förenings årskrift 1996–97*, s 50–61.
- Lindqvist, Stellan och Hyltegren, Gunnar (1995): *Att utveckla elevers tänkande – en teoretisk praktika för samhällsorienterande ämnen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lindström, Tina m fl (2001): *Magiska tidsresor med 6–9-åringar. Rapport från nationell försöksverksamhet 1999–2000*. Kalmar: Kalmar läns museum.

- Ludvigsson, David (2003): *The Historian-Filmmaker's Dilemma. Historical Documentaries in Sweden in the Era of Häger and Villius*. Uppsala: Uppsala universitet, Stud Hist Ups 210.
- Ludvigsson, David, Schüllerqvist, Bengt och Ågren, Henrik (2005): "Rapport från The 6th International Annual Conference for Developing Teaching and Learning in History", i *Historisk tidskrift*, no. 1.
- Lundgren, Ulf P (1979): *Att organisera omvärlden: En introduktion till läroplansteori*. Stockholm: Liber.
- Långström, Sture (1997a): "Läroböcker och historiemedvetande", i *Historiedidaktik i Norden 6* (Tammerfors 1996). Köpenhamn: Danmarks lärarhögskola, s 287–304.
- Långström, Sture (1997b): *Författarröst och lärobokstradition. En historiedidaktisk studie*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för svenska och samhällsvetenskapliga ämnen.
- Långström, Sture (2001): *Ungdomar tycker om historia – en studie i pedagogiskt arbete*. Umeå: Umeå universitet.
- Löfgren, Orvar (1984): "Hverdagshistorie og hverdagskultur. Et etnologiskt perspektiv på historieundervisningen", i *Historie og Samfundsfag*.
- Marton, Ference (1986 red): *Fackdidaktik I–III*. Lund: Studentlitteratur.
- Mellin, Lars (1990): "Läroböckernas periodisering", i *Kronos* 1990:2.
- Molin, Torkel (2003): *Den rätta tidens mått: Göthiska förbundet, kulturarvet och det antikvariska landskapet*. Umeå: Umeå universitet.
- Morch, Sören och Skovgaard-Petersen, Vagn (1970): *Historieundervisning. Mål og muligheder*. Köpenhamn: Gyldendals pædagogiske bibliotek.
- Mårald, Bert (1990): "Att inte räknas – också en form av historielöshet. Kring maktens geografi utifrån ett norrlandsperspektiv", i *Historiedidaktik i Norden 4*. Kalmar: Högskolan i Kalmar, s 244–258.
- Nielsen, Vagn Oluf (2002): *Hvad vil vi med historie i folkeskolen? Analyser af historie som dannelsefag i læseplaner og historiebøger for folkeskolen*. Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Nilsson, Hans (1994 red): *Lokalhistoria i skolan. Exempelsamling*. Linköping: Centrum för lokalhistoria, Rapport nr 5.
- Nilsson, Hans (1995 red): *Att använda lokalhistoria i undervisning*. Linköping: Linköpings universitet, Centrum för lokalhistoria, Rapport nr 9.
- Nilsson, Roddy (1997): "Postmodernismen i historieundervisningen – hot eller löfte", i *Historielärarnas förenings årsskrift 1996–97*, s 69–78.
- Nilsson Roddy (2001): "Historiedidaktiken och den postmoderna utmaningen", i *Historisk tidskrift* nr 1, s 67–80.

- Nordgren, Kenneth (2004): "11 september och historiemedvetandet. Ungdomar med bakgrund i Mellanöstern om terroristattacker i USA 11/9 2001", i Sirkka Ahonen m fl, red, *Historiedidaktikk i Norden* 8. Trondheim: NTNU, Skriftserie fra Institutt fra historie og klassiske fag, nr 45, s 143–158.
- Noréen, Erik (2002 red): *Hot, identitet och historiebruk. Det säkerhetspolitiska språkets utveckling i Baltikum under 1990-talet*. Lund: Studentlitteratur.
- Næslund, Lars (1997): "Elever som forskar. En didaktisk utmaning", i *Didaktisk tidskrift* nr 3–4, s 2–24.
- Nybohm, Thorsten (1988): "En västtysk utmaning. Emancipatorisk historieforskning i Förbundsrepubliken", i Torstendahl, Rolf och Nybohm, Thorsten, *Historievetenskap som teori, praktik, ideologi*. Stockholm: Författarförlaget, s 118–133
- Odén, Birgitta (1982): "Historievetenskap och historiedidaktik. Inledning", i Behre, Göran och Odén, Birgitta utg, *Historievetenskap och historiedidaktik*, Lund: LiberFörlag/Universitetsförlaget, s 9–11
- Odén, Birgitta (1983): "Forskarutbildningens didaktik", i *Historiedidaktik i Norden*. Kungälv 1982. Bergen: Bergens lærerhøgskole, s 229–234.
- Olsson, Bengt (1983): "Historiedidaktiken i Sverige II", i *Historiedidaktik i Norden*. Kungälv 1982. Bergen: Bergens lærerhøgskole, s 47–56.
- Ongstad, Sigmund (2003): *Fagdidaktikk som forskningsfelt – kunskapstatus for KUPP*. Manuskript.
- Pekkala, Leo (1999): *Lesser Nations. The Nordic Countries in English History Textbooks*. Rovaniemi: Acta Univ Lapponiensis 22.
- Pendry, Anna, Husbands, Chris, Arthur, James och Davisson, Jon (1998): *History Teachers in the Making. Professional Learning*. Buckingham och Philadelphia: Open University Press.
- Petersson, Bodil (2003): *Föreställningar om det förflutna: Arkeologi och rekonstruktion*. Lund: Nordic Academic Press.
- Phillips, Robert (1998): *History Teaching, Nationhood and the State. A study in Educational Politics*. London: Cassell.
- Phillips, Robert (2000): "Government policies, the State and the teaching of history", i Arthur, James och Phillips, Robert, eds, *Issues in History Teaching*. London och New York: Routledge, s 10–23.
- Poulsen, Marianne (1999): *Historiebevidstheder – elever i 1990-ernes folkeskole og gymnasium*. Frederiksberg: Roskilde universitetsforlag.
- Proceedings* (2000): 19th International Congress of Historical Sciences. Oslo: University of Oslo.

- Reinertsen, Anne B (1996): *Fagdidaktisk kunnskap i historie belyst gjennom undervisning i hendelsene på Eidsvoll i 1814. Tre kasestudier av lærere i videregående skole*. Trondheim: Tapir Forlag.
- Rodell, Magnus (2001): *Att gjuta en nation. Statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt*. Stockholm: Natur och kultur.
- Rosengren, Karl Erik och Öhngren, Bo (1997 red): *An Evaluation of Swedish Research in Education* Stockholm: HSFR.
- Rosenzweig, Roy och Thelen, David (1998): *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life*. New York: Columbia University Press.
- Rüsen, Jörn (1987): "The Didactics of History in West Germany", i *History and Theory*, vol 26, no 3.
- Rüsen, Jörn (1994): *Historische Orientierung*. Köln: Böhlau.
- Rüsen, Jörn (2000): "Holocaust-Memory and German Identity", föredrag vid 19:e Världskongressen i historia i Oslo 2000, Abstract i *Proceedings*. Oslo: Dept of History, s 134.
- Rüsen, Jörn (2004): *Berättande och förnuft: Historieteoretiska texter*, Göteborg: Daidalos.
- Schüllerqvist, Bengt (2001): "Mina historiedidaktiska grundbultar", i Schüllerqvist, Bengt och Nilsson, Roy, red, *Läraryrket och ämnesdidaktik. Artiklar om den egna undervisningen*. Gävle: Högskolan i Gävle, HS-institutionens skriftserie, s 245–265.
- Schüllerqvist, Bengt (2002): *En lärares bildningsgång. En biografisk studie av ideal, tradition och praxis i svensk läroverksmiljö*. Uppsala: Uppsala universitet, Pedagogisk forskning i Uppsala 143.
- Schüllerqvist, Bengt (2003): *Ämnesdidaktik i läraryrket och vid Göteborgs universitet*. Göteborg: Göteborgs universitet, UFL-rapport nr 2003:08.
- Schüllerqvist, Bengt och Lilja, Sven (1998 red): *Perspektiv på tiden*. Gävle: Högskolan i Gävle, HS-institutionens skriftserie.
- Schüllerqvist, Bengt och Roy Nilsson (2001 red): *Läraryrket och ämnesdidaktik. Artiklar om den egna undervisningen*. Gävle: Högskolan i Gävle, HS-institutionens skriftserie.
- Selander, Staffan (1988): *Lärobokskunnskap. Pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1981–1985*. Lund: Studentlitteratur.
- Selander, Sven-Åke (1999 red): *SO-ämnena i barnens livsvärld*. Malmö: Malmö högskola, Pedagogiska punkten.
- Selling, Jan (2004): *Historiediskurs och nationalism i Tyskland 1990–2000*. Stockholm: Brutus Östlings förlag Symposion.

- Severin, Roland (2002): *Dom vet vad dom talar om. En intervjustudie av elevers uppfattningar av begreppen makt och samhällsförändring*. Göteborg: Göteborg Studies in Educational Sciences.
- Simonson, Örjan (1998): ”Om konsten att formulera historiska epoker”, i Schüllerqvist, Bengt och Lilja, Sven (red), *Perspektiv på tiden*. Gävle: Högskolan i Gävle, HS-institutionens skriftserie, s 59–68.
- Sjöberg, Mats (1991): ”Att göra historien begriplig. Historiepedagogik och historieförmedling i skola och samhälle”, i *Kronos* 1991:1, s 13–25.
- Sjøberg, Svein (2000): *Naturvetenskap som allmänbildning – en kritisk ämnesdidaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Sjøberg, Svein (2002 red): *Fagdebattik. Fagdidaktisk införing i centrale skolefag*. Köpenhamn: Gyldendal Akademisk.
- Staley, David J. (2003): *Computers, Visualization, and History. How New Technology Will Transform our Understanding of the Past*. Armonk, New York: M E Sharpe.
- Stearns, Peter, Seixas, Peter och Wineburg, Sam (2000 red): *Knowing, Teaching, and Learning History. National and International Perspectives*. New York och London: New York University Press.
- Stugu, Ola Svein (2004): ”Historiedidaktikkens dilemmaer”, i *Historiedidaktikk i Norden* 8. Trondheim: NTNU, Skriftserie fra Institutt fra historie og klassiske fag, nr 45.
- Svingby, Gunilla (1990): *Omvärldskunskap: SO : bakgrund, beskrivning av undervisningen, fostran till demokrati*. Rapport / Institutionen för pedagogik, 1990:02. Göteborgs universitet.
- Svingby, Gunilla (1995): ”Kung Christian den gode”, i Berg, Gunnar, Englund, Tomas och Lindblad, Sverker, red, *Kunskap-Organisation-Demokrati*. Lund: Studentlitteratur, s 173–198.
- Svingby, Gunilla, Lenhals, Birgit och Ekbom, Dennis (1990): *Omvärldskunskap SO. Bakgrund, beskrivning av undervisningen, fostran till demokrati*. En rapport inom det Nationella Utvärderingsprogrammet. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik, Rapport nr 2.
- Telhaug Oftedal, Alfred (1969): *Historieundervisningens innhold. Hovedsynpunkter fra debatt og forskning i de senere år*. Oslo–Bergen: Universitetsforlaget.
- Terner, Lars (1990): *Bild, ljud, film och drama i historieundervisningen*. Uppsala: Uppsala universitet, Centrum för didaktik.
- Thavenius, Jan (1983): *Liv och historia. Om människan i historien och historien i människan*. Stockholm: Symposion.

- Tidsopfattelser og historiebevidsthed* (1985). Oplæg fra den 18. Nordiske fagkonference i historisk metodelære i Ølken 26–29 august 1983. Studier i historisk metode XVIII. Århus: Antikva.
- Tingsten Herbert (1969): *Gud och fosterlandet. Studier i hundra års skolpropaganda*. Stockholm: Norstedts.
- Tosti, Pilvi (2003): *Divergent Stories, Convergent Attitudes. A Study of the Presence of History, History Textbooks and the Thinking of Youth in Post-War Bosnia and Herzegovina*. Helsinki: Kustannus Oy Taifuuni.
- Unenge, Gun (1984): *Romarna. En fallstudie av två lektionsserier och elevintervjuer i årskurs 7*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik.
- Utbildning och demokrati*, 1997:2: temanummer.
- Walette, Anna (2004): *Sagens svenskar. Synen på vikingatiden och de isländska sagorna under 300 år*. Malmö: Sekel.
- Vernersson, Folke (1989): *Undervisa i samhällskunskap. Didaktiska modeller för social omvärldsorientering*. Lund: Studentlitteratur.
- Vernersson, Folke (1999): *Lärares didaktiska arbete. En studie av grundskollärares uppfattningar av den egna undervisningen i samhällskunskap*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Liu-PEK R 213.
- Westlund, Ingrid (1996): *Skolbarn av sin tid: en studie av skolbarns upplevelse av tid*. Linköping: Linköping studies in education and psychology, nr 49.
- Wineburg, Sam (2001): *Historical Thinking and Other Unnatural Acts. Charting the Future of Teaching the Past*. Philadelphia: Temple University Press.
- Zander, Ulf (2001): *Fornstora dagar, moderna tider: bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*. Lund: Nordic Academic Press.
- Öhman, Christer (1984): "För en objektivistisk historieundervisning. Ett debattinlägg i en historiedidaktisk fråga", i *Historieläraarnas förenings årskrift* 1983–84, s 35–41.
- Öhman, Christer (1988): "Historiskt berättande som teoretiskt problem och didaktiskt program", i *Historisk tidskrift* 1988:1.
- Öhman, Christer (1990): "Att förklara franska revolutionen", i *Historiedidaktik i Norden* 4. Kalmar: Högskolan i Kalmar, s 35–58.
- Öhman, Christer (1991): Den historiska romanen och sanningen. Historiesyn, värdestruktur och empiri i Georg Starbäcks historiska författarskap. Uppsala: Uppsala universitet, Stud Hist Ups 165.

Intervjuer

Ola Halldén

Magnus Hermansson Adler

Elisabeth Hesslefors Arktoft

Klas Göran Karlsson

Hans Albin Larsson

Kenneth Nordgren